

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GEL.TÜRK EL SAN. ANA SANAT DALI
CİLT PROGRAMI

121788

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ
13. VE 14. YY'LARA AİT
CİLT SANATI ÖRNEKLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
Gürcan MAVİLİ
99600086

Danışman:
Prof.İlhami TURAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

121788

İSTANBUL - 2002

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no :</u>
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
SOMMAIRE.....	VIII
RESİMLER LİSTESİ.....	X
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1
1. YAZI MALZEMELERİNİN OLUŞUMU VE İLK CİLTLER	
1.1.Yazı Altlığı Olarak Kullanılan Malzemeler.....	3
1.2. Kağıt.....	4
1.3. Kitap Oluşumu.....	6
2 . İSLAM CİLT SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ	
2.1. Arap Yarımadasındaki Kitap Kaplarının Gelişimi.....	7
2.2. Orta Asya'daki Kitap Kaplarının Gelişimi.....	9
3.İSLAM CİLT SANATININ YAPIMINDA KULLANILAN MALZEMELER	
3.1. Kağıt ve Kağıdın Yazıya Hazır Hale Getirilmesi.....	11
3.1.1.Doğu'dan Gelen Kağıtlar.....	12
3.1.2.Yerli Kağıtlar.....	12
3.1.3.Batı'dan Gelen Kağıtlar.....	12
3.2.Kağıdın Boyanması.....	13
3.3.Kağıdın Mührelenmesi.....	14
3.3.1.Mühre Çeşitleri.....	14
3.4.Kağıdın Âherlenmesi.....	15
3.4.1. Âher Çeşitleri.....	15
3.4.1.1. Yumurta Âheri.....	15
3.4.1.2. Nişasta Âheri.....	15
3.4.1.3. Un Âheri.....	15
3.4.1.4. Gomalak Âheri.....	15
3.5.Murakka.....	15
3.6.Deri.....	16
3.6.1.Derinin Bölümleri.....	17

3.6.2.Derinin Traşlanması,.....	17
3.7.Cendere (Mengene),.....	17
3.8. Diğer Yardımcı El Aletleri,.....	18
3.9.Kalıplar,.....	19
3.9.1.Kalıp İçlerinde Kullanılan Süslemeler,.....	19
3.9.1.1.Geometrik (Hendesi) Süslemeler,.....	20
3.9.1.2.Sitilize Motifli Süslemeler,.....	21
3.9.1.3.Yazılı (Hat) Süslemeler,.....	22
3.9.1.4.Bulutlu Süslemeler,.....	22
3.9.1.5.Bitkisel Süslemeler,.....	23
3.9.1.6.Boyama Teknikleri,.....	23
3.10. Şemse Formlu Kalıplar,.....	23
3.10.1.Şemsenin Bölümleri,.....	23
3.10.2. Şemse Kalıplarda Uygulanan Boyama Teknikleri.....	24
3.10.2.1.Soğuk Şemse,.....	24
3.10.2.2.Alttan Ayırma Şemse,.....	24
3.10.2.3.Üstten Ayırma Şemse,.....	24
3.10.2.4.Mülevven Şemse,.....	25
3.10.2.5.Mülemma Şemse,.....	25
3.10.2.6.Yazma Şemse,.....	25
3.10.2.7.Müşebbek (Kat'ı) Şemse,.....	25
3.10.2.8.Murassa Şemse,.....	26
3.10.2.9.Lake şemse,.....	26
4.KİTAP CİLDİNİ OLUŞTURAN BÖLÜMLER,	
4.1. Bir Cildin Bölümleri,.....	26
4.1.1.Üst Kapak,.....	27
4.1.2.Alt Kapak,.....	27
4.1.3.Miklep,.....	27
4.1.4.Sertab,.....	27
4.1.5.Sırt,.....	28
4.1.6.Şiraze,.....	28
4.2. İslami Cilt İle Batı Cildinin Karşılaştırılması,.....	28

5.CİLT SANATINDA BÖLGESEL ÖZELLİKLER VE ÜSLUPLAR,.....	30
6.CİLT SANATI İLE DİĞER GELENEKSEL SANATLAR ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER.....	33
7.KATALOG,.....	37
8.DEĞERLENDİRME.....	76
9.SONUÇ,.....	81
10.SÖZLÜK,.....	84
11.KAYNAKLAR,.....	97
12.RESİM KATALOĞU,.....	106
13.ÇİZİMLER,.....	172
14.ÖZGEÇMİŞ	199

ÖNSÖZ

Eğitim hayatımızın başından itibaren , bize aşılarmaya çalışılan, bilgi toplama ve biriktirdiğın bilgiden yararlanma alışkanlığı, ders sıralarında gazete ve dergi makalelerini toplayarak başlamış,ilk başlarda zorla yapılan bu iş, daha sonraları yerini bir alışkanlığa bırakmıştır. Bu tutku ilerledikçe, bir çoğumuz için ,vazgeçilmez bir alışkanlık haline dönüşür.Herhalde günümüzdeki hızlı değişime rağmen, bilgiyi saklama biçimleri değişse bile , bu alışkanlık kolay kolay değişmez.

İnsanoğlu yazılan şeyleri biriktirme alışkanlığına yüzyıllardan beri sahiptir.Kitap ve kitapçılık sanatları bir çok insanı cezbetmiştir . Niye cezbetmesin ki! İnsana dair tüm düşüncelerin,bilgilerin , yaşanılmış olanların ,hayal edilenlerin içinde barındığı bu kaynak göz alıcıdır.XIII.–XIV. yüzyıl el yazması kitap kapları ile ilgili çalışmamın öncül nedenlerinden bir tanesi de budur.

XIII. – XIV. yüzyıl arasındaki kitap ve kitap kapları süslemeciliği izleyenlere ve araştırmacılara bir mistik hava tattırır . Her bir kapakta ayrı bir hava , ayrı bir etki vardır.Bu yüzyıllarda süsleme kapaklar, hem tasarım, hem de uygulama yönünden bir çok problemin çözümünü içerir. Kapak tasarımcısı acaba kitabın konusuna göre mi kitabı bezemektedir ? Bu ve bunun benzeri sorular araştırmacıların hafızasında , her konuda olduğu gibi bu konuda da olacaktır.

Bu konuyu seçmemde ve çalışmamda , büyük desteklerini aldığım danışmanım Prof. İlhami TURAN'a , çözümleyemediğim tarihi sorunları yanıtladığı için Prof. Dr. Oktay ASLANAPA'ya , tez teknikleri konusunda yardımları için Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç.Dr.Zeki SÖNMEZ , yardımcısı Doç.Dr.Sitare TURAN BAKIR,Sayın Mehmet OFLAZ ve tüm enstitü çalışanlarına , Cilt A. S.D.Başkanı Yrd. Doç. Habib İŞMEN'e , bu sanatı sevdirip , uygulama şansı verdiği için Öğr.Gör. İslam SEÇEN'e, incelediğim eserlerin transkripsiyonunda yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Hüseyin GÜNDÜZ

ve Yrd.Doç. Ali Rıza ÖZCAN'a , tez konumda incelediğim eserlere ulaşmamda ve araştırmamda hiçbir yardımı esirgemeyen Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Dr. Nevzat KAYA'ya ve tüm kütüphane çalışanlarına , çeviri ve yazım aşamasındaki yardımlarından dolayı Yonca AYLAMAVİLİ'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Gürcan Mavili

ÖZET

Bir fikrin kalıcılığı elbetteki onun bir yerlerde korunması gerekliliği sorununu ortaya çıkarır. Bu sorunun giderilmesi de , o fikrin savunucularının görevidir.

Bütün büyük dinlerin çıkışlarından sonra , gelişmesi aşamasında , inananlar büyük zorluklar yaşamışlardır. Özellikle benimsedikleri düşünceleri başkalarına aktarmak , inandıklarına başkalarını da inandırmak isteği insanlığın hep bir çözüm arayışı içinde olmasını gerekli kılmıştır.

İslam medeniyetinin gelişimi de Hz. Muhammed'in (SAV) vefatından sonra , insanların dini yaymak için gösterdikleri çabalar sonucudur. Kağıt yapımıcılığının müslümanlar tarafından öğrenilmesiyle , İslam medeniyetinde büyük bir atılım olmuştur. Bir çok konuda olan bu gelişim, elbetteki el yazmalarına da yansımıştır. Bir çok medeniyetin , kültürün aynı düşünce etrafında birleşmesi , kültürlerin toplumlar arasında sentezlenmesine neden olmuştur.

XIII. ve XIV yüzyıl el yazması kitapların kapaklarında uygulanan kompozisyonlar bu sentezler sonucunda ortaya çıkmıştır . Orta Asya'dan Türklerin , Çinlilerin , Moğolların kültürleri , Akdeniz'den Roma , Bizans ve Mısır etkisi , Pers , İran ve Arap kültürlerinin etkisi İslam sanatlarının oluşumundaki özün ne kadar yoğun ve kuvvetli olduğunu gösterir. Zamanla oluşan değişimler bölge ve o yer insanının beğenisine göre değişmiştir. Ancak bu değişim, İslam ülkelerinin sınırlarını , kültürleriyle oluşturmaya başladıkları zaman belirginleşmeye başlar.

Çalışmamızda da bahsettiğimiz gibi , bir çok Avrupalı sanat tarihçisi , İslam sanatlarının gelişimini , Avrupa sanatlarının gelişimi gibi göstermeye çalışmışlardır. Bunun sonucunda da , hala daha değiştiremediğimiz ön yargıların doğmasına sebep olmuştur. Oysa ki İslam medeniyeti bir çok kültürün

sentezidir. Bu sentez zaman içerisinde bulunduğu toprakların kùltürünü de içine alarak , bölgesel özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Elbetteki birçok sanatlarda olduğu gibi ,cilt sanatında başlangıç tarihleri, nereden,ne şekilde , nasıl , kimler tarafından oluşturulduğu çok fazla bilinmemektedir.Bulunan ve elde var olan örneklerle göre tarihleme yapılmakta , ne kadar çok örnek bulunursa orası o işin merkezi olup çıkmaktadır.

Cilt sanatı çıkışının Kopt'lara bağlanmasıda bu gerekçeye dayanmamakta mıdır?

Orta Asya ile ilgilenen bir çok sanat tarihçi , cilt sanatının bu bölge içerisinde de var olduğunu kanıtlamaktadır. Ne yazık ki siyasi, ekonomik nedenle bu tip çalışmalara engel olunmaktadır.

XIII. ve XIV. Yüzyıl cilt kapakları geometrik süslemenin en yoğun olduğu dönemleri kapsar. Mimaride, kullanım eşyalarında , giyim–kuşamda, bu dönemin izlerine rastlamak çok mümkündür . XV. yüzyıla kadar devam etmiş hatta çok az da olsa XVI.yüzyılda da örneklerle rastlamaktayız.

Bu dönem tasarımları tanrısaldir.Göğ, uzaya ve bilinmeye olan hayranlık bu dönem insanını cezbetmiştir .Tasarımların büyük çoğunluğu , sanki uzaydaki yıldız kümelerini anlatır. Sitalize edilmiş anlatım bu dönem kapak tasarımlarında en ön plandadır.

SOMMAIRE

La continuation d'une idée apporte en même temps l'obligation de la protéger et c'est le devoir des personnes qui la suivent.

Pendant la naissance des religions, les croyants ont vécu des grandes difficultés. L'homme qui apprend une pensée, essaye toujours de la partager avec les autres et travaille pour qu'ils l'acceptent.

Après la mort de Hz. Muhammed (SAV), les musulmans ont travaillé avec tout leurs efforts, pour faire connaître leur religion "Islam" à tout le monde. La grandeur de la civilisation Islamique viennent de cette force. Apprendre de faire le papier est un grand pas pour les musulmans. Après l'apprentissage du papier on voit les développements des sujets et aussi à ce qui est aux livres manuscrite. En même temps, plusieurs civilisations et les différents cultures ont associé sur la même idée.

Sur les compositions des livres manuscrites appartenant au XIII. et au XIV. siècles, on peut voir les solutions de cette association des différentes cultures.

Nous pouvons citer; les Turcs, les Chinois, les Mogols, et aussi Roma, Bizans, Egypt, les Pers, les Iraniens et les Arapes. Cette point important nous donne une réponse, pour la raison de la force de l'art Islamique. Avec le temps, les nuances entre les arts sont nées à l'aide des différences des gens et de leur goût d'esthétique qui viennent de leurs cultures. Avec l'apparition des frontières des pays Islamiques, les arts Islamiques prennent leurs caractères spécifiques dépendant de pays et de régions.

Comme je raconte dans mon sujet, plusieurs historiens expliquent les développements des arts Islamiques comme à celles des Arts Européen et à la fin, les préjugés apparaissent que nous ne pouvons pas changer encore. Au-jour d'hui il faut montrer que la civilisation Islamique est une com-

position des différents cultures. Les différences regionales viennent avec le temps en entourant les terres et les cultures.

Probablement nous ne pouvons pas savoir comme les autres arts , le commencement exacte de l'art de reliure. Les gens qui font des recherches ont des idées dépendant de ce qu'ils ont trouvé et des lieux de travail. On regarde les exemples . Pour ce chercheur , s'il y a beaucoup d'exemples à une région , là est le centre de cette branche d'art.

La liaison entre les Kopts et la reliure est un peu semblable à ce que nous avons raconté.

Plusieurs historiens d'art qui font des travaux sur l'Asie Centrale montrent que l'art de reliure a aussi à ces régions , mais à cause des problèmes politiques , économiques on arrête ce type de recherche.

Les reliures appartenant au XIII. et XIV. siècles ont des décorations plutôt géométriques . A ce siècle on voit ce type de décoration , sur les bâtiments, sur les objets métalliques, céramiques qu'on utilise, sur les vêtements. On voit ce style de décoration au XV. siècle et on les voit même au XVI. siècle.

Les compositions de ces siècles sont divines. L'admiration de ciel , de ce qu'on ne sait pas est attractive . La plus part de ces compositions sont semblables au ciel et à des étoiles. La décoration stylisée est très favorite à ces siècles.

RESİM LİSTESİ

1. Tasdid fi şerh al- temhid.
2. Fahrî – nâme.
3. Fahrî – nâme.(İç kapak)
4. Fahrî – nâme.(detay)
5. Şifa.
6. Şifa.(detay)
7. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.(sağ kapak)
8. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.(sol kapak)
9. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.(detay)
10. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.(detay)
11. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.
12. Zâhire – i Hârzem – Şâhi.(detay)
13. Cami' u'l – usûl li hadis al – Resûl.
14. Cami' u'l – usûl li hadis al – Resûl.(iç kapak)
15. Esrârü'l – hitâb.(dış kapak)
16. Esrârü'l – hitâb.(iç kapak)
17. Ktabü'l – Sıra.
18. Ktabü'l – Sıra.(detay)
19. Tecrid al – usûl fi ehadis al-Resûl.
20. Tecrid al – usûl fi ehadis al-Resûl.(detay)
21. Tecrid al – usûl fi ehadis al-Resûl.(iç kapak)
22. Kaşf al – asrar.
23. Kaşf al – asrar.(iç kapak)
24. Târih al – 'ibad vâl – bilâd.
25. Târih al – 'ibad vâl – bilâd.(detay)
26. Atabetü'l – hakayık.
27. Durratu'l-saniyye fi mevlidi hayru'l-berriye
28. Durratu'l-saniyye fi mevlidi hayru'l-berriye
29. Mesâlikûl- ebsâr fi memâliki'l – emsâr C.3.

30. Mesâlikûl- ebsâr fî memâlikî'l – emsâr C.4.
31. Mesâlikû'l – ebsâr fi memaliki'l – emsar.
32. Mesâlikû'l – ebsâr fi memaliki'l – emsar.(detay)
33. Ta'lika fil – feva'id.
34. Ta'lika fil – feva'id.(detay)
35. Tatimmat al Muhtasar fi ahbâr al beşer.
36. Tatimmat al Muhtasar fi ahbâr al beşer.(iç kapak)
37. Kitabûl – Kant zeyl – i tarih – i Semerkant(sol kapak,miklep)
38. Kitabûl – Kant zeyl – i tarih – i Semerkant(sağ kapak)
39. Kıt'a min al – cami as – Sahih.
40. Merâhu'l – Ervah
41. Merâhu'l – Ervah (iç kapak)
42. Merâhu'l – Ervah (unvan sayfası)
43. Şeku lubab.(sağ kapak)
44. Şeku lubab.(detay)
45. Şeku lubab.(sol kapak)
46. Şeku lubab.(detay)
47. Şeku lubab.(iç kapak)
48. Câmî'u's – sahih C.2.(sol kapak)
49. Câmî'u's – sahih C.2.(miklep,sağkapak)
50. Câmî'u's – sahih C.2.(detay)
51. Câmî'u's – sahih C.2.(iç kapak)
52. Sarh masâbih as – Sünnat C . 1.
53. Sarh masâbih as – Sünnat C . 1.(detay)
54. Talmih ala'l-tavzih.
55. Talmih ala'l-tavzih.(detay)
56. El – Usûl ve' l furu' min kavli el â imma.
57. El – Usûl ve' l furu' min kavli el â imma.(detay)
58. El – Usûl ve' l furu' min kavli el â imma.(iç kapak)
59. Ahkâmu'l-Kur'ân.

ÇİZİM LİSTESİ

1. Fahrî – namâ (dış kapak)
2. Fahrî – namâ (iç kapak)
3. Şifa (sağ kapak)
4. Şifa (sol kapak)
5. Tefsîru'l Ebulleys
6. Camî'u'l – usûl li hadis al – Resûl
7. Camî'u'l – usûl li hadis al – Resûl (sertap)
8. Camî'u'l – usûl li hadis al – Resûl (mikleb)
9. Esrârü'l - hitab
10. Kaşf al asrar
11. Atabetü'l – hakayık
12. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr
13. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr (mikleb)
14. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr (cilt 4)
15. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr (cilt 2)
16. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr (cilt 2)
17. Mesâlikûl – ebsâr fi memâliki'l –emsâr (cilt 2) (sertab – mikleb)
18. Ta'lika fil – feva'id
19. el – Maksud
20. Câmi'u's- sahih
21. Câmi'u's- sahih (sertab)
22. Câmi'u's- sahih (mikleb)
23. Câmi'u's- sahih (iç kapak)
24. Câmi'u's- sahih (iç sertab)
25. Câmi'u's- sahih (iç mikleb)
26. Sarh masâbih as – Sünnat (cilt 1)
27. Sarh masâbih as – Sünnat (cilt 1) (mikleb)

GİRİŞ

Tez konum olan XIII. –XIV. yüzyıl el yazması kitapların kapaklarını incelerken ,bu sanatın öncesini ve sonrasının görmeye çalışarak bu yüzyıllardaki kitap sanatlarının sonraki yüzyıllara olan katkısını inceleyerek ve kendime sorular sorarak ,konuyu derinlemesine araştırdım.

Konuya girişi,ilk çağlardaki yazı altlığı malzemelerinin gelişimi ile ilgili yapmayı uygun buldum. Buradaki amacım incelediğim yüzyıllardaki kapak süslemeciliğinin izlerini,bu ilk çağlarda bulmaktı . Daha sonra yazı altlığı olarak kullanılan malzemelerden nasıl kitap oluştuğu sorusuna cevap aramak ve bulduğum cevapları değerlendirmektir .

Cilt sanatının tarihsel gelişim ile ilgili ,farklı görüşleri bir araya getirerek konuyu her bakış açısından inceleyerek, bu sentezden çeşitli sonuçlar çıkarmaya çalıştım .

XII. yüzyıldan beri yapım ve uygulama teknikleri çok fazla değişmeden, ama gelişerek uygulanan bu sanatta , kullanılan malzemeleri inceledim. Kitap kaplarının oluşumundaki teknik farklılıklar, bölgesel özellikler ve bu özelliklerden doğan üslup ve uygulamalarını araştırdım.

İncelediğim konuya destek sağlaması amacıyla XIII. XIV. yüzyıllardaki diğer el sanatlarını da konumun kapsamına alarak,desen süsleme ve uygulamalarla cilt kapakları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırdım.

Çalışmanın tüm ana başlıkları incelendikten sonra , sonuç bölümünde XIII. –XIV. yüzyıllardaki kitap kapları tasarımcılığı konusunda genel bir bakış açısı oluşturmaktır.

Tezin yazımında,günümüz Türkçesini kullanmaya özen gösterdim. Mesleki kelimelerin orijinalleri yanında Türkçe karşılıklarını da kullanmaya gayret ettim. Özellikle cilt, bordür, kontür, pafta ve bunun gibi kelimelerin yanında Türkçelerini de kullanmaya çalıştım. Ancak cilt kelimesi gibi genel tabirleri de kullandım

Ele alacağım konuyu anlatmaya başlamadan önce, bu gün bildiğimiz kitap şeklinin nasıl ve ne şekilde oluştuğuna değinmek cilt sanatının kitap oluşumundaki yerini anlatmamda , çalışmamın bütününe faydalı olacağı düşüncesindeyim.

1.YAZI MALZEMELERİNİN OLUŞUMU VE İLK CİTLER

1.1Yazı Altlığı Olarak Kullanılan Malzemeler;

Yazının ortaya çıkışı insanoğlunun geleceğini şekillendirmesinde dönüm noktalarından biridir . Bu günün yarına aktarılması düşüncelerin başkalarıyla paylaşılması gibi eylemler gelişerek ve genişleyerek artmıştır. Bu eylemler önceleri oldukça basit görsel ve akustik (sesli) işaretlerdir¹

Lascaux,Altamira vb. gibi mağralarda bulunan çizimler de ifadelerimizin , düşüncelerimizin ilk konulu anlatımlarıdır².Daha sonraları yazı malzemesi olarak ; kil tabletler, hiyeroglifler , kemikler,taş üzerine kazımalar, madeni levhalar, dikilitaşlar, balmumu levhalar ,papirus, parşömen kullanılmış, kağıt bulununcaya kadar da yazı malzemesi çeşitlenerek çoğalmıştır.³

Yazı malzemesinin çeşitlenerek çoğalması gibi , yazı da kendi evrimini devam ettirmektedir . Düşüncelerin karşılığı olan şekiller sonraları gelişmiş ve cümleler oluşmaya başlamıştır .Yazının olgunlaşmasıyla okuma yazma bilenlerin sayısı artmış,bu nedenle yazılan eserlerin biriktirilmesi ,elden ele dolması ve hatta ülkeden ülkeye gitmesi ve bunun gibi nedenlerle yazı malzemelerinin korunması ve saklanması mecburiyeti doğmuştur.

Bu mecburiyet; kil tableti , kilden zarflara , balmumu tabletler, ağaç levhalara konulmuştur⁴.Hatta Ovidius en iyi balmumunun Pontustan geldiğini söyler . Diğer yazı malzemelerinden papirüs üst üste konulup , alttan ve üstten ağaç levhalarla sıkıştırılıp bağlandıktan sonra saklanmış. Bazen de rulo yapılarak korunmuştur. Bu rulolar 40m.'yi bulur. Bizans kaynaklarında 100m. 'yi bulan papirüslerden de bahsedilir⁵.

¹M . İlin , Ak Üstünde Karalar,(çev.Rakım Çalapala), İstanbul,1948,s.5

² Meydan Larousse," Altamira", İstanbul,1986,c.1,s.378

³ Nuray Yıldız , Eskiçağ'da Yazı Malzemeleri ve Kitabın oluşumu,T.T.K ,Ankara,2000,s.110

⁴ Nuray Yıldız, Eskiçağ'da..., s.115

⁵ Albert Labarre ,Kitabın Tarihi,(çev.Galip Üstün),İstanbul,1982,s10.

Papirüs üzerine yazılan yazıların konuları genellikle; tanrılar ve krallar için övgüler, atasözleri , macera yazıları, aşk şarkıları ve destani şiirler , masallar, matematik, tıp, astronomi, antlaşmalar, coğrafi konular, mektuplar, muhasebe, hukuk, dini kitaplar ve yazılardır ⁶.

Papirüsün üretildiği çiftlikler devletin malı sayılıyordu. Üretimi ve satımı devletin iznine bağlıydı .Bazı dönemlerde dışa ihracı yasaklanmıştır (M.Ö.-181). Bu ve bunun gibi olaylar pergamentin yayılmasını sağlamıştır.

Papirüs ve pergamentin (parşömen)⁷ arkalarına yazı yazılamaması ahşap ve balmumu sayfaların her iki yüzeyine yazı yazılması , bu malzemelerin uzun yıllar tercih edilmesine neden olmuştur. Zamanla pergamentin tükül kısmının yazı yazılabilecek duruma getirilmesiyle birlikte çok kullanılan yazı malzemelerinin arasına girmiştir⁸ Ortadan ikiye katlanan , kullanımı kolay, gerektiğinde içine daha çok yaprak konulup daha fazla bilgiyi kayıt eden Pergament herşeye rağmen pahalı bir malzemeydi.

Papirüs üzerine yazılan tüm konular pergament üzerine de yazılmıştır. Ayrıca papirüs üzerine yazılmış değerli eserler "İncil, antlaşmalar,hukuk vb." pergament üzerine kopya edilmiştir. Bu nedenle eserlerin kalıcı olması düşünülmüştür.⁹

1.2 Kağıt;

M.S. 751 Talas savaşıyla Çin'in uzun yıllardır sakladığı sırrı olan kağıt yapımı Araplar tarafından öğrenilmiş oldu. Çinlilerin M.S. 105 yılına

⁶ Albert Labarre ,Kitabın...,s.9

⁷ Pergament için dilimizde kullanılan "parşömen" kelimesi ,Fransızca'dan alınmış bir kelimedir. Modern anlamda iyi cins "kağıt" için kullanılmaktadır. Eskiçağ' da benimsenen "parşömen" kelimesi ise, hayvan derilerinin işlenmesi ile yapılan kağıdın,yapım yeri " Pergamon" günümüzde ise "Bergama" kentinin adından gelmektedir.

⁸ Nuray Yıldız,Eskiçağ' da...,s.138

⁹ Nuray Yıldız ,Eskiçağ' da..., s.141

tarihlene n kağıtçılık serüveni bazı tarihçilere göre çok daha önceleri başlamıştır ¹⁰. M.Ö. 213 yıllarında Çin'de yazı yazılacak malzeme olarak ipekten elde ettikleri kumaş kullanılmıştır.

Arapların Talas savaşında esir aldığı Çinli ve Uygurlu ¹¹ kağıt ustalarından öğrendikleri bu buluşu ilk olarak Semerkant'ta (M.S.752.) kurdukları atölyede uygulamışlardır. Paçavralardan elde edilen bu kağıtlar kısa zamanda tüm İslam medeniyetine dağılmıştır.794'te Harun Reşit zamanında Bağdat'ta kurulan kağıt fabrikasından sonra , Şam'da ve Kahire'de 900'de, Fes'te 1100 'de , Endülüs 'te (İspanya) 1151'de , İstanbul'da (Bizans) 1100'de,¹² İtalya'da 1276'da , Fransa'da 1348'de , Amasya'da 1400'de, Bursa'da 1486'da, İstanbul 'da (Osmanlı)1500'de, Kuzey Amerika'da 1690'da ,Yalova'da (Osmanlı) 1773'te, Kanada'da 1803'te de ilk fabrikalar kurulmuştur ¹³.

Türklerin kağıtçılık tarihi üzerindeki varlıkları ne yazık ki birçok yabancı tarihçi tarafından kabul edilmemekte veya X. yüzyıla kadar geç bir döneme tarihlendirilmektedir¹⁴. Ne yazık ki alan çalışmalarının az yapılıyor olması , bölgesel ve siyasi faktörler Türklerin kağıtçılık tarihindeki rollerinin bilimsel olarak kanıtlanmasını geciktirmektedir.

Basit anlamda kağıt bir keçedir. Yapımı keçe yapımı tekniğine benzer.

Buradan hareketle,Türk göçer çadırlarının keçeden yapılması ve Türklerin keçe yapıcılığını iyi bilmeleri,Türklerin kağıtçılık tarihinde önemli bir role sahip olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca kağıt kelimesinin ; ne Çince'den, ne de Farsça'dan gelmediğini , bu kelimenin aslının Uygurca'daki

¹⁰ Osman Ersoy , XVIII.yy- XIX.yy Türkiye'de kağıt,Ankara,1963,s.10 .

¹¹ Emel Esin , İslamiyetten Önceki Türk Kültürü ve İslam'a Giriş,İstanbul 1978,s.155-156.

¹² Dard Hunter , Paper Making,New York,1985,s.410

¹³ Şinasi Tekin, Eski Türklerde Yazı , Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları,İstanbul ,1993,s.22.

¹⁴ Dard Hunter ,Paper ...,s.413

“kagat, kagas” kelimelerinden türediği , “kagas” kelimesinin ağaç kabuğu anlamına gelmesi dikkat çekici değil midir ¹⁵?

1.3.Kitap oluşumu;

Bu günkü anlamda kitap oluşumu balmumunun yazı yazılacak malzeme olarak kullanılması ile başlar. Balmumu zaman içinde iki farklı şekilde kullanılmıştır. Birincisi , tablet gibi kullanılan ağaç levhalar üzerine dökülen balmumu levhaktır(M.Ö.1.yy).İkincisi ise ağaç çerçevelerin içerisine dökülen ve her iki yüzeyinin de kullanıldığı balmumu levhalardır. Bu çerçeveler birbirine deri şerit ve iplerle bağlanmışlardır (Resim 60-61).

Kırılabilen yaprakları düzenlemek amacıyla papirüs yapraklarından yapılan ilk kitap cildi ; formların katlanması, üst üste konulması ve bunların baş,orta,son' larının delinerek ,buradan geçen iplerle birbirine tutturulmaları, kitap cildinin oluşum aşamalarından diğeridir (M.S. 1yy) ¹⁶.

2 . İSLAM CİLT SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ

İslamiyetin Arap yarımadasından çıkışı ile gelişmeye ve genişlemeye başlayan İslam medeniyeti , bu kültürün yayılabilmesi ve İslamiyetin daha iyi öğrenilmesi gayesi ile , hem Kûr'an-ı Kerim'i hem de Kûr'an-ı Kerim'i açıklayan tefsirler yazılmıştır . Elbette ki bu yazılanların korunması büyük bir önem arz ediyordu.

İslam medeniyeti ciltçilik tarihi gelişimi, yaygın olan iki farklı görüş çerçevesinde ele alınır. Bazı tarihçiler Mısır'da yaşayan Hristiyan Koptların

¹⁵ Bertholt Laufer, Sino-İranica, Chicago, 1919, aktaran O.Ersoy, XVIII.yy-XIXyy Türkiye'de Kağıt, Ankara, 1963, s.9

¹⁶ Albert Labarres, Kitabın..., s.26.

(Kıpti) cilt yapımının tüm İslam medeniyetine öncü olduğunu savunur, özellikle A.Grohman "cildin Nil'den doğduğunu söyler"¹⁷ diğer bazı tarihçiler ise Orta Asya'dan İslam medeniyetine yayıldığını söyler¹⁸.

2.1. Arap Yarımadasındaki Kitap Kaplarının Gelişimi:

Daha önceki (1.1.)'de bahsettiğimiz konudan kısaca söz ederek Arap yarımadasındaki kitap kaplarının oluşumunu inceleyelim. Bilindiği gibi yazı altlığı olarak kullanılan malzemeler oldukça çeşitlidir¹⁹. Ancak biz kitap oluşumunun başlangıcındaki malzemeler olan papirüs ve balmumundan biraz daha bahsedeceğiz.

Özellikle aynı konuların yazıldığı papirüs ve balmumu levhalar birden fazla levhaya aktarıldığı taktirde bunların bir şekilde bir arada tutulma zorunluluğu gündeme gelmiştir.

Papirüs ruloları birden fazla ,ancak aynı konuyu işliyorsa , tüm bu rulolar tahta bir kutunun içinde saklanıyordu. Daha sonraları papirüsler sayfa yaprağı şeklini almaya başladı . En iyi papirüs yaprakları on üç parmak genişliğinde , yaklaşık 26cm.'dir (M.Ö. III.yy.)²⁰.

Her sayfanın üst üste konduğu papirüslerin korunma şekli ise alttan ve üstten tahta levhalarla sıkıştırıp,bağlanmalarıyla sağlanmıştır. Bu ilk aşama kitap oluşumundan sonra²¹ papirüs yaprakları üzerinde açılan delikler yardımıyla her bir sayfa birbirine tuturulup, tahta levhalarla da kapakları oluşturulmuştur .

¹⁷ Arnold Grohman, *The Islamic Book*, s.38 , aktaran O.Ersoy, *XVIIIyy-XIXyy...*, Ank., 1963, s.11

¹⁸ A.Saim Arıtan, " Anadolu Selçuklu Cild Sanatının Özellikleri", *Selçuk Üniversitesi I-II .Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti .Sem. Bildirileri* , Konya , 1993, s.181-198.

¹⁹ Nuray Yıldız, *Eskiçağ'da...* , s.140-141

²⁰ Nuray Yıldız, *Eskiçağ'da...* , s.152-153

²¹ M.İlin, *Ak Üstünde...*, s.13

M.S. V.yy'da ,Mısır hristiyanlarında (Koptlar) görülen kitap kapaklarında ağırlıklı olarak geometrik desenler mevcuttur²² (Resim1) .Ayrıca bazı kapak uygulamalarında bu desenler filigre yani oyma şeklindedir. Bu geometrik şekiller önceleri çok basit ,daha sonraları ise VI. ve VII.yy'larda daha karmaşık ,estetik bir görünüm almıştır. Koptların pāpirüse yazılmış ve ciltlenmiş dini eserleri Nesturiler zamanında (M.S. 640.) bütün Yakın ve Orta Doğu'ya yayılmıştır²³. Arapların Mısır'ı almaları ile birlikte Koptlar Arap ve İslam medeniyeti içinde yüzyıllar boyunca yaşamışlardır.

İslam medeniyetinin hızlı gelişimi ile yaygınlaşan kitap yazıcılığı ciltçiliğin gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu ilk kitap kaplarında genellikle Koptların kitap sanatlarında kullandığı desenler görülmektedir.

Süslemeler şekilli demirlerin (zencerek)soğuk veya ateşte ısıtılarak derilerin üzerine bastırılmasıyla ortaya çıkan desenlerden oluşur. Bu desenlerden ince zikzak çizgiler kapağın dört bir kenarını çevreler . Oluşan desenin önünde ve arkasında ince çizgiler (cetvel) bulunur. Bu bordür yani kenar suyu ortada bulunan desenden çok farklı değildir. Ortada bulunan desen ya yuvarlak , içi geometrik desenlerle süslenmiş veya kenar suyu ile birleşen bir bütün desen üretilmiştir(Resim35).

İslam dönemine ait en eski yazma eserler Mısır ve Tunusta bulunmuştur. Bu pergament yazmalar Tolunoğlu dönemine ait olabilir (M.S. 868-905)²⁴. Bu eserlerin kapaklarında da Kopt ciltlerine benzer süslemeler mevcuttur. Geometrik ve dairesel çizgilerin yanı sıra ,yıldız motifleri,noktalar da kapaklar üzerindeki süslemelerdendir. Daha sonraki yıllar süslemede kullanılan desenlerin gelişimini sağlamıştır.Geometrik desenlerin içerisine bitkisel kökenli motifler yerleştirilmiştir. Süsleme olgunlaşmaya ,kapaklar üzerindeki renkler zen-

²² Theodore C. Petersen,"Early Islamic Book Binding and Their Coptic", Ars Islamica, vol.1,1954,s.41-64

²³ Belkıs Mutlu , "Türk Cilt Sanatına Toplu Bir Bakış" Akademi Dergisi,sayı 6,1966 , s-12

²⁴ A.Saim Arıtan, " Cild", T.D.V. İslam Ansiklopedisi,c.7,Ankara,1988,s.551-552.

ginleşmeye başlamış, kaligrafik (yazı) ürünler de görsel doyuluğu tamamlamıştır.

IX.-XII. yüzyıllar arasında İslam medeniyetlerinde yapılan kitap kaplarının süsleme özellikleri ve teknikleri ,küçük bölgesel özellikler haricinde büyük farklılık yoktur.

2.2. Orta Asya'daki Kitap Kaplarının Gelişimi:

Kısaca Arap yarım adasındaki çiltçiliğin gelişiminden sonra,Orta Asya'da Alfred von Lacoq'un Turfan şehri Karahoça da yaptığı arkeolojik bir kazı çalışmasında bulunduğu iki adet cilt kapağı ile ciltçilik tarihinde yeni tartışmalar başlamıştır.

Yapılan incelemelerden sonra bu cilt parçalarının VII .yüzyıl Uygur Türklerine ait olması gerektiğini belirleyerek , bu cilt parçaları üzerindeki desenlere göre de , Kopt ciltleriyle bir akrabalığının olabileceğini söylemiştir²⁵. Bulunan bu ciltler , Doğu Türkistan 'da , Mani dinini kabul eden Uygur Türklerine aittir. Uygurlara ait üç tür cilt örneği ele geçmiştir. Doğu Asya Çin üslubundaki tomarlar,alt üst tahta kapaklı ve üstten alta geçirilen sicimin tah-taların dışında düğümlenmesiyle elde edilen ciltler ve dikişli formaya geçirilmiş deri ciltlerdir.²⁶

Mani dini mensubu Türkler ,Hindistan'dan gelen Pothi kitap şekli ve cilt üslubunun yanı sıra,İranlılardan ve Süryanilerden bir başka kitap türü daha alıp kullanmışlardır. Bu kitap türü , İslam dünyasında da öteden beri bilinen ,bugün hemen hemen bütün dünyada yaygın olan kitapların ve cilt şeklinin aynıdır.Kağıt tabakaları ortadan kırılır ve cilt dikişleri bildiğimiz biçimde, kırılan yerden yapılır.Orta İranca ,Mani dinine ait bir kitap varlığında dikiş

²⁵ Alfred von Lacoq , "Chotsché,Archiv für Buchbinderei",X.Jahrgang Heft III,Berlin,1913'den aktaran K. Çiğ,"Türk Kitap Kapları,AsırXV-XX"İlahiyat Fak. Dergisi,A.Ü.c.1,1952,s.109-123.

²⁶ Şinasi Tekin , Eski Türklerde Yazı ,Kağıt , Kitap ve Kağıt Damgalar,İstanbul,1993,s 42-44

köşebent ve şemseyi görmemek mümkün değil . Muhitimizdeki cilt kapakları ile bunun arasındaki ilişkiler ne olabilir? Bu kadar benzerlik, her halde basit bir tesadüf olamaz. Bu eserin tarihi bilinmiyor ama, yaklaşık VIII. asır tahmin edilmektedir. Mani muhitinde Göktürk harfleriyle yazılmış meşhur "İrk Bitig", yani "Fahname'de" aynı şekilde ciltlenmiştir. Yine aynı tarzda ciltlenmiş olan bir Mani kitabı ,bilinen en eski Türkçe eserdir .(M.S. 796)²⁷.

İslam ciltçiliğinin gelişim çizgisinde değerlendirilmesi gereken bir konu ise; Uygurların IX. yüzyılda Samarra'ya yerleştirilmeleridir. Orta Asya'da var olan ciltçiliğin , bu sayede Horasan ve Irak yolu ile daha da geliştiği gözlenmektedir²⁸. Genellikle , Fatimilerle , Büyük Selçuklularla cilt sanatı gelişmiş ve devam etmiştir.

Büyük Selçukluların XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeleri (ancak bazı Türk boyları ,bu tarihten çok daha önceleri Anadolu'ya yerleşmişlerdir.) ile birlikte ,XIII.yüzyıla kadar çok güzel ciltler üretmişlerdir. XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra , Anadolu Selçukluları , Memluklar, XV.yüzyıldan itibaren de İlhanlılar ve Karamanoğulları başta olmak üzere bu süreç Anadolu Beylikleriyle devam etmiştir.Ayrıca ,buradan da Osmanlı ciltçilik sanatına geçiş sağlanmıştır.XV.yüzyılda Memluk ciltçiliği ile Osmanlı Ciltçiliği arasında büyük benzerlikler vardır. Bu yüzyılda diğer bölgelerde Timurlular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular tarafından üretilen güzel ciltler bulunmaktadır.

XV. yüzyıldan itibaren , kendisine has bir sentezle , Osmanlı ciltçiliği Türk ve İslam cilt sanatının en büyük temsilcisi olmuştur. Klasik bir devrenin başladığı bu yüzyılda , Osmanlı Padişahları ,sanata ve sanatçıya

²⁷ Şinasi Tekin , Eski Türklerde... ,s.44

²⁸ A.Saim Arıtan,Anadolu Selçuklu...,s181-187

verdikleri önemi arttırdılar. Birçok İslam ülkelerinden sanatçı getirterek Anadolu 'da yeni bir cilt süsleme anlayışı geliştirmişlerdir.

3.CİLT SANATININ YAPIMINDA KULLANILAN MALZEMELER

3.1. Kağıt ve Kağıdın yazıya Hazır Hale Getirilmesi:

İslami dönemin başlamasıyla ,Kûr'an-ı Kerîm'in önceleri hafızlar tarafından ezberlenmiştir.Savaşlar nedeni ile hafızların ölmeleri, ezberlenen sûrelerin gelecek nesillere aktarılamaması endişesi Kûr'an-ı Kerîm'in yazılması ve dağıtılması mecburiyetini doğmuştur. Hz. Muhammed'in (S.A.V.) sözlerinin de İslamiyetin doğru uygulanması için taşıdığı önem,her söylenenin de yazıya aktarılmasına neden olmuştur.²⁹

Bu erken dönem el yazmaları Mısır ve Bizans'ta olduğu gibi papirüs ile pergament yapraklarına yazılmıştır. Kağıt yapımcılığının hızla İslam medeniyetleri arasında yaygınlaşmasıyla bir meslek gurubu oluşmuştur.

Fabrikadan ham olarak çıkan kağıt bir çok işlem den geçtikten sonra yazıya hazır hale gelir.

Türkiye'deki yazma eserlerde , kullanılan kağıtları üç ana başlık altında inceleyebiliriz;

3.1.1. Doğu'dan getirilen kağıtlar,

3.1.2. Yerli kağıtlar,

3.1.3. Batı'dan getirilen kağıtlar,

---

²⁹ Müjgan Cunbur, " Yazma Eserlerde Kullanılan Kağıtlar ve Özellikler",Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu,(5-6 Mayıs 1986),Elazığ,1987,s.83-90.

3.1.1. Doğu'dan getirilen kağıtlar:

Doğu'dan gelen kağıtlar , üretildikleri yerlere ve kalitelerine göre adlandırılmışlardır;

Âbâdî kağıt, Hanbalık kağıdı,Devlet Âbâdîsi, Semerkandî (Buhara) kağıt, Âdil Şâhî kağıt , Harirî Hindî (Hind ipek) kağıdı, Gûni-i Tebrîzî kağıt, Muhay yer kağıt , Harirî Semerkandî (ipekli Buhara) kağıt , Haşebî (odun) kağıt , Dımışkî (Şam) kağıt , Nizamşahi kağıt , Bağdadî kağıt , vs...

3.1.2. Yerli kağıtlar:

Bilindiği gibi Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u (1453) almasından sonra, Kağıthane'de bir kağıt atölyesi kurduğu söylenir. Ne yazık ki diğer İslam devletlerinde olduğu gibi , Osmanlı Devleti'nde de kurulmuş olan kağıt atölyelerinin varlığını kanıtlayacak veriler ya çok azdır, ya da günümüze ulaşmamıştır. Elimizdeki damgalı kağıt örnekleri geç devirlere aittir.

Bu kağıtlar; Ay damgalı kağıtlar, Aslanbaşı kağıtlar, İstanbulî kağıtlar, Mavi çizgili İstanbul kağıdı , Çifte Bosna kağıdı , Parşömen Edirne kağıdı , Eser-i Cedîd kağıt,vs...

3.1.3. Batı'dan getirilen kağıtlar:

Doğu'dan getirilen kağıtlar iyi kalitedeydi, ancak pahalıydı.Bu nedenle Batı'dan çokça ham kağıt getirilmiştir. Batı'dan gelen kağıtlarda imal yerini gösteren damgalar(filigran) bulunmaktadır. Bu damgalar ; Çıpa, Terazi, Arma, Taç, Taçlı Arma, Üzüm salkımı, Bayraklı koç, Öküz başı, Kap kakak, Melek, Haç, Çeşitli harfler (firma isimleri), Balık, Kartal, Yıldız , Ok-yay , Şapka-yonca,

Çiçek, Horoz, Dağ, Avize, Arslan, Koza, Güneş, Hilâl , Şapka, Daire, Kalyon, Makas, vs...³⁰

Bu damgaların dışında , su çizgili (filigranlı), A.Ligorni 'ye ait , halk arasında Alikurna denilen kağıdın dışında, boyalı Flēmenk , Venedik âherlisi, ince Süfera , mavi çizgili Süfera gibi kağıtlar da kullanılmıştır.

Atölye ve fabrikadan çıkan ham kağıtlar hemen kullanılmayacağı için , boyanması , mührelenmesi ve âherlenmesi gereklidir.

3.2. Kağıdın Boyanması:

Beyaz kağıdın gözleri yorması, okumayı güçleştirmesinden dolayı kağıt çeşitli renklere boyanmıştır. Papirüs ve pergamentin doğal rengi olan nohudî renk alışkanlığından olsa gerek kağıdın boyanmasında çoğunlukla bu renk kullanılmıştır.

Kağıtları boyamak için genellikle doğal boyalardan faydalanılmıştır. Çay "krem rengi", cevizin yeşil dış kabuğu veya nar kabuğu "kahve rengi", cehrî tohumu "sarı", al bakkam "kırmızı", mor bakkam "mor", soğan kabuğu "kırmızımtrak", gelincik çiçeği suyu "mor", lale yaprağı "yeşil", kurt kulağı bitkisinin safranla kaynatılmasından " yeşil ", badem ağacı yaprakları şap ile kaynatılırsa "limoni", ayva ağacı yaprakları şap ile kaynatılırsa "kahve rengi" elde edilmektedir³¹.

Boyalı kağıtlara "elvan kağıdı" adı da verilir. Aynı kağıt bazen iki farklı renkle boyanabilir. Buna Akkâseli kağıt denilmiştir.

³⁰ A.Süheyl Ünver, "XV. Yüzyılda Türkiyede Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları", Bellekten, c.XXVI, Ankara, 1962, s.739-762.

³¹ U, Derman, "Yazma Eserlerde Kullanılan Alet ve Malzemeye Dair", Fırat Havzası Yazma Eserler Sem, (1986), Elazığ, 1987, s.15-32.

İki farklı kağıdın birleştirilmesine vassaleli kağıt denilmiştir.

3.3. Kağıdın Mührlenmesi:

Mühreleme işlemi pürüzlü yüzeylerin düzleştirilmesi ile ilgilidir. Kağıtlar mührlenmeden üzerine yazı yazılmaz. Bu işlem için ,bir tabaka kağıt, mühre tahtası (pesterk) denilen ıhlamur ağacından bir tahta üzerine konur. Mührenin iyi kayması için kağıdın üzerine hafifçe kuru sabun sürülür. Dikkatlice ve bastırarak kağıt mührlenir.

Âherlenmeden mührlenenen kağıtlar devlet işlerinde , resmi evrak yazmak içindir. Mürekkep kağıdın dokusuna işlediğinden yazı kalıcı olur, silinemez.

3.3.1.Mühre Çeşitleri;

Böcek mühre	: Deniz böceklerinin kabuğundan yapılmıştır.
Cam mühre	: Yuvarlak ve kalın camdan yapılmıştır.
Çakmak mühre	: Akik , yeşim veya Süleymaniye taşından yapılmıştır.
Har mühre	: Katır boncuğu.
Zer mühre	: Akik taşından yapılmıştır. ³²

3.4. Kağıdın Âherlenmesi:

Âherlenen kağıtlar daha çok sanat yazılarında kullanılır. Âher sayesinde mürekkep kağıdın dokusuna girmez yüzeyde kalır. Böylece yazıyı silmek, kazımak , düzeltmeler yapmak kolaylaşır. Sanatlı yazı yazanın işi kolaylaşır.

³² M. Esiner Özün , Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü , İstanbul, 1985,s.50.

3.4.1. Âher Çeşitleri;

- 3.4.1.1. Yumurta Âheri :Taze yumurta akı şapla eritildikten sonra süzülür, temiz bir fırça veya sünger yardımı ile sürülür.
- 3.4.1.2. Nişasta Âheri :Soğuk suda eritilen nişasta kaynar suya bırakılır. Bir parça jelatin katılır. Nişasta piştikten sonra, süzülür, fırça veya sünger yardımı ile sürülür.
- 3.4.1.3. Un Âheri :Nişasta yerine un konularak yapılır. Jelatin konulmaz.
- 3.4.1.4. GomalakÂheri :Gomalak ispirotoda eritilir.Fırça yardımı ile sürülür. Vs...

Âher bir kere sürülürse tek âherli , iki defa sürülürse çift âherli veya çiftali denir. Çift âherde birinci sürüş sağdan sola ise ikincisi yukarıdan aşağıya yapılmalıdır.³³

3.5. Murakka:

Kitapların kapakları ilk yüzyıllarda ağaç levhalar deri ile kaplanarak elde edilmiştir.Daha sonraları kağıtların su yönlerinin birbirinin tersi yönünde, üst üstte yapıştırılarak elde edilen kalın ve sert kağıt kapak olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Murakka aşağıda anlatacağımız şekilde hazırlanmaktadır;

Ciltlenecek kitabın kalınlığına göre murakka hazırlanır. Murakka yapılacak kağıtlar iyice ıslatılıp , tavlandırılır. Islanan kağıtlar düzgün bir tahtanın üzerine yerleştirilir. İlk kağıt tahtanın üzerine yatırıldıktan sonra , ikinci kağıt ilk kağıdın 5-6cm. daha büyüğü olmak kaydıyla, arasına muhallebi sürülerek

³³ Uğur Derman , "Yazma Eserlerde..." ,s.15-32

kağıdın üzerine yapıştırılır. Üçüncü kağıt su yönü ikinci kağıdın su yönünün tersi olacak şekilde muhallebi sürülerek yapıştırılır. İstenilen kalınlık elde edilinceye kadar işlem tekrarlanır. Kurumaya bırakılan murakka daha sonra düzgünce kesilerek kullanıma hazırlanır.

3.6. Deri:

Deri, yazı altlığını anlattığımız bölümde olduğu gibi kağıt yaygınlaşmadan önce kullanılmaya başlanmıştır.

Yazı altlığı olarak kullanılan deriler (pergament) oldukça çeşitlidir. Sınıflandırmayı iki ana başlık altında yapabiliriz;

Büyükbaş : Dana , fil , buzağı , deve , vb...

Küçükbaş : Koyun (meşin) , keçi (sahtiyan) , ceylan (rak) , vb.hayvan derileri kullanılmıştır (Resim 67 -68)

Derilerin elbette ki ham olarak kullanılmaları imkan dışıdır. Bu nedenle tebbağcılık (tabağat) dediğimiz bir meslek oluşmuştur ki , derinin kullanım amaçlarına göre işlenmesi sağlanmıştır.

Bazı terbiye edilmiş derilere Türkçe'de akderi,Farsça'da tirşe adı verilmiştir. İlk yapılan kitap kapları bilindiği gibi ahşap kullanılarak yapılmıştır. Sonraları ahşaptan üretilen kapakların üzeri çeşitli malzemelerle kaplanmıştır. Deri bu malzemelerin en dayanıklısı olmuş , kullanılabilirliğini günümüzde de sürdürmektedir. İncelediğimiz dönemlerde ve öncesinde deri , Osmanlı döneminde olduğu gibi çok traşlanmamıştır. Kitabın büyüklü-küçüklü durumuna göre deri kalınlığı incelik veya kalınlaşır. Deri, iç kapakta kullanıldığında ise kitabın dış kapağında kullanılan deriden daha incedir.

Bu dönem deri renkleri genellikle koyudur . Dış kapakta kullanılan deriler, siyah , kahverengi,vişne çürüğü gibi renklerle boyanmıştır. Kimi ender

görülen örneklerde ise , kapak üstlerinde müşebbek (kâti'a) uygulaması göze çarpar. Bu örneklerin zemininde ya açık renk deri kullanılmış , ya da ezme altın ile boyanmıştır. İç kapakta ise ham deri rengi olan açık renk (açık sarı) kullanılmıştır.

3.6.1. Derinin Bölümleri :

Derilerin yüzey bölümlerine şu isimler verilir: Baş tarafa gelen kısma kafa, sonra boyun,boyundan kuyruğa kadar sırt orta parçası,kenarlarda kalan kısımlara etek adı verilir.Kitapçılık sanatlarında ,sırt orta parçası kullanım için en uygun alandır.

3.6.2. Derinin Traşlanması :

İslami ciltçiliğin en büyük özelliklerinden olan kapakların inceltilmiş deri ile kaplanmasını sağlayan derinin bıçkı adı verilen el aleti ile traşlanması ile mümkün olmuştur.

Önceden ıslatılmış deri , taş mermer altına konur. Derinin 10 – 15 cm. 'lik kısmı mermerin üzerine gelecek şekilde dışarıda bırakılır. Derinin altında ve mermerin üzerinde traşlamayı engelleyecek en küçük artık kalmayacak şekilde temizlenir.Traşlama , bıçkı sağ elle göğüs altında tutularak , deriye yeterli baskıyı yaparak sağlanır. 10-15cm.'lik alan traşlandıktan sonra mermerin altından traşlanmış alan kadar traşlanmamış deri çıkarılıp işlem devan eder.Tüm deri traşlanınca , su ile yıkanır. Deri büyük bir cam üzerine istaka yardımı ile gerilir. Bir gün sonra kullanıma hazırdır.

3.7. Cendere (Mengene):

Kitap dikildikten sonra , şiraze örümünde , kapakların kitaba yapıştırılma işleminde, sırtının yapıştırılmasında ve bunun gibi işlerde kullanılan

ağaçtan yapılmış , iki ucu ağaç vidalı sabitleme aletidir. Demirden yapılmış olanlarına mengene denir.

3.8.Diğer Yardımcı El Aletleri:

Bıçkı:

Sağ ve sol el için yapılan bıçklar çeşitli renkteki derilerin traşlanması için özel olarak yapılır.Ucu çelikleştirilmiş ve beyzi olan bu aletin sapı avuç içine oturacak şekildedir.Ahşap kısmı şimşir ağacından yapılması makbuldür. Mücellitler bıçklarını kendi ellerine göre yaptırırlarmış. Bıçkının ucu körelidikçe somaki mermeri üzerinde ucu bileylenir.

Falçata:

Derinin kullanım aşamasında, pahının alınmasında kullanılan bir alettir. Ucu çelikleştirilmiş , sapı; ahşap, deri veya demirdir.

Istaka:

10–15 cm. büyüklüğünde ,1,5 - 2 cm. eninde , 2 – 3 mm. kalınlığında büyükbaş hayvan kemiklerinden yapılan el aletidir. Derinin kapaklara yapıştırılmasında,sırtın yapıştırılmasında , kağıt kırma işleminde,her yapıştırma işleminden sonra yapılan ıstakalama işleminde kullanılan mücellidin kendi isteğine göre şekillendirdiği kemiktir.

Cilt yapımında yukarıda anlattığımız aletlerin dışında irili ufaklı bir çok malzeme kullanılmaktadır.Cetvel, kalem,makas,silgi,striilin,gönye,çeşitli kalınlıklarda fırça,çekiç, pergel,kollu ve çarpmalı pres, karton makası, giyotin, hufat , zencerek demirleri, teker,çizgi demirleri,nokta demirleri,yekşah demirleri , teber ve bunun gibi aletler çok sık kullanılırlar.

3.9.Kalıplar:

Ciltçilikte motiflerin deriye geçirilmesi için kullanılan metal , tahta veya deriden yapılmış malzemelerdir.Ciltçiliğin ilk ürünleri olan kapaklarda basit desenleri içeren 1-2cm² ebatlarında kalıplar kullanılmıştır. Sonraki yüzyıllarda kalıptan çok çizgi demirleri ile kapaklar süslenmiştir.Şemse formunun kapaklar üzerinde görülmesi ile önceleri çizgi demiri ile yapılan desenler ileriki dönemlerde kalıplara aktarılmıştır. Örneğin ; (Resim29) kapağındaki süsleme düzeni şöyledir. Kapak kenarlarında yapılan kenar suyu (bordür) kısmında küçük kalıpların (zencerek) yan yana vurulmasıyla desen kullanılmıştır. Göbekte , bazen yuvarlak şemse içinde geometrik desen “bu desen çizgi demiri ile yapılmış”, bazen de şemse formu kullanılmayıp kenar suya kadar varan geometrik desenler uygulanmıştır(Resim31).Her bir geometrik parçanın içinde de küçük kalıpların (zencerek) yan yana vurulmasıyla elde edilmiş desenler karşımıza çıkar. Bazı iç kapaklarda özellikle XIII. yüzyılın sonundan itibaren kapak boyuna yakın veya yarısı ölçülerinde kalıplar da kullanılmıştır. Bu kalıplar ısıtılarak , deriye uygulanmış deride desen dışı – erkek olarak , ısının da etkisi ile renklenmiştir.

XV. yüzyıldan itibaren özellikle Osmanlıda şemse formu çok kullanılan bir kalıp olmuştur. Hemen hemen tüm el yazması eserlerde şemse kalıbı kullanılmıştır.

3.9.1. Kalıp İçlerinde Kullanılan Süslemeler:

Şemse kalıplarda kullanılan belli başlı süsleme türleri; geometrik (hendese) , Rumi , Hatayi (nebatî) , Yazılı (hat) , Bulut , Şükufe (çiçek buketi) , Figürlü desenlerdir.

3.9.1.1. Geometrik (Hendesi) Süslemeler:

Yatay ,dikey, eğik , zikzak , münhani çizgiler , daire ve daire parçası gibi geometrik çizim elemanlarının kullanılmasıyla meydana getirilmiş süslemelerdir. Özel olarak hazırlanmış kalemler ve çizgi demirleri ile şekiller yapılmış ,dağlama ve soğuk baskı tekniği kullanılarak desenler oluşturulmuştur³⁴. Bu desenler kapağın bazen bir bölümünde (şemse), bazen de bütün zemini kaplayan yıldız ağları şeklinde kullanılmıştır. Başlangıcı ve sonu belli olmayan , son derece karışık gibi görünen ama tam bir düzen ve ahengi gösteren bu yıldız ağları , her şeyin üstünde olan ilahi bir iradenin varlığını ve sonsuzluğunu betimler³⁵. İlk geometri süsleme örnekleri VI. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenir. Geç örnekler ise XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir.

Geçme , Örgülü ve Dolgu Süslemeler :

İslam kitap kapları süslemesinde IX. yüzyıldan itibaren yoğun olarak kullanılan geometrik düzenlemenin boş kalan küçük alanlarını doldurmak amacıyla çeşitli girift örgü geçmeler, noktalamalar , saadet düğümleri , zincir-i saadet , gamalı haç , balık pulu, hilal, gülçe , zik – zak , baklava dilimi , fıfır , güneş kursu ve post samarralı gibi, motifler bahsettiğimiz yüzyıldan itibaren İslam ülkelerinde ve Selçuklu kitap kaplarının süsleme öğeleridir.

³⁴ Yılmaz Özcan , Türk Kitap Sanatında Şemse Motifleri , Ankara ,1990,s.7.

³⁵ A. Saim Arıtan , "Anadolu Selçuklu..." ,s185.

3.9.1.2. Stilize Motifli Süslemeler:

Rumi Süslemeler:

Sfenks , grifon , arpi , ejder , anka gibi mitolojik varlıkların , kurt, arsları, kaplan, panter , sığır , geyik , davar , at , tavşan , kartal , leylek , tavus , ördek , horoz , kuğu gibi hayvanların önceleri belirgin , daha sonraları stilize edilerek kullanılmak suretiyle, Selçuklu Türklerinin meydana getirdikleri bir süsleme türüdür. Selçuklular tarafından çokça kullanılan bu stilize motif kısa zamanda diğer İslam toplumlarına yayılmıştır.

Rumiler, dış kapakta , iç kapakta , mikleplerde , zemini tamamen kaplarken , zencereklerde şemse merkezlerinde ve diğer süsleme alanlarında uygulanmıştır. Rumi süslemelere en erken XII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren rastlamaktayız.

Şemselerde arabağı, tepebağı, tepeliği , düğümü , yuvarlak ve gövdeye bitişik noktaları olan , etrafıca çizilmiş , rumi süsleme çok kullanılmıştır . Şemse içinde iddiasız sade rumi desenler olduğu gibi, kanatlı, sencide , dilimli , hurde gibi ayrıntılı işlenmiş rumi desenlere de rastlıyoruz.

Hatayi Süslemeler:

Önceleri Türkistanda ve Orta Asya'da kullanılan, oradanda bütün Türk-İslam ülkelerine yayılan bir süsleme ögesidir. Çoğu kez kökleri belli olmayacak derecede stilize edilmişlerdir. Anadolu Selçuklularında oldukça sade bir süsleme unsurudur. Hatayiler bitki görünümünde olduklarından sap, yaprak , çiçek ve tomurcuklardan oluşan bir düzenle karşımıza çıkarlar . Kapaklarda ki süslemelerde kullanıldığı gibi daha çok tezhip ve minyatür uygulama-

larında ana motiftir. Hatayilerin kullanıldığı en eski Anadolu Selçuklu cilt örneği 1296 tarihini taşıyan eserin kapağında bulunmaktadır³⁶.

Figürlü Süslemeler:

Figürlü süslemeler Selçuklu devrinde çini, maden ve mimari süslemelerde karşımıza çıkar. Bu dönemdeki kitap kabı süslemelerinde figür süsleme elemanı olarak kullanılmamıştır. XV. yüzyıldan sonra İran kitap kaplarında figürlü süslemelere rastlanır. Türklerde bu tip süslemeler XVII. yüzyıldan sonraki kitap kaplarının şemse kısımlarında görülür.

3.9.1.3. Yazılı (Hat) Süslemeler :

İslamiyeti kabullerinden sonra, İslam sanatının en büyük temsilcilerinden olan Türkler Orta Asya'da kullandıkları Uygur yazısından sonra, Arap harflerini kullanmaya başlamışlardır. Bu yazıyı, ürettikleri tüm sanat eserlerinde, çini, ahşap, taş, mimari süsleme, madeni süslemelerde olduğu gibi Selçuklu devri cilt sanatında da süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Osmanlı cilt sanatında da yazılı (hat) şemse ve köşebentler kullanılmıştır.

3.9.1.4. Bulutlu Süslemeler:

Orta Asya çıkışlı olan ve Çin bulutu adı da verilen bulut motifi, rumi ve hatayi motifleri kadar yoğun uygulanmamıştır. Bulut motifi tek başına kullanıldığı gibi, diğer motiflerle beraberde kullanılmıştır. İslam sanatlarının tüm kollarında kullanılan bulut motifi daha çok klasik dönem diye adlandırdığımız XVI. yüzyılda kullanılmıştır.

³⁶ A. Saim Arıtan. " Anadolu Selçuklu...", s.188.

3.9.1.5.Bitkisel Süslemeler:

Şükufe Süslemeler:

Farsça çiçek anlamında kullanılan bir üslup olduğu gibi şemse kalıplarının içerisinde de desenlendirilen süslemelerdir.Lale,gül, nergis , sıklamen, sümbül , haseki küpesi , papatya , düğün çiçeği gibi çiçeklerin tek tek veya bir kompozisyon içerisinde vazolu veya vazosuz , kurdela ile buketlendirilmiş olarak süslemede yerini almıştır.Yukarıda anlattığımız birçok motifler gibi şükufe desenler de çini,mermer, ahşap ve bunun gibi malzemelerde süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Şükufe türü desenlere genellikle XVII . yüzyıldan sonra görülmektedir .

3.9.1.6 Boyama Teknikleri:

Kalıp içlerinde kullanılan süslemelerin boyama teknikleri ,şemse kalıplarda olduğu gibi uygulanan boyama tekniklerine sahiptir. Bu tekniklerin ayrıntılı açıklamasını şemse kalıplarda uygulanan boyama teknikleri maddesinde ayrıntılı olarak inceleyeceğim.

3.10.Şemse Formlu Kalıplar:

Şemsenin Tarifi:

Şems bilindiği gibi , Arapça'da "güneş" anlamına gelmektedir. Şemse de ,bir yüzeyin ortasında kenarına çekilen tığlarla , çevresine ışık saçan, güneşi simgelediği düşünülmektedir."

3.10.1.Bir Şemsenin Bölümleri:

Bir kapak tasarımında kullanılan şemse kalıbı yanında ,onu tamamlayan kalıplarda mevcuttur. Şemsenin alt ve üst tarafa doğru olan uzantıları-

na salbek adı verilir.Kapağın dört köşesinde kullanılan kalıplara da köşebent denir . Miklepte kullanılan ,ancak kapak ortasındaki şemse kalıbından daha küçük olan kalıba,miklep şemsesi denir.Salbek,şemse ve köşebent düzenlemesini,cetvel,zencerek ve cetvel üçlüsü ,yani kenar suyu (bordür) çevreler.³⁷

3.10.2.Şemse Formlu Kapaklarda Uygulanan Boyama Teknikleri:

Şemse formu kapak süslemesinde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte en gözde tasarım ögesi olmuştur.Kalıp tekniğinin gelişmesi şemse formunun da kalıp haline gelmesini sağlamıştır. Şemse kalıplar yukarıda anlatığımız gibi bir çok motif ögesini içerir.Şemse,klasik dönemle birlikte kapaklardaki uygulama biçimleri zenginleşmiştir.Boyama şekillerine göre isimlendirilen teknikler aşağıdaki gibidir.

3.10.2.1.Soğuk Şemse:

Kapların üzerine yeri oyulmadan veya oyularak , çizgi demiri ile veya kalıpla motifleri oluşturulan , her hangi bir renk ve yaldızla boyanmayan , olduğu gibi bırakılan şemselere verilen isimdir.

3.10.2.2.Alttan Ayırma Şemse :

Motifin zemini altınla boyanarak doldurulmuş ve motifler kabartma olarak üstte derinin renginde bırakılmışsa , bu uygulamaya alttan ayırma şemse ismi verilir.

3.10.2.3. Üstten Ayırma Şemse:

Basılan şemse kalıbın erkek motifleri altın veya boya ile boyanıp,zemini deri renginde bırakılmasıyla oluşan uygulama tekniğine üstten ayırma şemse ismi verilir.

³⁷ M. Esiner Özen, Türk Cilt Sanatı,Ankara, 1998 , s.14

3.10.2.4. Mülevven Şemse :

Şemsede kullanılan deri , kapak yüzeyinde kullanılan deriden farklı renkte ise bu tip uygulamalara mülevven şemse ismi verilir. Bu tarzda renkli derilerle yapılan uygulamada motifler alttan veya üstten ayırma tekniği ile boyanabilir.³⁸

3.10.2.5. Mülemma Şemse :

- a) Şemse kalıbı basıldıktan sonra formun bulunduğu alan tamamen altınla veya başka renk boyayla boyandığında oluşan uygulamaya denir. Bazı örneklerde sarı ve yeşil altın uygulamaları görülmüştür.
- b) Şemse ve köşebentler arasındaki boşluk , tezhip ile doldurulmuş ise bu çeşit şemseli kapak düzenlemelerine verilen addır.³⁹

3.10.2.6. Yazma Şemse :

Şemse kalıbı kullanılmayıp, desenin altın ile boyanmasıyla elde edilen süsleme tekniğidir. Boyanmış bu desenlerin üzerinden yekşah demiri ile geçilerek çizgiler oluşturulursa bu tekniğede yekşah şemse adı verilir.

3.10.2.7. Müşebbek Şemse :

Genellikle iç kapakta bulunan bu uygulamalar derinin üzerine silkele- nen desenin oyularak, dantel gibi işlenmesi sonucunda ortaya çıkan süsle- menin, daha sonra iç kapağa yapıştırılmasıyla sonuçlanan uygulamalardır. Kat'ı diye de isimlendirilir.

³⁸ Ferit Devellioğlu, " Mülevven", Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1997

³⁹ Ferit Devellioğlu, "Mülemma", Osmanlı....

3.10.2.8. Murassa Şemse:

Değerli taşlarla işlenen ciltlerdir.

3.10.2.9. Lake Şemse:

Çeşitli boya ve altın ile deri üzerine şemse formunun fırça ile boyanarak uygulanmasıdır. Boyama sonunda kapak üzerine kat kat vernik sürülür. Bu verniğin ismi ile anılır.

Yukarıda bahsettiğimiz şemse cilt çeşitlerinin dışında ,uygulama açısından farklı cilt çeşitleri de vardır;

Ciharguşe:Dört tarafı deri ile çevrili,içleri ebru veya kumaş kaplı ciltlere bu ad verilir. Kadife ile kaplandığında zerduva, altın sırma ile bu kadife işlenirse zerdüz,sim ile işlenirse simdüz ciharguşe cilt adını alır.

4. İSLAMİ CİLT KAPAKLARINI OLUŞTURAN BÖLÜMLER:

İslami cilt kapakları ,Hıristiyan cilt kapaklarından farklı özellikler gösterir. Bu özellikler ilk kitapların ciltlenmesi ile ilgili gelenekten geliyor olabilir. Örneğin miklebin ve miklebi sol kapağa bağlayan sertabın bulunmasıdır.Eskiden el yazmalarının kenarlarını korumak için kullanılan deri parçalarının yerine XI. yüzyıldan itibaren kitabın yalnızca ön tarafını koruyan bir kapak (sertab) bir kapak yapılmıştır. Buna sol kapaktan ölçü alınarak yapılan miklebe eklenmiştir. Miklebe XIV. yüzyıla kadar genellikle sağ ve sol kapakta varolan süslemelerden farklı , ama aynı üslupta desenler görülmektedir⁴⁰. XIV. yüzyılın son çeyreğinden sonra miklebe süslemeleri, sağ ve sol kapakta kullanılan kalıplarla bezenmiştir.

⁴⁰ A.Saim Arıtan ,”Cild”,İslam Ansikl...s.551-552

4.1. Bir Cildin Bölümleri :

4.1.1.Üst Kapak (Sağ kapak) - 4.1.2.Alt Kapak (Sol kapak) - 4.1.3.Miklep,-
4.1.4.Sertab - 4.1.5.Sırt - 4.1.6. Şiraze,

4.1.1.Üst Kapak (Sağ kapak):

İslami kitaplar da,sağ ele gelen kapak;sağ kapak,sol ele gelen kapak ise sol kapak diye anılır.

4.1.2. Alt Kapak (Sol kapak):

Kitabın solundaki kapağa sol kapak veya alt kapak adı verilir.

4.1.3. Miklep (mikleb , miklab) :

Miklep için ; kitabın yapraklarını korumak ⁴¹ veya kitapta son okunan sayfayı bulmak amacıyla yapıldığı da iddia edilmektedir⁴². Yaptığım araştırmalara göre,bu her iki düşüncede uygulama açısından yanlıştır.Miklebin yaprakları koruma gibi bir özelliği olamayacağı gibi, sayfaları işaret etme gibi bir görevinin de bulunmadığını düşünüyorum. Miklebin,sertabın sert olmasından dolayı hareket etme şansı yoktur, yani kitapta kalınan yeri göstermez .Mikleb, kitabın ağzını koruyan sertabın bu işlevi yerine getirmesini sağlayan bir yardımcıdır.

4.1.4. Sertap:

Sol kapağın miklep ile bağlantısını sağlayan , ayrıca kitabın ağzını örten parçaya verilen addır.

⁴¹ A.Saim Arıtan ,”Anadolu Selçuklu...”,s.184.

⁴² M. Esiner Özen,” Miklep”, Yazma Kitap...

örten parçaya verilen addır.

4.1.5. Sırt:

Üst ve alt kapağın kitabın dibine bağlandığı yere sırt adını veriyoruz. İslami kitapların sırt bölgesinde büyük çoğunlukla herhangi bir süslemeye rastlanmaz. Çok ender bazı el yazması eserlerin sırtları üç iplik rumi veya yaprak desenleriyle süslenmiştir .

4.1.6.Şiraze:

Sözlük manası itibarıyla ,kitabın yapraklarını düzenli tutan bağ örgü demektir. Yalnızca bir süsleme ögesi değildir. Şiraze örme işi ,ayrı bir beceri ve bilgi gerektirmektedir.Mücellit, iyi bir şiraze örebilmek için ,hangi renk ibrişimlerle,hangi model şirazeyi öreceğine doğru karar vermelidir. Şiraze için genellikle canlı ,birbirine uyan renkler seçilir. Şiraze modellerinden bazıları şunlardır ; Alafranga , Balıksırtı , Sıçan dişi , Tek-çift baklava , Geçmeli , Düz, Zikzak , Sağ tire sol yollu ve bunun gibi çeşitleri vardır.

4.2.İslami Cilt İle Batı Cildinin Karşılaştırılması:

İslam ciltçiliği ile Batı ciltçiliği arasında büyük farklar oluşmuştur. İslami cilt yüzyıllar boyunca geleneklerine bağlı kalarak cilt yapım tekniklerini endüstrileştirmeden devam ettirmiştir.Oysaki Gutenberg'in (1458) matbaacılığın gelişmesini sağlayan endüstrileşmeyi başararak kitap sanatlarında yeni bir dönemin başlamasını gerçekleştirmiştir. Bu yüzden İslami cilt yapımcılığıyla batı ciltçiliği arasında yapım,uygulama,süsleme açısından farklılıklar doğmuştur.

- a) İslami ciltte kitap formaları dikim aşamasında 2–4 durak olarak uygulanmıştır.Bu her bir formadan iğnenin kaç defa geçtiğini göstermektedir. Kitapların büyüklüğüne göre bu durak sayısı artmaktadır.

Batı cildinde tekniğin gelişmesiyle durak sayılarında farklılıklar oluşmuş,daha çok kitabın bir arada dikilmesi gereği dikim işleminin zamanla mekanikleşmesine neden olmuştur.

- b) İslami cilt kapakları kitabın ölçüleri ile aynıdır. Kapaklar kitap sayfası ile sıfır paydadır.Bu nedenle kapak ölçüsü alınırken, Batı cildinde olduğu gibi kitap ile kapak arasında fark (kapak payı) bırakılmaz.
- c) Klasik Türk cildinde ,kitap dikildikten sonra şiraze el ile örülür. Batı cildinde ise şiraze XV. Yüzyıla kadar el ile örülmüş, endüstriyel gelişme ile birlikte makine örgüsü kullanılmaya başlanmıştır. Buna modern veya hazır şiraze denilmektedir.İslami el yazmalarında kitapçılık endüstrisinin XVIII. Yüzyıldan sonra gelişmesi,modern kitapçılık anlayışının bu tarihten sonra İslam medeniyetinde oluşmasına imkan sağlamıştır.
- d) İslami ciltte kitap kaplarının kaplandığı deri, çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra etli kısmı traşlanarak kapaklara geçirilmiştir. Batı cildinde ise deri sadece kenarlarından,kapağın içine kıvrılacak kısımlarından traşlanır. Bu traşlama, İslami kapaklarda kullanılan deri inceliğinde olmayıp daha etlidir.
- e) İslami cilt ile Batı cildi arasındaki en büyük farklardan bir diğeri ise , sertab ve miklebin İslami ciltte kullanılıyor olmasıdır. Batı cildinin ilk dönemlerinde sertab ve miklebin işlevini gören kilitli veya deri şeritli , ancak kitabın üç yüzünü de örten , kapaklara bağlı parçalar kullanılmıştır.
- f) İslami cilt ve Batı cildi VII.–X. Yüzyıllar arasında kapak süslemesi açısından birbirine yakın uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Genellikle çeşitli desenlerdeki küçüklü , büyüklü kalıpların ısıtılarak,kapartma (pozitif) olan motiflerin kapaklara uygulanmasıdır. X. Yüzyıldan sonra Batı cildi kapak süslemesinde dini motifleri ağırlıkta olduğu süslemede yoğunlaşmıştır. XV. yüzyıldan itibaren kitap basımının yoğunluğu nedeniyle , kitap cildi

süslemesinde daha pratik, az detaylı bir süsleme anlayışına sahip olmuştur. İslam cildinde ise kapaklar el işçiliğinin yoğun olduğu bir teknikle hazırlanır. X.yüzyıla kadar basit geometrik desenler küçüklü , büyüklü kalıplar ile hazırlanırdı. Daha sonraki yüzyıllarda kapaklar üzerindeki süsleme teknikleri gelişmiş ve farklılaşmıştır. Örneğin; XIV. yüzyıla kadar devam eden tekniklere , müşebbek (kât'ı), şemse kalıp, lake, altın süsleme eklenmiştir.

- g) İslami el yazmalarında kitap sırtı, batı el yazmalarındaki gibi yuvarlak ve süslemeli değildir. Batı cildinde , kitap sırtlarına kitabın ismi , yazarın adı , numara ve çeşitli şekillerde süsler yapılır .
- h) İslami el yazmalarında kapaklar sağ kapak ve sol kapak olarak ayrı ayrı hazırlanır. Sol kapağa sertap ve miklep eklenir. Bu kapaklar kitaba önce sol daha sonra sağ kapak sırasıyla takılır. Batı cildinde kapaklarda sağ-sol ayrımı yoktur. Kapaklar ve sırt aynı deri üzerinde , birleşik olarak hazırlanır.

5.CİLT SANATINDA BÖLGESEL ÖZELLİKLER VE ÜSLUPLAR:

İslam el yazmalarının hazırlanış, yazılış ve kitaba dönüştürülmesinde teknik anlamda çok büyük farklılıklar gözükmemektedir. Ancak süsleme ve süslemede kullanılan teknik farklılıklar üslupların doğmasına neden olmuştur. Bu üsluplar ; Hatayi , Herat , Arap, Rumi , Memluk , Mağribi , Türk (Osmanlı) , Buhara-ı Cedid'dir.

Hatayi Üslubu:

Önceleri Türkistan'da , Çin'de , Orta Asya'da ve oradanda bütün Türk ve İslam ülkelerinde kullanılan,daha çok bitkisel kökenli desenlerden oluşan süsleme üslubudur. Çok az bölgesel farklılıklar gösterir.

Kâşi ,
Horasan ,
Buhara ,
Dihlevi ,

Herat Üslubu :

XIV. ve XVI. yüzyılları arasında etkin olan bir üsluptur. Timurlular zamanında(1370– 506) en büyük sanat merkezlerindendi.Şiraz ve İsfahan'da Türk , Moğol ve İranlı ustalar tarafından geliştirilmiş , çıktığı bölgenin ismi ile anılan bir üsluptur.

Bu üslupla süslenen kapaklarda ; şemselerle köşebentlerin içleri ve aralarında kalan boşluklar bitkisel motiflerle doldurulmuştur.İnsan,kuş,yılan, arslan gibi hayvan ve ejderha,zümrüd-ü anka gibi efsanevi yaratıkların figürleri de kullanılmıştır. Bazen bu desenlerin aralarına çin bulutları konulmuş kapak içlerinde de müşebbek yani kat'ı tekniğinde desenler oluşturulmuştur.

Bu üslupta ki kapaklara Timurluların yanı sıra ,Celâyirliiler de , Karakoyunlular da , Akkoyunlular da ,Safevi ve erken dönem Osmanlıların yaptıkları uygulamalarda rastlıyoruz.

Arap Üslubu:

El Cezire , Halep ve Şam bölgelerinde gelişme göstermiş bir üsluptur. Kapakların gerek derileri , gerekse işlemleri yönünden biraz kaba görünüşlüdür. Bu üslup ,Abbasilerle başlayan Uygur cildi özellikleri taşıyan bir uygulama tekniğidir.

Rumi Üslubu:

Rumi,hayvani şekillerin süsleme çerçevesinde üsluplaştırılmasından meydana gelmiş Türk süsleme sanatlarının en klasik unsurlarından birisidir. Türklere başka İslam ülkelerinde de sıkça kullanılan bu motif etkisini çok büyük bir coğrafyada göstermiştir. Anadolu'da Selçuklu , Beylikler , Osmanlı ve İlhanlılarda sıkça kullanılmış üsluptur.

Memluk Üslubu:

Memluk Türklerinin Mısır'da ortaya koydukları bir üsluptur. Arap üslubu ile karışık olan Memluk üslubu bir çok yönü ile Rumi üslubuna benzerlik gösterir. XV. Yüzyılda ve XVI.yüzyılın başlarında da Osmanlı üslubuna paralellik gösterir. Bu üslupta yapılmış ciltlerin pek çoğu Kayıtbay (1468 – 1496) ile Kansu Gavri dönemine (1501-1516) ait olduğu düşünülmektedir.

Mağribi Üslubu:

Endülüs,Sicilya ve Fas bölgelerinde geliştirilmiş bir üsluptur . Arap üslubunu andırır. İspanya ve Sicilya yoluyla Avrupa ciltçiliğini etkilemiştir. Renk ağırlıklı olarak kahverenginin bütün tonları ile siyahtır. Yuvarlak iç içe geçmiş geometrik desenlerden oluşmuş şemseler çok görülür. Kapakların çevrelerinde mutlaka kenar suyu (bordür) vardır.

Türk Üslubu:

Türklerin Anadolu'ya girişlerinden itibaren Orta Asya'dan getirdikleri kültür ile yerel kültürün kaynaşması sonucunda zâmanla gelişmiş, kendi kimliğini bulmuş, sonuç olarak ta, Osmanlı döneminde zirveye çıkmış bir üsluptur.

Diyarbakır , Bursa , Edirne , İstanbul ve bunun gibi birçok bölgede gelişme göstermiştir. Ayrıca şükufe , barok ve modern olmak üzere alt üsluplarda da örnekler vermişlerdir.

Buhârâ – yı Cedîd:

Hatâyi, Dihlevi ve Mağribi üsluplarının karışmasından meydana gelmiştir. İslam cilt sanatının son evresini içerir.

6. CİLT SANATI İLE DİĞER GELENEKSEL SANATLAR ARASINDAKİ ETKİLEŞİMLER:

Taş Süslemeciliği:

VIII.yüzyılda antik ve Sasani Sanatı etkisi altında , Emevi saraylarını süsleyen çeşitli heykel , insan ve hayvan figürlü kabartma ile İslam sanatında , ileriki yıllarda dahada geliştirelecek bir bezeme türü ortaya çıkar⁴³. Bu zengin figürler , IX.yüzyıldan sonra gelişerek , Abbasilerle birlikte , onların el sanatlarında oldukça sık görülmüştür. Abbasilerin IX.yüzyılda Orta Asya'dan getirttikleri Türk askerleri için Bağdat'ın dışında kurdukları ünlü Samarra şehri ile birlikte, Arap kültürü ile birlikte Orta Asya kültürü tanışmıştır. Daha sonraki yıllarda , bu kültürler karışmış , ayrı bir üslup olarak yayılmaya başlamıştır.

⁴³ Gönül Öney, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, Ankara, 1992, s.10

İslam medeniyetini etkileyen bu üslup, M.Ö. VII.yüzyılda başlatılan ve genellikle İskit adı altında toplanan,bir çoğu Türk ve çeşitli Orta Asya göçebelerinin sanatlarına dayanmaktadır. Figür sanatının bütün bölge ve devirlerde ,ufak değişmelerle devam eden ana özellikleri ,Uzuvları geometrikleştirmek,sipiraller ve düğümlerle süslemek, gövdede süsleyici noktalara yer vermek “S”kıvrımlar, uzantıları deforme etmek ve bunun gibi düzenlemelerle motifleri sivilize ederek uygulamaktır.

Sivilize edilmiş desenleri anlamlandırmaya çalışmak oldukça zorlu bir iştir.Her medeniyette ve bölgede ,her motif ve figür farklı değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu da anlatım ve çözümde zorlukları arttıran nedenlerdendir.

Taş süslemeciliği , mimari elemanların süslenmesinde büyük önem taşır.Taş süslemeciliği portellerden başka,minare,mihrap, minber,konsol, kemer, eyvan , çeşitli profiller , pencere kemerleri ,tonozlar ve sütun başlıklarında görülür. Özellikle XIII.yüzyılda çok zenginleşen selçuk mimarisinde taş işçiliğinin başarılı örnekleri vardır.Genellikle XIII.yüzyılının erken örneklerinde desenler daha yassı kabartmalı , tekstil karakterli süslemelerle dikkati çeker.

Kayseri'deki Sultan Han'ın iç portalindeki taş süslemeciliği iyi örneklerdendir. Ayrıca Fatih 5004 nolu eserin kapağında da (Resim 43)bu süsleme örneklerinin benzerlerini görmek mümkündür. Ayasofya 1018 –481 – 3617 nolu eserlerin kenar sularında ki desenlerde Sultan Han'ın köşk mescidindeki bezemeye aynıdır. Kapak tasarımları ile taş süslemeciliği tasarımlarını karşılaştırdığımızda ,iki noktadan birbirlerine yakınlaşırlar.Birinci nokta, bir mimari cephenin süslemesinin hazırlanmasında,çizim aşamasından geçildiği düşüncesindeyim. Tüm yüzeyi kaplayan veya belli alanları , ışık-gölge oyunlarını da düşünerek tasarımı gerçekleştirmek ,ikinci nokta ise ,bir taş ustasının taş bloğunu yontarak istenen deseni üretmesi ile

kapak süslemesi için hazırlanan malzemenin üretimi konularında birbirine yakınlaşmaktadırlar⁴⁴ (Resim 66)

Çini ve Seramik Sanatı:

Sırlı ve sırsız tuğlalarla sağlanan bezeme ,Samaniler devrinde (10.yy) büyük yapıların inşasında kare biçimli tuğlalarla yapılan sade derzli , belirgin biçimleri yaratabilen bağlantı tarzları görülmektedir.İran Büyük Selçuklu kümbetleri , sırlı tuğla ve çininin çok başarılı kullanıldığı eserlerdir. Azerbeycan'daki "Kümbet-i Surh (1147)" ,geometrik geçmeli çini mozaiklerinin en erken örneğidir. Diğer örnek eser ise Nahçıvan'daki " Mümine Hatun kümbeti (1181)" firuze sırlı tuğla süslemesi ile Anadolu 'daki geometrik çini örneklerine öncülük etmiştir. İran Meraga'daki "Kümbet-i Kebut (1196)" firuze sırlı,tuğla ve terakoto örnekleri ile başarılı öncü örneklerle sahiptir. Anadolu'da ise İran'daki kompozisyonlardan farklı gelişmeler vardır. İç mimaride kemer ,tonoz,kubbe ,kubbeye geçiş unsurları ve duvar yüzeylerini siyah, lacivert firuze ve mor renklerle süsleyen geometrik formlar , dış mimaride çok az kullanılmıştır (Resim62-63).

Konya'daki Sırçalı Medrese (1243) mozaik çini tekniklerinin en zengin tasarımlarına sahiptir. Eyvan yan duvarlarında çini levhalarda gamalı haç ve baklava formları yer alır. Diğer çini tekniklerine göre daha parlak ve kaliteli olan mozaik çini , geometrik örnekleri kuvvetli renk kontrastlarıyla belirgin hale getirir. Tokat Gök Medrese'deki motif öğeleri , Fatih 228 nolu kapağın kenar suyundaki desene oldukça benzerlik gösterir.

⁴⁴ Selçuk Mülayim , Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler,Ankara 1982,s.56

Ahşap Sanatı;

Ağaç malzeme ile yapılan eserlerin, oyma ve uygulama teknikleri geometrik biçimler ile sıkı bir bağlantısı vardır. Teknikler oyma, çatma, boyama veya bu tekniklerin hepsinin bir arada kullanıldığı karışıma dayanmaktadır. Anadolu'ya Selçuklularla gelen ağaç işçiliği, XII. ve XIII. yüzyıllarda en yüksek düzeyine erişir. Kapı kanatları, pencere kepenkleri, minber ve tavan süsleesinde kullanılan ağaç işçiliği, uygulama rahatlığı nedeni ile geometrik formlarda uzun yıllar süsleme ögesi olarak kullanılmasına neden olmuştur. Kündekari tekniği geometrik uygulamalarda en başarılı olan tekniktir. Bu teknikte, geometrik bölmeler çıtaların yardımı ile çivi veya benzeri yabancı malzeme kullanılmadan, birbirine tutturulan ahşap parçalardan oluşur (Resim 64)

Maden Sanatı;

Genellikle , kullanım eşyaları, ziynet eşyaları ve bunun gibi alanlarda, çeşitli malzeme ve tekniklerle , tunç , bakır , demir ve altın gibi madenlerin işlenmesiyle yapılan sanatlardır.

Maden sanatı, tüm İslam medeniyetinde yaygındır. Özellikle süs ve kullanım eşyalarında , hayvan kompozisyonlu yuvarlak madalyonlar , hayvan figürleri ile süslenmiş frizler, efsanevi figürler , üzeri çiçekli yazılı desenler , geometrik süslemeler çoğunlukla kullanılan motif öğeleridir. El ısıtacağı, taslar, çekül , ayna , keser , şifa kadehi , tutamaklar , kilit parçaları , buhurdanlık, kandil zarfı, şamdan kaidesi , maşa , lenger , kaşık , kaşık , havan , tepsi , aplikler , kemer tokaları , düğme , üzengi , bilezik , yüzük , pota , dirhem, ecza kapları , sikkeler ve bunun gibi eşyalar üzerinde yukarıda saydığımız motif öğeleri görülmektedir (Resim65). Maden sanatı ve yukarıda anlattığımız, diğer sanatlar , kitap kapakları üzerindeki tasarıma ya etki olmuşlar , ya da etkilenmişlerdir. Her bir eşya üzerindeki, motif skalası, kapaklardaki tasarımların tarihlenmesine yardımcı olacağı düşüncesindeyim.

KATALOG

Eserin Adı	:	Tasdid fi şerh al- temhid.
Yazarın Adı	:	Rib'i Abdulcelil b. Ebu Bekr al Kayravânî.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 576 / M. 1180 – 81
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Rib'i Abdulcelil b. Ebu Bekr al Kayravânî.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	270 x 205mm. , 185 x 130mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Yazma Bağışlar – 1885.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : El yazması eserin yaprakları , filigransız , âherli, nohudi renkli kalın kağıda, tek sutûn halinde her sayfada 23 satır olmak üzere yazılmıştır .Bu eser mecmua şeklinde olup , içerisinde on bir adet risale vardır.Eser 125 yapaktır.

Kapak Tasarımı : Yazma Bağışlar 1885 nolu eserin kabı , ser- tap bölümünden bir onarım geçirmiştir. Kızıl kahverengi derinin kullanıldığı kaplarda sade bir süsleme göze çarpmaktadır (Resim 1). Kapak ortasında ve miklepte tekrarlanan yuvarlak bir şemse uygulanmıştır. Kenar suyunda (bordür) kapağı çevreleyen dıştan içe doğru , iki ince ,bir kalın tekrardan iki ince cetvelle çerçevelenen bölümde küçük kalıplar, yani zencerek demirleri kullanılmıştır. Bu kalıplar 1cm² 'lik alanı bünyelerindeki desenin kapağa vurulmasıyla doldururlar. Bahsettiğimiz kitabın kapağında , zencerek demirlerinin vurulduğu alanda, tepeliği hatırlatan süslemeler vardır. Tepeliğin etrafında da yoncaya benzer dört dilimli biçimler göze çarpar.

Şemse formu içinde ise,altı kollu, geniş aralıklı, çift çizgiden oluşan yıldız motifi vardır.Bu çizgiler birbirileri ile kesişirler . Kesişen her çizginin oluşturduğu geometrik,boş alanlar nokta demirleriyle süslenmiştir. Nokta demir-

lerinin çukurlaştırdığı yerler , bazı alanlarda sarı renk veya altınla boyanmıştır. Yıldızın içindeki diğer büyük boşluklar nokta demirinin geliş güzel darbeleriyle farklı bir doku oluşturulmuştur.

Salbek ;şemse formundan 3-4 cm. uzağına yerleştirilmiştir. Çarpı formundaki demirlerin yan yana, üst üstte vurulmasıyla salbek deseni oluşturulmuştur.

Köşebent ,cetvellerin çekilmesiyle oluşturulmuş üçgen alandır. Bu alan boyalı üç nokta ile doldurulmuştur. Böylece kapağın süslemesi tamamlanmıştır.

Miklepte ise , kapak kenarlarındaki su sağ ve sol kapakta olduğu gibi kullanılmıştır.

Eserin Adı	:	Fahrî – nâme.
Yazarın Adı	:	el – Gaznevî i Hakim Semâ 'i (- 525).
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 552. / M. 1157.
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	el – Gaznevî i Hakim Semâ 'i (- 525).
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	207 x 145mm. , 150 x 105 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Bağdatlı Vehbi Efendi : 1672

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , nohudi renkli ,orta kalınlıkta ,âherli , kağıt üzerine , iki sutûn halinde , cetvelsiz , başlıklar kontürlü altın yıldızla, metin siyah mürekkeple yazılmıştır.

Zahriyede kitap ve müellif ismi çerçeve içerisinde verilmiştir. Eser 15 satırdan oluşmaktadır.El yazması 219 yapraktır.

Kapak Tasarımı : Bağdatlı Vehbi Efendi 1672 nolu eserin miklebi ve sertabı yoktur. Yapımında koyu kahverengi derinin kullanıldığı kapakların süslemesi oldukça sadedir.

Kapağın dört yönünü çevreleyen kenar suyu ,dıştan içe doğru , üç ince bir kalın boşluk,üç ince bir kalın boşluk,üç ince cetvelden sonra zencerek bölümü ve üç ince cetvelle tamamlanmaktadır.Kitap onarıldığından kapakların dip kısımları da onarılmıştır. Bu nedenle dip taraftaki kenar suyu yenilenmiş , orijinalliği kaybolmuştur. Zencerek bölümüne her vuruşta "S" şekli veren süs ögesi ulanmıştır (Resim2) ,(Çizim1)

Kapağın şemse formu iç içe geçmiş fakat aralıklı iki daireden oluşur. Ortadaki dairede çizgi ve nokta demirlerinin kullanılmasıyla yapılmış desen vardır. Dıştaki yuvarlağın içi ise kenar suyunda kullanılmış olan "S" desen kullanılmıştır. Dairenin dış çevresi altı adet yarım yuvarlakla dandanlanmıştır.

Salbek , şemse formunun baş ve etek yönünde , şemse göbeğinde kullanılan zencerek demirleri ile oluşturulmuş örgü biçimli desendir.

İç kapakta (Resim3),ortada şemse formlu bir motif uygulanmıştır. Bu form çeşitli aralıklarda dört dairenin iç içe geçmesiyle oluşmuştur. Bu şekil dış kapaktaki şemse formunun içi gibidir (Resim 2) . Dairenin dışında balık pulu gibi bir desenin ulanmasıyla form dandanlanmıştır. Kenar suyu dış kapaktaki örnek gibidir.Açık kahverengi deri ile kapak kaplanmıştır.Kitabın onarımdan geçmiş olan 1b sayfası dönemin süsleme anlayışını belirtir (Resim 4), (Çizim2).

Eserin Adı	:	Şifa.
Yazarın Adı	:	İbn Sina Hüseyin b Abdullah.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbn Sina Hüseyin b Abdullah.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	200 x 180mm. , 193 x 130 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya - 2442

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu Eser âherli , orta kalınlıkta , krem renkli kağıt üzerine, söz başlıkları kırmızı , metin siyah mürekkeple, cetvelsiz, çok küçük yazıyla istinsah edilmiştir. 345 yaprak , her yaprakta 42 satır bulunmaktadır . 1b Serlevha dönemine ait tezhiplenmiştir.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 2442 nolu eserin kitabı ve kapakları onarılmıştır. Kapağın dört yönünü çeviren kenar suyu , dıştan içe doğru beş ince cetvelle başlamıştır. Zencerek bölümüne çift çizgili çarpı süsü ulanmıştır. Zencerek bölümünün yarısı genişliğinde olan bölüme de "S" motifi vurulmuştur (Resim 5) , (Çizim 3).

Kapağın şemse formu oval ve dendanlıdır. Baş ve etek kısmında tepelik deseninde salbek vardır. Şemse deseni çizgi demirlerinin tek tek vurulmasıyla oluşmuştur. Miklepte de aynı desen küçültülerek kullanılmıştır. Kapak kızıl kahve renginde sahtiyani deri ile kaplanmıştır. Onarımı yapılmış alanlarda açık kahverengi deri kullanılmıştır. İç kapakta yuvarlak şemse motifinin içi , iki karenin geometri oluşturacak şekilde yerleştirilmesiyle desen oluşmuştur. Şemsenin içi çizgi demirlerinin karışık şekilde vurulmasıyla elde edilmiştir (Resim 6) , (Çizim 4).

Eserin Adı	:	Zâhire – i Hârzem – Şâhi.
Yazarın Adı	:	Cucâni , Zeynuddin İsmail b. Hüseyin.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 689 / M.1290.
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Sülüs ve Nesih.
Eserin Hattatı	:	Cucâni , Zeynuddin İsmail b. Hüseyin.
Eserin Yazım Dili	:	Farsça.
Boyutları	:	343 x 230mm. , 240 x 170 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya -3617

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigranlı ,nohudî renkte ,âherli , orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır.Metin etrafı kırmızı mürekkep ile çift kat cetveli, her sahifede 31 satır olmak üzere ,tek sutûn halindedir.Bab başlıkları daha siyah ve sülüs hatla ,şiiirler kırmızı metin siyah mürekkeple nesih hat ile istinsah edilmiştir.

Eser 561 yapraktır.1a zahriye sayfasında ortada145mm. çapında, içe- risinde kontürlü harflerle kitabın ve müellifin ismi yazılı , tezhipli bir madalyon bulunmaktadır (Resim 9). Bu madalyonun alt ve üst tarafında 170 x 40 mm ölçülerinde târh (kartuş – pafta) vardır. 1b sayfası dönemin yazı karakterine ve tezhibine uygun süsleme ile bezenmiş ünvan (başlık) sayfası ile başlar (Resim 10) .

Kapak Tasarımı : Ayasofya 3617 nolu eserin kitabı ve kapak- larında onarıma ihtiyaç vardır. Kapaklar sağ ve sol olarak iki farklı şekilde hazırlanmıştır . Kitabın miklep ve sertabı yoktur.

Sağ kapak: Bu kapağın çevresi çok yıpranmıştır.Görünen bölümdeki alan- da ,dıştan içe doğru iki cetvel arasında, tarhlara (pafta) ayrılmış, içlerinde

çizgi demiriyle uygulanmış,örgü motifi ulanmıştır. Bu desenler mavive sarı (altın) renklerle boyanmıştır.Takip eden alanda zencerek demiri ile “S” motifi ulanmıştır. Son cetvel ise sarı renkle çekilmiştir. Köşelerde sarı renkte örgü deseni oluşturulmuştur (Resim 7).Şemse formu tam yuvarlaktır. Formun kenarları dendanlanmıştır. İçinde mavi ve sarı renkle boyanmış desenler vardır. Düz motifli zencerek demiri ile desen uygulanmıştır.

Sol kapak: Kapağı çevreleyen kenar suyu diğer kapaktaki gibi uygulanmıştır. Şemse formu tam yuvarlak olup kenarları dendanlanmıştır. Form içinde “ kalıpla yapıma ihtimali var” rumi motif kullanılarak renksiz desen oluşmuştur (Resim8). Köşelerde ise klasik anlamda köşebent formu uygulanıp içi ıtır yapraklarıyla süslenmiştir . Köşebent sarı (altın) boya kullanılarak kontürlenmiştir.

Eserin Adı	:	Tefsiru'l Ebulleys , C.3.
Yazarın Adı	:	Ebû'l – leys Nasr b. Muhammed.es Semerkandî.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H.739 / M.1338 – 39
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Ahmed b. Ali.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	269 x 182mm. , 198 x 127 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Fatih - 228

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser âherli, nohudi renkli, kalın kağıda yazılmıştır. Söz başlıkları , Âyet -i kerimeler kırmızı, metin siyah mürekkeple nesih hatla istinsah edilmiştir. Eser 219 yapraktır. Her sahifede 21 satır bulunmaktadır. Cetvelsiz , tek sutûn üzerine yazılmıştır.

Kapak Tasarımı : Fatih 228 nolu eserin kitap ve kapaklarının onarıma ihtiyacı vardır. Eserin sertab ve miklebi yoktur. Siyah sahtiyân deri ile kaplanmış olan kapaklarda bütün yüzeyler geometrik anlayışla süslenmiştir. Dört yüzeyi çevreleyen kenar suyu ne yazık ki kapağın pek az kısmında orijinal şekli ile kalmıştır. Kenar suyu dıştan içe doğru , önce iki ince cetvel , sonra zencereyi içine alan genişçe bir bordürden oluşmaktadır. Bu alanda rumî motiflerden esinlenerek yapılmış kapalı form ulanarak uygulanmıştır. Bordür bir ince, bir kalın cetvelle tamamlanır. Kapak yüzeyi geometrik bir düzenle süslenmiştir . Ortada altıgen bölümün içinde yedi adet yuvarlak mühür "mücellitin imzası olabilir" vardır. İçleri yazılı olan bu mühürler ne yazık ki okunamadı. Kapakta süsleme elemanı olarak saadet düğümleri ve demirle vurularak yapılmış altılı penç mevcuttur (Resim11-12), (Çizim 5).

Eserin Adı	:	Cami' u'l – usûl li hadis al – Resûl.
Yazarın Adı	:	İbn al – Esir , Ebu – Saâdet Mûbarek b. Muhammed.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 733 / M.1332 – 33
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Hüseyin b. Abdullah.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	200 x 178mm. , 180 x 123mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 481.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser âherli ,krem renkli ,filigransız,orta kalınlıkta kağıda yazılmıştır. Yazı etrafı cetvelsizdir. Tebriz 'de istinsah edilmiştir. Her sahifede 23 satır vardır.

Eser 314 yapraktır. 1a zahriyede devrine ait tezhibi , vakıf mührü ve vakıf kaydı vardır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 481 nolu eser koyu kahverengi deri ile kaplanmıştır. Kapağın dört yönünü çevreleyen kenar suyu ,dıştan içe doğru altı adet cetvelle başlar. Zencerek bölümü , içinde örgü motifli olan demirin vurulmasıyla ulanmıştır. Bu bordürden sonraki diğer bordürde “S ” şekli veren süs ögesi sarı (altın) renk ile boyanmıştır.

Kapağın şemse formu ovaldir. İç içe dört çizgi ile çerçevelenen form içinde küçük kare kalıpların vurulmasıyla süslenmiştir. Desenler sarı renkle boyanmıştır. Şemsenin baş ve etek yönünde şekilli demir ile oluşturulmuş, örgü biçimli salbekler kullanılmıştır. (Resim 13), (Çizim 6)

Sertap üç eşit bölüme ayrılmış, bölüm aralarında “S” motifi uygulanmıştır. Bölüm ortalarında çeşitli desenleri olan demirlerden örgüler oluşturulmuştur. Miklepte yuvarlak formda şemse yapılmıştır. İç deseni kapaktaki desenle aynıdır. Köşebentler örgü tekniği ile yapılmıştır.

İç kapak , rumi ve tepelik motifleriyle oluşan desen, kalıbın ısıtılarak deriye geçirilmesiyle elde edilmiştir. Üç parçadan oluşan desen ulamadır. Açık kahverengi deriye uygulandığından , ısı yüzünden zemin rengi koyulaşmış, rumi motifleri deri renginde kalmıştır (Resim 14) , (Çizim 7-8).

Eserin Adı	:	Esrârü'l – hitâb.
Yazarın Adı	:	İzzü'l – Hanefi.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 777 / M. 1375 – 76
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Esrârü'l – hitâb.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	250 x 171mm. , 245 x 94 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 1018.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigranlı,âherli ,sarı renkli ,orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır. Kitabın her sayfasında 12 satır olmak üzere, söz başları mavi ve altın yıldız, metin siyah mürekkepli ,tek sutûn halinde nesih hatla istinsah edilmiştir.

Eser 1a 'da zahriyede sahifenin üst tarafında dikdörtgen biçimde tezhib ve bu tezhibin içerisinde kitabın ismi konturlu hatla yazılıdır. Dikdörtgenin sol kenarında,iç içe daireler şeklinde tezhibli bir madalyon ve sayfanın ortasında iç içe çiftler çizgili üç daireden oluşan 66mm. çapında , içerisinde müellifin ismi yazılı madalyon bulunmaktadır.

Sol alt tarafında Sultân İkinci Bayazıt 'ın mührü mevcuttur.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 1018 nolu eser ,kızıl kahve renkli deri ile kaplanmıştır. Sürtünme ve kullanım hatalarından dolayı kapak üzerinde tahribat vardır. Ayrıca kurt yeniklerinden oluşan delikler bulunmaktadır. Koyu kahve rengi , sahtiyân deri ile kapaklar kaplanmıştır.Kapağı çevreleyen kenar suyu (bordür) dıştan içe doğru dört kuzu cetvelin çekilmesiyle başlar. Zencerek demirinin vurulduğu alan ,çeşitli motiflerle üretilmiş örgü deseni ile doldurulmuştur. Boyasız olan bu süslemeden sonra , üç kuzu

cetvel daha çekilmiş , dördüncü olarak çekilen cetvel sarı (altın) boya ile çizilmiştir. Köşelerdeki dik üçgen alanlar çizgi demirleri ile bezenmiştir. Oval formda olan şemse , iç içe iki bordürle çerçevelenmiştir. Her iki bordürde de "S" motifi kullanılmıştır. Göbek içerisinde geometrik düzenleme vardır. Farklı yönlerde kurulmuş beş uçlu yıldızlar , mavi , siyah ve sarı renklerle boyanarak, kapağın bütününe görsel bir estetik oluşmuştur (Resim15). Miklep bölümünde şem-se formunun yarısı uygulanmıştır. Şemsenin baş ve etek kısmında tepelik motifleri ile salbek elde edilmiştir.

İç kapaklar açık kırmızı renk sahtiyan deri ile kaplanmıştır. Üst üste binen şebekelerden oluşan desen oldukça yoğundur. Her bir şebekenin içinde rumi motiflerinden oluşmuş kompozisyon vardır. Üç farklı rumi kompozisyon uygulanmıştır. Bazı şebeke ortalarında içi yazılı mühürler vardır. Desen, kalıbın ısıtılıp deriye renk vermesi ile oluşmuştur (Resim 16),(Çizim 9).

Eserin Adı	:	Ktabü'l – Sıra.
Yazarın Adı	:	Taberî , Muhammed b. Cerîr.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 732 / M. 1331 – 32
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Taberî , Muhammed b. Cerîr.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	249 x 170mm.,180 x 127mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 3248.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu kitap filigransız ,az âherli ,nohudî renkli kalın kağıda yazılmıştır. Eser tek sütûn halinde , her sahifede 17 satır olmak üzere siyah mürekkeple istinsah edilmiştir.Metnin kenarlarında yer yer izah ve düzeltmeler vardır. Eser 104 yapaktır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 3248 nolu eserin , kitabında ve kapaklarında kulanımdan ve sürtünmeden doğan tahribat olduğu gibi , bazı yerlerinde de kurt (okra) delikleri görülmüştür. Koyu kahverengi sahtiyan deri ile kaplanmış olan kapaklarda süsleme sadedir. Kapağı çerçeveleyen kenar suyu inceli kalınlı iki cetvel ile başlayıp , zencerek demiriyle yapılan bölümle devam eder.

Şemse formu tam daire olup , göbeğinde altı uçlu bir yıldız mevcuttur. Boş alanlarda nokta demiri ile süsleme yapılmıştır.Formun baş ve etek kısmında zencerek demirinin vurulmasıyla oluşturulmuş salbek vardır (Resim 17).

Miklep içinde ise , içleri yazılı daireler vardır. Bunlar yedi adet olup, yazılar aynıdır (Resim 18).

Eserin Adı	:	Tecrid al – usûl fi ehadis al-Resûl.
Yazarın Adı	:	Bârizî Şerefeddin Hibetullah b. Abdurrahman – 738.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	
Eserin Hattatı	:	Bârizî Şerefeddin Hibetullah b. Abdurrahman – 738.
Eserin Yazım Dili	:	Farsça.
Boyutları	:	280 x 200mm. , 210 x 140 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Laleli – 411.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , krem renkli , az âherli , kalın kağıda yazılmıştır. Eser cetvelsiz,tek sutûn halinde,her sahifede 25 satır olmak üzere ,söz başları kırmızı ,metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Eser 161 yapaktır.

Kapak Tasarımı : Laleli 411 nolu eserin kitabı ve kapakları, kullanımdan , sürtünmeden ve kurt yeniklerinden dolayı tahrip olmuştur. Koyu kırmızı sahtiyan deri ile kaplanmış olan kapaklar, ya kenarları tamir görmüş veya orijinal kapak başka bir kitaptan alınıp, şimdiki kitaba göre büyütülerek uydurulmuştur. Bu işlemin çok eski bir zamanda yapıldığı düşünceyim.Onarılan yerlerin bozulmaya başlaması bunun göstergelerindedir (Resim 19).

Kapağın çevrelendiği su, dışta içe doğru şu şekildedir; yapılan onarımdan veya büyütmeden dolayı,dış cetveller büyük bir oranda, zencerek demiri ile oluşturulan desen ise , tamamına yakını yok olmuştur. Fatih 228 nolu eserin kapağında aynı desenin küçültülmüş bir örneği mevcuttur(Resim11).

Ana bordürle diğer zencereğin vurulduğu alan arasında , dört kuzu cetveli çizilmiştir. Son zencere alanında , “X”motifi ulanarak süsleme tamamlanmıştır. Kenar suyunun tamamlanmasından sonra kapağın tüm yüzeyini kaplayan, geometrik bir düzenleme, dönemin sanat anlayışını ifade edecek şekilde kimlik göstermektedir.

Kapak ortasında oniki uçlu , yıldız motifinden uzanan , kollar diğer kollarla kesiştirilerek , semayı betimleyen bir düzen oluşturulmuştur. Dörtgen ,beşgen ve köşelerde, merkezde uygulanan yazılı mühürler vardır (Resim 20).İç kapaklarda kırmızı renk deri kullanılmıştır.Rumi motiflerden oluşan yoğun bir desen vardır. Yer yer sürtünmeden ve kullanımdan dolayı deride ve desenlerde bozulmalar olmuştur.Desen kontürleri ısıyla koyulaşmış motifler deri renginde kalmıştır (Çizim10).

Eserin Adı	:	Kaşf al – asrar.
Yazarın Adı	:	Buhâri Abdulaziz b. Ahmed (- 730).
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H.868 / M. 1463 – 64
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Buhâri Abdulaziz b. Ahmed (- 730).
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	270 x 180mm. , 185 x 130mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Yazma Bağışlar 1881.

Kitabın Biçimsel Anlatımı :Bu eser filigransız , âherli ,krem renkli, orta kalınlıkta kağıda yazılmıştır. Eser tek sutûn halinde,cetvelsiz, söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple,her sahifede 30 satır halinde istinsah edilmiştir.Eser 279 yapraktır . Baş tarafında fihrist vardır.Zahriyede kitabın ismi , mülkiyet kayıtları ve üç adet mühür mevcuttur.

Kapak Tasarımı : Yazma Bağışlar 1881 nolu eserin , kitabı ve kapakları kullanımdan ve diğer sebeplerden dolayı tahrip olmuştur. Özellikle sertap ve miklep tahribatın en yoğun olduğu alanlardır. Kapaklar siyah meşin deri ile kaplanmışlardır.

Kapak kenar suyu dıştan içe doğru, dört kuzu cetveli ile başlar. Oldukça geniş bir zencerek alanı içinde,rumi motiflerle süslenmiş tepelik formu kullanılmıştır.Kapak ortasında oldukça büyük,yuvarlak şemse formu vardır. Şemse göbeğinde sekiz uçlu bir yıldız ,onun içinde ise sekizgen bir form,en içte de sekiz yapraklı penç motifi kullanılmıştır. Daire dışında , küçük , yarım dairelerden meydana gelen dendanlar vardır.Ayrıca form içinde,çeşitli yerlere noktalar vurulmuştur.Bu noktalar sarı (altın) boya ile boyanmıştır (Resim22) .

Köşeler dik üçgenlere bölünüp , içleri "X" motifi ile bezenmiştir. İç kapaklar açık kahverengi deri ile kaplanmıştır.Yoğun bir rumi kompozisyonun uygulandığı görülmektedir. Motifi oluşturan kontürler, sıcaklıktan dolayı koyu renklidir (Resim 23),(Çizim11).

Eserin Adı	:	Târih al – ‘ibad vâl – bilâd.
Yazarın Adı	:	Bârizî Necmuddin Abdalrahim b. İbrahim al. Hamavî.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Bârizî Necmuddin Abdalrahim b. İbrahim al. Hamavî.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	260 x 190mm. , 180 x 123 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Turhan Valide – 228.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız, krem renkli, âherli , kalın kağıt üzerine yazılmıştır.Mürekkebi iyice solmuştur. Eser tek sütun üzerine olup her sahifede 25 satır mevcuttur.

Eser144 yapraktır.Zahriyede kitabın ismi , müellifin ismi , vakıf mührü ve Sultan ikinci Bayazıt 'ın mührü vardır. Kitabın sonunda vakıf mührü ve ikinci Bayezıt'ın mührü bulunmaktadır.

Kapak Tasarımı : Turhan Valide 228 nolu eserin kapakları kahverengi sahtiyen deri ile kaplanmıştır. Çok sade süslenmiştir. Büyük bir ihtimal, eserin orijinal kapağı olmayabilir (Resim 24). Kapağın kenar suyu üç kuzu cetvel bir boşluk ve iki cetvel ile oluşmuştur.Kapağın ortasında yazılı mühürler vardır. Bu mühürler köşelerde ve miklebin ortasında uygulanmıştır (Resim 25).

Eserin Adı	:	Atabetü'l – hakayık.
Yazarın Adı	:	Edip Ahmed b. Muhmud Yüknek.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih ve Sülüs.
Eserin Hattatı	:	Edip Ahmed b. Muhmud Yüknek.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	248 x 177mm. , 169 x 105mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 4757.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız âherli , krem renkli, orta kalınlıkta kağıda yazılmıştır.Eserde başlıklar ve âyet-i kerimeler altınla, metin siyah mürekkeple yazılıdır. Satır arasındaki Türkçe cümleler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.Metin kenarları cetvelsizdir.Eserin 1a zahriye sayfasında vakıf kaydı ,vakıf mührü ve kitabın ismi yazılı bulunmaktadır.Her sayfada 22 satır vardır .1b'deki Serlevha Besmeledir ve etrafı tezhiplidir.Kitap 1- 27a'lı yapraktır. 28b - 81a yaprakta "Mahzenü'l-esrar ", 81b –81a yaprakta da "Gazaliyat " isimli eserler bulunmaktadır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 4757 nolu eser üç cilttir. Bu incelenen cilt dahil olmak üzere , diğer kitaplar da kötü durumdadır. Sertapları ve miklepleri kopuktur. Çok miktarda kurt yeniği vardır (Resim 26) . Kapaklar kahverengi meşin deriyle kaplanmıştır. Kapak suyu iki kalın cetvel ile başlar . "X" motifi ile zencereğin vurulduğu alandan sonra iki ince cetvelle su tamamlanır. Kapak ortasında oval bir şemse formu var. Ayasofya 481 nolu e-serin şemse formuna benzer yönleri bulunur (Resim13). Şemse formu göbeğinde "X" motifi , " — " motiflerinin belli bir sıra takip edilerek desen oluşturulmuştur. Desenin dışında "S"motifi ulanarak bir bordür oluşturulmuştur.(Çizim 12).

Eserin Adı	:	al – Unvan.....
Yazarın Adı	:	Abu Tahir İsmail ibn Halef.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Abu Tahir İsmail ibn Halef.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	182 x 138mm. , 133 x 95 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 58.

kitabın Biçimsel Anlatımı : Kenarlarından kopmuş ve kurt yenikleri olan cilt. Bu eser krem renkli, az âherli , orta kalınlıkta kağıda yazılmıştı . Her sayfada 15 satır olmak üzere , söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple tek sütûn halinde yazılmıştır.

Bu cilt içerisinde iki eser vardır. Birinci eser yukarıda ismi verilen ve 1-72 nolu yapraklar arasındadır. İkinci eser , Sallahaddin b. Halil Alâ'î'nin, Durratu'l – Saniyye fi mevlidi hayru'l – berriye isimli eseridir. Bu eser kitabın 74 – 88 nolu yaprakları arasındadır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 58 nolu eserin kitabında ve kapaklarında eski onarım izleri vardır. Siyah meşin deri ile kaplanmış olan kapakta , onarım için kahve rengi deri kullanılmıştır. Kapak kenar suyu iki kuzu cetvel ile başlar . “S” motifli zencerek farklı yönlerde vurularak , örgü deseni elde edilmiştir (Resim 27). Şemse formu içinde , altı uçlu , yıldız motifli vardır. Boş kalan alanlar altı yapraklı penç ile süslenmiştir. Köşe dik üçgenlerde , üçer adet yazılı mühür vardır (Resim 28).

Eserin Adı	:	Mesâlikûl- ebsâr fî memâlikî'l – emsâr C.3.
Yazarın Adı	:	İbni Fazlullah al - Omarî Ahmed b. Yahya
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbni Fazlullah al - Omarî Ahmed b. Yahya.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	278 x 193mm., 200 x 150mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 3416.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız ,az âherli,orta kalınlıkta , krem renkli kağıda yazılmıştır. Eser tek sütûn halinde , söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple , her sayfada 19 satır halinde istinsah edilmiştir.

Eser 181 yapraktır.Kitabın zahriyesinde kitabın ismi ,Vakıf Mührü ve Vakıf kaydı vardır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 3416 nolu eserin kitabı ve kapakları onarılmıştır.Ciltlerin dip kısmı açık kahverengi deri ile onarılmıştır. Kapaklar ,kahverengi deri ile kaplanmıştır. İki ince ,bir kalın çizilmiş cetveller , iki defa tekrarlanarak,kapak kenar suyu başlar. İki ayrı zencerek bordürünün uygulandığı kapakta , birinci ve geniş olan bordürde kapalı rumi form, ulanarak bezenmiştir. Diğer bordürde de "X" motifi kullanılmıştır.İnce cetvelerden sonra kapağın bütün yüzeyini geometrik desen başlar. On uçlu iki yıldızın alt alta oluşturduğu desen boşluklarında "X" motifi kullanılmıştır (Resim 29),(Çizim 13-14).

Eserin Adı	:	Mesâlikûl- ebsâr fî memâlikî'l – emsâr C.4.
Yazarın Adı	:	İbni Fazlullah al - Omarî Ahmed b. Yahya.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbni Fazlullah al - Omarî Ahmed b. Yahya.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	268 x 185mm. , 180 x 135mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 3417.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız,âherli , krem renkli , orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır. Eser tek sutûn halinde her sahifede 19 atır olmak üzere, söz başlıkları kırmızı,metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir.

Eser 105 yapraktır.Zahriye sayfasında kitabın ismi,vakıf mührü ve vakıf kaydı vardır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 3417 nolu eserin kapakları , siyah renk deri ile kaplanmıştır. Kullanımdan kaynaklanan , kapak derilerinde bozulmalar vardır. İnceli kalınlı iki cetvelle başlayan kenar suyu , devamında da kapalı form içinde rumili desenlerin olduğu bordür bulunur. İnceli kalınlı iki cetvelden sonra, genişçe bir boşluk bırakılarak, tek kuzu cetvelle sınırlandırılmış alana geçilir. Merkezde büyüklü küçüklü karelerin farklı düzenlemesi ile oluşmuş geometrik yıldız bulunur.Şemse formu olan bu desen içine, nokta ve çizgi demirleri ile süsleme yapılmıştır.Formun baş ve etek kısmında "S" motifinden yapılmış örgü desenli salbek vardır.Noktalar sarı (altın)renkle boyanmıştır.Köşelerdeki üçgen alanlar penç motifi ile desenlendirilmiştir (Resim30),(Çizim 15).

Eserin Adı	:	Mesâliku'l – ebsâr fi memaliki'l – emsar.
Yazarın Adı	:	İbni Fazlullah al – Omarî Ahmed b.Yahya.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Harekeli Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbni Fazlullah al – Omarî Ahmed b.Yahya.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	275 x 190mm. , 220 x 135 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 3428.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , âherli , krem renkli, orta kalınlıkta kağıda yazılmıştır. Eser tek sutûn halinde, başlıklar kırmızı , metin siyah mürekkeple , her sayfada 19 satır olmak üzere istinsah edilmiştir.Eser 271 yapraktır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 3428 nolu eserin kapakları, kah-verengi deri ile kaplanmıştır. Kapak yoğun bir süslemeye sahiptir. Süsleme de sarı (altın) renk boya kullanılarak, kapağın estetik görüntüsü zenginleştirilmiştir. Kapak dıştan içe doğru , iki kalın cetvel çekilerek çerçevelenmiştir. Rumi motiflerle zenginleştirilmiş kapalı form ulanarak zencerek bölümü tamamlanmıştır. Bütün yüzeyi kaplayan merkezdeki on iki uçlu yıldızdan doğan desen nokta ve küçük yıldızlarla zenginleştirilmiştir. Miklepte iç içe geçmiş yıldız motifi kullanılarak, sol ve sağ kapaktaki desenin tek olması sağlanmıştır (Resim 31). Sertab , küçük geometrik alanlara bölünmüş içleri yıldız motifleri ile süslenmiştir. Kapak tasarımını uygulayan sanatçı , gökyüzünü kapağındaki çalışmasında anlatmıştır. Sarı renkli noktaların dağılımı saman yolunu betimlemektedir (Resim 32),(Çizim 16-17).

Eserin Adı	:	Ta'-lika fil – feva'id.
Yazarın Adı	:	Burhaneddin İbrahim b. Abdurrahman ibn. Ferkah.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Burhaneddin İbrahim b. Abdurrahman ibn. Ferkah.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	311 x 221mm., 247 x 386mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi
Envanter Numarası	:	Ayasofya 1065.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız, az âherli, nohudî renkte , orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır. Eser tek sütûn halinde , her sahifede 27 satır olmak üzere, söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Eser 327 yapraktır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 1065 nolu eserin kitabı ve kapakları, kullanım ve diğer nedenlerle onarıma ihtiyaç duymaktadır. Kapaklar üzerinde , renk kayıpları ve kurt (okra) delikleri mevcuttur. Koyu kahverengi meşin deri ile kaplanmış kapaklar, iki kalın cetvel ile dıştan içe doğru çerçevelenmiştir. Rumi motifli kapalı form ulanmıştır. İki kalın cetvel ile bordür tamamlanmıştır. Şemse formu altı uçlu yıldız motiflidir. İçlerine çizgi ve nokta demirleri ile bezenip , köşelerde üçer adet yazılı mühürler mevcuttur. (Resim 33-34). (Çizim 18).

Eserin Adı	:	Tatimmat al Muhtasar fi ahbâr al beşer.
Yazarın Adı	:	İbn al Verdi , Zeynuddin Ömer b. Muzaffer.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbn al Verdi , Zeynuddin Ömer b. Muzaffer.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	260 x 180mm. , 183 x 123mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Karaçelebizade Hüsameddin - 260

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız, âherli, krem renkli kalın kağıda yazılmıştır. Eser tek sutûn üzerine , cetvelsiz , her sayfada 25 satır olmak üzere ,söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Eser 198 yapraktır.

Kapak Tasarımı : Karaçelebizade Hüsameddin 260 nolu eserin kitap ve kapaklarında ,bozulma ve kurt (okra)yenikleri vardır. Kapaklar koyu kahverengi deri ile kaplanmıştır.Kapak kenar suyu dıştan içe doğru , iki kalın cetvelden sonra, tepelik ve haç motifinin birlikte kullanılarak ulandığı desen kapağı çevreler.Yuvarlak şemse formu içinde ,beşgenlerden elde edilmiş desen vardır.Beşgenlerin içindeki noktalar sarı (altın)renkle boyanmıştır. Miklepte şemse içinde altı uçlu yıldız motifi kullanılmış (Resim35). İç kapak ta açık kahverengi renk deri kaplanmıştır. Şebekeli motifler içinde rumi kompozisyonlu desenler vardır(Resim 36).

Eserin Adı	:	Kitabûl – Kant zeyl – i tarih – i Semerkant
Yazarın Adı	:	-----
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	-----
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	360 x 265mm. , 200 x 130 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Turhan Valide 70.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , krem renkli ,âherli, ince kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır. Eser cetvelsiz , tek sutûn halinde , her sayfada 23 satır olmak üzere istinsah edilmiştir.Eser 198 yapaktır. Baş ve sonunda vakıf ve İkinci Bayazıt'ın mührü vardır.

Kapak Tasarımı : Turhan Valide 70 nolu eserin kitabı ve kapakların onarıma ihtiyacı vardır .Kitabın sırtı son dönemde onarılmış ,ne yazık ki kitap ve kayıklar birbirine mavi cilt bezi ile tutturulmuştur. Koyu kahverengi sahtiyan deri ile kaplanmış olan kapaklar,önce soğuk, yani renk-siz cetvel ile çerçevenlenmiş olup, hemen önünde sarı (altın) renkle bir cetvel çekilmiştir.Boş bir alan bırakıldıktan sonra ,daha içerde, sarı(altın) renkte bir cetvel çekilmiştir.Köşelerde dik üçgen alanlarda örgü motifli desenler mevcuttur. Şemse formu tam yuvarlaktır. İç içe geçmiş iki daireden oluşmuştur .İç dairede küçük yuvarlak motifler,bir çizgi üzerinde alanı doduracak şekide yerleştirilmiştir.Dış dairede S” motifli zencerek demiriyle desen ulamıştır. Şem senin baş ve etek kısmında, şemse forma bağlanmış tepelik motifleri mevcuttur. Miklepte de şemse formu ufaltılarak uygulanmıştır (Resim 37). Sağ kapaktaki kenar suyu sol kapaktaki gibidir.şemse formu da aynıdır.Fakat süslemesi biraz farklıdır.(resim38).

Eserin Adı	:	Kıt'a min al – cami as – Sahih.
Yazarın Adı	:	Buhâri , Muhammed b. İsmail , Ebu Abdullah al-İmam 194 – 256.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Harekeli Nesih.
Eserin Hattatı	:	-----
Eserin Yazım Dili	:	-----
Boyutları	:	265 x 167mm. , 200 x 113 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Yeni Cami - 273.

Kitabın Biçimsel Anlatımı :Bu eser filigransız , az âherli , orta kalınlıkta krem renkli kağıt üzerine yazılmıştır. Eser cetvelsiz , her sahifede 17 satır olmak üzere , söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple yazılmıştır.Eserim baş ve sonunda vakıf mührü mevcuttur.Bu eser 270 yapaktır, tek sutûn üzerinedir.

Kapak Tasarımı : Yeni Camii 273 no'lu eserin kitabında ve kapaklarında ,eski onarım izleri vardır .Özellikle miklepte açık renk deri kullanılmıştır. Ne yazık ki bu onarımlarda tahrip olmuştur. Eserin kapakları kızıl kahverengi meşin deriyle kaplanmıştır Sol ve sağ kapak desenleri aynıdır. .Ancak mikleple deseni farklıdır.Sol kapak kenar suyu ,kalın iki cetvelle kapağı çevreler geometrik bir motif zencerek demiri ile iki kalın cetvel ile kenar suyu tamamlanmıştır.Köşeler şemse formu büyüklüğünde dairenin dörtte biri ölçüsünde olup ,kenarları iki iri dandanla kontürlenmiştir.İçleri çizgi demirleri ile desenlendirilmiştir.Miklepte kullanılan şemse formu küçüktür. İçerisi beşgenlerle bezenmiştir. Kenar suyu kapaklardaki gibi olup diğer boş alanlar çizgi demiri ile desenlendirilmiştir (Resim39)

Eserin Adı	:	el – Maksud
Yazarın Adı	:	Ebu Hanife , Numan b. Sabit b. Zuta.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 872 / M.1467 – 68
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Talik.
Eserin Hattatı	:	Ebu Hanife , Numan b. Sabit b. Zuta.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	250 x 150mm. , 168 x 82mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Şehzade Mehmed - 101

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , krem renkli ,âherli ,orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır.Eser siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Fasil başları altınla yazılmış ve kenarları kontürlüdür. Tek sutûn halindedir. Metnin etrafı altın yaldızlı cetvelle çevrilidir.

Eserin 1a zahriye sayfasında elips şeklinde,tezhipli, madalyon vardır. Madalyonun ortasında altınla kitap ismi yazılıdır.1b 'deki Serlevha tezhiplidir. 2a'da madalyon,27b'de Serlevha, 51b ve 52a'da tam sayfa tezhiplidir. 51b 'deki tezhibin içinde Fatih Sultan Mehmed'e sunuş yazısı yer almaktadır. 52a bulunan tezhibin ortasında ise kitabın ismi altınla yazılmıştır. 52b 'deki serlevha da tezhiplidir . Eserin başında ve sonunda , İkinci Bayazıt'ın mühürü mevcuttur . Her sayfada 11 satır vardır.

Bu kitabın içerisinde 27b–50b arasında "et – Tasrîf", 52 – 103 yaprakları arasında da "Merâhûl ervah" isimli kitap mevcuttur.

Kapak Tasarımı : Şehzade Mehmet 101 nolu eser kitabında ve kapağında,kullanımdan kaynaklanan bozulmalar meydana gelmiştir. Kah-verengi sahtiyan deri ile kaplanmıştır.Kapaklarda kurt (okra)delikleri mevcut-

tur. Kenar suyu çok ince cetvellerle başlamıştır .Zencerek bölümünde “S” motif ulanarak çevrelenmiştir.

Kapakta ,tüm yüzeyi kaplayan geometrik desen görülür. Ortada bulunan ,on kollu yıldız ve bu yıldızdan çıkan kolların kesişmesiyle desen zenginleşmiştir. Her boş geometrik alanlara çizgi ve nokta demiriyle ,örgü esenler yapılmıştır.Tüm çizimde sarı(altın) renk kullanılmıştır (Resim40)

Kapak içi açık kahverengi deriyle kaplanmıştır. Ortada ve köşelerde müşebbek(kat’i) yapılmış iemse formu ve köşebent vardır. Şemse ve köşebentlerde rumi motifi kullanılmıştır.Zemin sarı renk ile renklendirilmiştir (Resim 41) , (Çizim 19).

Kitap içindeki süslemelerde ,dönemin ince ve hassas sanatı olan tezhip kurgulanmıştır (Resim 42).

Eserin Adı	:	Şeku lubab.
Yazarın Adı	:	Alaaddin Ali b. Muhammed es Sahindi.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	H. 859 / M.1454 – 55
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	-----
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Alaaddin Ali b. Muhammed es Sahindi.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	282 x 175mm. , 170 x 120mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Fatih – 5004.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser az âherli , krem renkli , kalın kağıda yazılmıştır.Eser söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple, Konya-Meram 'da yazılmıştır.

Eser cetvelsiz ve 726 yapaktır.Her yapakta 17 satır bulunmaktadır. Eserin 1a sayfası tamamen, 1b'deki serlevha tezhiplidir.

Kapak Tasarımı : Fatih 5004 no'lu eserin ne yazık ki kitabı ve kapakları oldukça kötü durumdadır.Kullanım hataları ve eski bir kitap olması kitabın durumunun ağırlaştırmıştır. Kurt (okra) yenikleri mevcuttur.

Kitabın sertab ve mikleb bölümleri yoktur. Kitabın dip kısmında siyah deri mevcuttur. Bu da eserin tamir gördüğünü veya kapağın başka bir eserden sökülüp, bu esere takıldığını göstermektedir.

Kapaklar kahverengi sahtiyan deri ile kaplanmıştır. Sağ ve sol kapak birbirinden farklı süslenmiştir. Sağ kapakta dıştan içe doğru ,çok geniş bir kenar suyu vardır. İki farklı zencerek motifi ile boş bir alan mevcuttur. Ortada dandanlı büyük bir şemse motifi bulunmaktadır. Çizgi demirleri ile

yapılmış bir form içinde bitkisel kökenli desen vardır. Penç,hatayi,yaprak, tomurcuk ve ortabağ gibi süs öğelerinden oluşmuş bir kompozisyon mevcuttur(Resim43) .Şemsenin baş ve etek kısmında salbek formu işlenmiştir. Şemse dışındaki alanlar ise “—” ve “●” motiflerinin demirler ile değişik yönlerde vurularak çeşitli desenler oluşmuştur (Resim44).

Sol kapak (Resim45) farklı bir kompozisyon içerir. Dıştan içe doğru kenar suyunda daha dar bir uygulama vardır. Köşelerde yuvarlak dandanlı küçük köşebentler mevcuttur. Ortada yuvarlak bir şemse formu kullanılmıştır. İçinde çizgi demiri ile yapılmış desen vardır.Baş ve etek kısmında tepelik formu salbek olarak kullanılmıştır (Resim46)

İç kapakta deri üzerine ,büyük kalıplarla basılmış motifler bulunmaktadır.Tarhlara (pafta) bölünmüş desenler yatay ve dikey olarak düzenlenmiştir. Pafta içlerinde rumi kompozisyon ve yazı bulunmaktadır (Resim 47)

Eserin Adı	:	Câmî'u's – sahih C.2.
Yazarın Adı	:	Buhârî,Abu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 850 / M.1446 – 47.
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Muhammed b. İbrahim.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	278 x 183mm. , 182 x 115 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Ayasofya – 818.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigranlı , krem renkli , âherli ,orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır.Eser tek sütûn halinde,söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple,her sayfada 23 satır olmak üzere, Haleb'de istinsah edilmiştir.

Eser 242 yapraktır.Kitabın1a zahriye sayfasında 180 x 120 mm. ölçülerinde döneminin özelliklerini taşıyan tezhib vardır.

Tezhibin içinde konturla çevrelenmiş halde kitabın ve müellifin ismi yazılıdır.

Kapak Tasarımı : Ayasofya 818 nolu eserin kitabında ve kapaklarında kurt(okra) yenikleri vardır. Eseri kapakları koyu kahverengi sahtiyan deriyle kaplanmıştır. Sağ ve sol kapaklar aynı kompozisyona sahiptir . Miklep ve sertabta ,farklı bir düzenleme vardır. Kapağı çevreleyen kenar suyu içinde çizgi ve nokta demirlerinin vurulmasıyla oluşmuş bir çeşit örgü deseni mevcuttur. Köşelerde iri dendanlanmış , içleri çizgi ve nokta demirleriyle be-zenmiş köşebentle uygulanmıştır (Çizim 20).

Yuvarlak şemse formunun çevresi iri dendanlarla süslenmiş, şemsenin baş ve etek kısmında karevari salbek motifleri yapılmıştır (Resim 48) Şemse formunun içi yıldız motifine merkezlenen geometrik çizgilerle düzenlenmiştir. Kapağın tüm yüzeyine yayılmış sarı (altın) renk boyalı noktalar kapağa estetik açıdan değer katmaktadır.

Sertabın ortasında yazı vardır. Bu yazıyı çizgi ve nokta demirleriyle doldurulmuş alanlar çevreler (Resim50) , (Çizim 21).

Bu kitabın miklebi ,kapaklardan farklı süslenmiştir. Kenara doğru kapaklardan farklı süslenmiştir.Kenara doğru kapaklarda uygulanan bordür burada da kullanılmıştır.Ortada büyük, içi çizgi ve nokta demirlerinin desenlendirdiği bezemeye kaplanmıştır. Şemse formunun sağında ve solunda aynı rumi ve bitkisel kökenli motiflerden oluşan bir kompozisyon mevcuttur (Resim 49), (Çizim 22).

İç kapak açık kahverengi sahtiyan deri ile kaplanmıştır. Kapak kenar suyu ile şemse formu olarak dış kapaktaki salbek deseni bozulmuştur. Miklepte ise küçük bir şemse formu vardır (Resim 51),(Çizim 23-24-25).

Eserin Adı	:	Sarh masâbih as – Sünnat C . 1.
Yazarın Adı	:	Zayn al – Arab Ali b. Ubeydullah b. Ahmed.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 844 / M.1437 – 38.
Eseri Yaptıran	:	Vâlide Sultan.
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	Zayn al – Arab Ali b. Ubeydullah b. Ahmed.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	270 x 185mm. , 180 x 119 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Yazma Bağışlar –1878.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , âherli , krem renkli , kalın kağıda yazılmıştır. Eser tek sutûn halinde, cetvelsiz , bab başları kırmızı , metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir.Eserin her sayfasında 30 satır bulunmaktadır. El yazması 386 yapraktan oluşmuştur.

Zahriye sayfasında “ Vakf- ı hazret- i vâlide Sultan” ifadesi ve “zeynu’l – arab Serhu’l misbah ” ifadeleri yazılıdır. Eserin 1b metin kenarında vakıf mührü vardır.

Kapak Tasarımı : Yazma Bağışlar 1878 no’lu eserin kitabında ve kapaklarında kullanım bozukluğu ile kurt (okra) yenikleri bulunmaktadır.Kapaklar kahverengi sahtiyan deriyle kaplanmıştır. Kenar suyunda ,”S” motifli zencerek demiri vurulmuştur. Oval formlu şemse içinde , çizgi ve nokta demirleriyle desen oluşturulmuştur. Şemsenin baş ve etek kısmında , tepelik formunda salbek vardır(Resim 52) .Miklepte yuvarlak şemse kullanılmıştır. İç kapak açık kahve rengi sahtiyan deri ile kaplanmıştır. Rumi motiflerle oluşturulmuş süsleme uygulanmıştır (Resim53), (Çizim 26-27).

Eserin Adı	:	Talmih ala'l-tavzih.
Yazarın Adı	:	Taftazânî , Sa'deddin Mesud b. Ömer . (721 – 792)
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 885 / M. 1480 – 81
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	-----
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	263 x 173mm. , 200 x 127mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Yazma Bağışlar – 1884.

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigranlı, az âherli, krem renkli, orta kalınlıkta kağıt üzerine yazılmıştır. Eser tek sütûn halinde, cetvelsiz , söz başları kırmızı ,metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Eser 239 yapaktır. Her yapakta 27 satır bulunmaktadır.

Kapak Tasarımı : Yazma Bağışlar 1884 nolu eser, diğer eserlerde tanık olduğumuz tahribata maruz kalmıştır. Kurt (okra) yenikleri vardır ve sürtünmeden dolayı derinin rengi yer yer açılmıştır. Kapaklar siyah sahtiyân deri ile kaplanmıştır. Kapak kenarlarında , kapalı form içinde rumi motifleri bulunan desen ulanmıştır. Köşeler çizgi ile desenlendirilmiştir. Şemse formu içinde 12 uçlu yıldız motifi vardır. Noktalarla zenginleştirilmiş olan formun çevresi, balık pulu deseninin ulanmasıyla tamamlanmıştır. Miklep şemsesi yuvarlaktır. İçinde 6 uçlu yıldız mevcuttur. Şemse formunun dışında kalan yüzeyler daire içinde kare motifi ile bezenmiştir (Resim 54). İç kapak açık kahverengi deri ile kaplanmıştır. Şebeke olan form içinde rumi kompozisyon uygulanmıştır (Resim 55).

Eserin Adı	:	El – Usûl ve' I furu' min kavli el â imma.
Yazarın Adı	:	İbn Hazım Ali b Ahmed.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 969 / M.1561.
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	İbn Hazım Ali b Ahmed.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	265 x 180mm. , 180 x 115 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Şehit Ali Paşa - 2704

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , krem renkli ,âherli ka-
lın kağıda yazılmıştır.Eser tek sutûn halinde , cetvelsiz , her sayfada 23
satır olmak üzere siyah mürekkeple istinsah edilmiştir.

Eser 264 yaprak olup baş ve sonunda vakıf mühürleri vardır .Ese-
rin başında ayrıca fihrist vardır.

Kapak Tasarımı : Şehit Ali Paşa 2704 nolu eserin kapakları
ve kitabı diğer anlatığımız el yazması eserlere göre tahribat oldukça azdır.
Sol kapak altında sertaba kadar uzanan bir deri parçası eklenmiştir. Kap-
ların bazı bölgelerinde kurt (okra) yenikleri vardır. Sol kapak ile miklep fark-
lı desenlerle hazırlanmıştır.Kapaklar koyu kahverengi sahtiyan deri ile kap-
lanmıştır. Kapak kenar suyu cetvellerden oluşmuştur. Şemse formunu iç
içe geçmiş iki kareden oluşmuştur.İç kare içinde 8 uçlu yıldız motifi kullanıl-
mıştır.Boş alanlar nokta demirleri ile doldurulmuştur. Formun dış köşe uçları-
na tığlar çekilmiştir. Noktalar sarı (altın) renk boya ile boyanmıştır. Şemsenin
baş ve etek kısımlarında örgü desenlerinden oluşmuş salbekler vardır. Örgü
desenlerin arasında da nokta demirleri ile süslenmiş ve sarı(altın) boya ile
boyanmış noktalar vardır. (Resim 56-57).

Miklep sağ ve sol kapaklardan farklı bezenmiştir. Şemse formu yuvarlak ve içerisinde altı kollu bir yıldız vardır. Yıldız içleri ve diğer boş alanlar sarıdoyanmış noktalarla süslenmiştir. Form dışındaki alanlar ise çizgi ve nokta demirleri ile boşluk kalmayacak şekilde doldurulmuştur. (Resim 58).

Eserin Adı	:	Ahkâmu'l-Kur'ân.
Yazarın Adı	:	el-Cessas , Ebu Bekr Ahmed bi Ali.
Eserin Yazıldığı Tarih	:	-----
Eserin Çoğaltıldığı Tarih	:	H. 970 / M.1562.
Eseri Yaptıran	:	-----
Eserin Hattı	:	Nesih.
Eserin Hattatı	:	el-Cessas , Ebu Bekr Ahmed bi Ali.
Eserin Yazım Dili	:	Arapça.
Boyutları	:	255 x 193mm., 190 x 135 mm.
Mücellit	:	-----
Eserin Bulunduğu Yer	:	Süleymaniye Kütüphanesi.
Envanter Numarası	:	Reisüllüttap - 13

Kitabın Biçimsel Anlatımı : Bu eser filigransız , âherli , orta kalınlıkta, nohudi renkli kağıt üzerine yazılmıştır.Eser söz başları kırmızı , metin siyah mürekkeple istinsah edilmiştir.Eserde metin çevresi cetvelsizdir. Tek sutûn üzerinedir. Her sahifede 25 satır bulunmaktadır. Eser 259 yapaktır.

Kapak Tasarımı : Reisüllüttap – 13 nolu eserin kitabı ve ka-
pağında kurt (okra) yenikleri vardır. Kapaklar koyu kahverengi meşin deri
ile kaplanmıştır. Geniş bir kenar suyu vardır. Zencerek bölümünde ,birbirine
bakan tepelik form ulanarak süslenmiştir. Dik üçgen köşelerde örgü motifler
bulunup, kenar uçlarında yuvarlak mühürler vurulmuştur. Yuvarlak şemse
formu içinde,iç bükey çizgilerle oluşturulmuş desen vardır.Miklepte şemsesi
dendanlı olup, etek kısmında tepelik formunda selbak vardır (Resim 59).

DEĞERLENDİRME

XIII. veXIV.yüzyıllardakiİslam cilt sanatından örnekler vererek yaptığım araştırmada,çalışmanın kapsamı içindeki eserler ışığında ,bu yüzyıllara ait İslam cilt sanatının bir değerlendirmesini aşağıda yapmaya çalıştım.

IX.yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan kitap cilt süslemeciliğinde önceleri büyük desenli, küçük kalıplar kullanılmıştır.Kapaklar, bu kalıpların değişik yönlerde basılması ile süslenmiştir.Bezeme tekniğinin ve anlayışının gelişmesi ile birlikte diğer geleneksel sanatlar da olduğu gibi ,cilt kapaklarındaki süslemelerde de gelişme sağlanmıştır.

IX. ve XIV.yüzyıllar arasında ,hemen hemen tüm İslam coğrafyasında, birbirine yakın bezeme örnekleri görülmektedir.

XIII.yüzyıl öncesi gördüğümüz küçük kalıpların ulanarak veya farklı dizilişleri ile oluşturulmuş süslemeler ,bahsettiğimiz yüzyıllarda da görülmektedir.Ancak diğer sanatlardan farklı olarak kapak bezemesinde bir üsluplaşmaya gidilmiş ve tasarımın gücü ile estetik değere sahip kapaklar oluşmaya başlamıştır.

Kapaklarda Kullanılan Motifler,

İslam cilt sanatının oluşmaya başladığı ilk dönemden itibaren, basit geometrik çizgilerin filigre edilerek veya demirlerin ısıtılarak deri üzerine uygulanmasına , bu yüzyıllarda geliştirilerek devam edilmiştir.

VIII. ve IX.yüzyıllarda büyükçe kullanılan bazı motifler ,özellikle rumi ve ayrıntıları bol çizgiler, tekniğin gelişmesiyle küçük kalıplar halinde kullanılmışlardır. Bu da kapak yüzeyinde tek bir motifle yüzlerce varyasyonun

oluşturulmasına ve bezemenin zenginleşmesini sağlamıştır.(Resim1)'deki sol kapak bordüründe de görüleceği gibi rumi formlardan olan tepelik motifi ile yonca motifi birlikte kullanılmıştır.Buna benzer kalıpların ulanarak oluşturulmuş bordürler VIII.yüzyıldan itibaren çoğalarak uygulanmıştır. XVI yüzyıllarda da bu tarz uygulamalar görülmektedir(Resim 59).

Bordürlerde rumi formların haricinde ,”S” motifi,”{ “motifi ile oluşturulan örgü motifi ,yaprak motifi, ” + “ motifi , kapalı formlar içinde, hitkisel motifler ” X “motifi ” S “ motifleri ulanarak kenar suları süslenmiştir. Bazı kapaklarda ise bu motiflerin hiçbiri kullanılmayıp,sadece çizgi demirleri ile düz çizgiler çekilerek sade bir bordür üretilmiştir.

Kapak ortalarında kullanılan, yuvarlak bazende yamuk (beyzi) formlu şemse içleri ,altı uçlu veya daha fazla uçlu yıldız motifleri ile bezenmiştir. Bu yıldızların içlerindeki boşluklar ise ,nokta demirleri yada diğer geometrik şekiller ile doldurulmuştur.(Resim 1,6,15,17,22,27,35,54)

Bazı yuvarlak formlu şemse örneklerinde ise form içlerinde yıldız motifleri kullanılmayıp ,alan nokta ve çizgi demirleri ile bezenmiştir.(Resim 3, 37,39,45,48,59)

Kapak ortasında kullanılan şemse biçimi dışında , başka formlarda kapak süslemesinde kullanılmış .Bu biçimler biri, kapağın kenar suyuna kadar olan , tüm yüzeyi kaplayan yıldız motifli düzenlemelerdir. Diğer ise kapak ortasında yer alan ,geometrik şekillerden oluşmuş bezemelerdir.

Merkezde on veya oniki kollu yıldızla başlayan ve tüm yüzeyi kaplayan desen ,bazı kapaklarda yıldız tekrar edecek şekilde ulanmıştır.(Resim 29)'daki gibi, yıldız motifinin tüm kapağa uygulandığı desenlerde oluşan boş geometrik alanlar .bordürde kullanılmış olan “□” motifi ile doldurulmuştur. Di-

ğer yıldız düzenlemelerinde ise, boş geometrik alanlar örgü motifleri, noktalar, saadet mührü ,penç motifleri yada içleri yazılı mühürlerle desen zenginleştirilmiştir.(Resim 11,19,31,40)

Ortası geometrik düzenle süslenmiş kapaklarda ise ana tema yine yıldızdır. Motif içlerindeki boş geometrik alanlar örgü desenleri , nokta ve çizgi demirleri ile doldurulmuştur.(Resim 30,33,56)

Tüm kapak yüzeyini kaplayan diğer bir bezeme türü ise ortada iri dandanlı ,oldukça büyük şemse formunun kullanıldığı uygulamalardır. Şemsenin baş ve etek kısmındaki salbekler formla birleşiktir. Şemse içindeki bezeme bitkiseldir. Yani yapraklar ,dallar, penç ve hatayiden oluşmuştur. Form dışında ise , bordüre kadar olan boş alan çizgi ve nokta demirlerinin çeşitli yönlerde ve şekillerde vurulmasıyla oluşmuş karelerle bezenmiştir. (Resim 43,44)

Kapak süslemesinde kullanılan diğer bir motif ise,içleri yazılı mühürlerdir.Bu mühürlerin içlerinde ,mücellidin ismi ,” Allah” yazısı veya “ tek bir Allah” ibareleri ve bezerleri bulunmaktadır (Resim 11,18,20,25,28,34,59). Bazı eserlerin sertablarında da yazı ,kitaba dair bilgi verdiği gibi,süsleme elemanı olarak da işlev görmüştür.(Resim 50).Mühürlerin süsleme elemanı olarak , tek başına kullanıldığı kapaklar da vardır (Resim 24).

Kapakların dış yüzeylerinin yanında iç yüzeyleri de süslenmiştir.Her el yazması eser kapağında görülmemekle birlikte , XIV.yüzyıl ait eserlerin büyük bir bölümünde bulunmaktadır.Bu süslemelerde çoğunlukla ,bitkisel kökenli motifler ulanarak veya geometrik form içinde kullanılmıştır.Motifler ya tek başlarına kullanılarak yada birden fazla motif ve yazının uygulandığı tasarımlar meydana getirilmiştir (Resim 14,16,21,23,36,47,53,55).Bu bezeme şekli dışında ,içi geometrik desenli şemse formlu (Resim 6), yuvarlak şemseli (Resim 3) ve dikdörtgen formlu (Resim 51) bezemlerle de karşılaşmaktayız

IX.yüzyıldan sonraki yıllarda ,kapak dışında gördüğümüz müşebbek (Kaat'ı) tekniği , XIII. yüzyıla birlikte çoğunlukla kapak içlerinde görülmektedir. Osmanlı cilt sanatının ilk dönemlerinden itibaren müşebbek tekniği ,güzel örneklerle karşımıza çıkmaktadır (Resim 41).

Kapak Süslemesinde Kullanılan Renkler ve Uygulanması,

XIII. veXIV.yüzyıllardaki kapakların kaplandığı deri renkleri daha önceki dönemlerde olduğu gibi çoğunlukla koyu renklere sahiptir. Vişne çürüğü, kahverengi , siyah , mor ve bunun gibi renkteki derilerle kaplanmıştır. Az da olsa açık renk derilerle kaplanmış örnekler de mevcuttur.Kapak içlerinde kullanılan deri renkleri ,dış kapakta kullanılanlara oranla açık renktedirler.

İlk yıllardan beri bilinen ısıtılmış kalıpların kapağa uygulanması tekniği , deride ısıdan oluşan renk farklılığı farkedilerek bir süsleme unsuru olarak kullanılmasını sağlamıştır (Resim 6).Bu teknik açık renk derilerde estetik bir görünüm oluşturur, ancak koyu renk derilerde bu estetik görüntü zayıflar . (Resim2)'deki örnekte ,yukarıda anlatığımız uygulamanın çözümü görülmektedir.Mücellit , desenin görülebilmesi için ,deseni üstübeç ile boyamıştır. (Resim 7,13,15,38) de gördüğümüz kapaklarda ise motifler hem sarı renk (altın) ile ,hem de lacivert renk ile boyanarak hoş bir uyum oluşturulmuştur.Sarı renk , çok az örnekte kapak yüzeyinin tümünü kaplamaktadır.

Çoğunlukla kapaklarda , çizgi demirlerinin oluşturduğu oyuk içlerine sarı renk sürülerek desene belirginlik sağlamıştır (Resim 40,52). (Resim1, 17,19,22,30,34,35)'deki örneklerde sarı renkli noktalar ,tasarımın dengeli dağılımını pekiştirecek şekilde kapak yüzeyine dağılmıştır.Bu noktaların bazıları sarı renkli boya ile boyanmıştır.Ancak bazı kapaklarda boya yerine altın parçaları yerleştirilmiştir (Resim 1,32).Bu örneklerdeki bazı noktaların içlerinin boş olması bu kanıyı güçlendirmektedir.Sarı renk kullanımı XV.ve XVI. yüzyıllarda çeşitlenerek çoğalmıştır.

Bu çalışmada ,XIII.ve XIV. yüzyıllara tarihlenen cilt kapaklarını incelemeye çalıştım. Diğer geleneksel İslami sanatlarda olduğu gibi ,cilt sanatında da, IX.yüzyıldan XIV. yüzyılın sonlarına kadar ,bezeme ,uygulama ve boyamada çok büyük farklılıklar görülmemektedir. Kapak bezeme örneklerinin ana teması ,çoğunlukla mimari , madeni eşya ve seramik süslemeleri kökenlidir. Birebir uygulanmayan bu bezemeler ,kapaklar için yeniden tasarlanmıştır. Kapak ortasındaki şemse formları ,tunç ,gümüş ,bakır ve bunun gibi madeni kullanım eşyalarının üstünde bezeme olarak uygulanan şemse biçimleri ile benzerlik gösterir (Resim 65).

Bu dönem kapaklarının diğer büyük bir özelliğide , (bu özellik ,bazı sanat tarihçilerine göre Anadolu Selçuklularına aittir.)⁴⁵,sol kapak ile sağ kapak tasarımlarının farklı olarak uygulanmasıdır. Örneğin sol kapak tasarımında yıldız motifli desen uygulandıysa , sağ kapakta şemse formulu tasarım uygulanmıştır (Resim 43,44,45,46)

Hazırlamış olduğum katalogta XIII.yüzyıl ve XIV.yüzyıl cilt kapakları yanında, XII.yüzyıl ile XV.,XVI.yüzyıl örneklerine de yer verdim. Bu örnekleri vermemdeki amacım XIII.yüzyıl öncesi ve XIV.yüzyıl sonrasındaki geometrik formulu kapakların gelişim ve değişimini göstermektir. XIII. yüzyıl ile XV. yüzyılın son çeyreğine kadar ,oldukça bol örneklerine rastladığımız geometrik bezeme ,Osmanlıda yerini diğer kapak bezemesi tekniklerine bırakmıştır. Ancak geometrik bezeme türü ,az sayıdaki halk sanatçıları ile bazı İslam ülkelerinde bir müddet daha devam etmiştir.

⁴⁵ A. Saim Arıtan , "Anadolu Selçuklu..." ,s183.

SONUÇ

XIII. –XIV.yüzyıl sanatları ,hemen hemen tüm İslam medeniyetleri kültür ürünleri ile aynı özellikleri taşır. IX.yüzyıla kadar gelişim gösteren sanatlar ,bu yüzyıldan itibaren, bezeme , teknik ve uygulamadaki becerilerin yükselmesi sayesinde, ortaya çıkan kültür ürünleri ,sanat ve estetik değeri yüksek eserler olmuştur.

Cilt sanatının oluşmaya başladığı , M.S.V.yüzyıldan itibaren XIII. yüzyıla gelinceye kadar ,bu sanat diğer çeşitli sanatların etkisi altında gelişmiştir. Örnek verecek olursak ; mimari süsleme , küçük el sanatları , ahşap süslemeciliği ve bunun gibi diğer sanatlar ,cilt kapak tasarımcılığının gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

XIII.yüzyıl veXV.yüzyıllar arasında ,cilt kapak tasarımlarında ,mimari cephe süslemelerinden esinlendiği gibi , ayrıca serbest tasarımlı eserler de meydana getirilmiştir. Bu dönem kapak tasarımlarında karşılaştığımız desenler ya bütün bir yüzeyi ya da kare ,dikdörtgen, yuvarlak veya oval formlu , kapak ortasına konulan şekilden oluşur.Elbetteki bu form içerisinde de geometrik desenler kullanılmıştır. Bunların içlerinde de beşgen,altıgen , sekizgen ve bunun gibi geometrik çizgilerden oluşan yıldızlar vardır.

“Bu dönemde yaşamış olan sanatçılar, kapak tasarımlarını nasıl geliştiriyorlar ve uyguluyorlardı?”Bu ve bunun gibi sorulara cevap oluşturacak ne yazık ki bir veri yoktur. Bu gibi sorulara verilecek cevap ya mimari süslemelerden etkilenmiş olmaları ya da çeşitli el sanatlarından etkilenen sanatçıların geometrik desenler üzerinde yoğunlaşmalarıdır.

İncelediğimiz kitaplar, XII.yüzyıldan XVI.yüzyıla kadardır. Bu kitapların çoğunluğunu ,XIII. ve XIV.yüzyılları içeren eserler oluşturmaktadır. Bilindiği gibi yazma eserlerin kapakları sökölüp,başka bir kitaba takılma olasılığı çok yüksek olabildiği gibi ,çok okunan kitapların zamanla kapakları yıprandığı-

dan ,orijinal kapaklar ya kitabı olmayan kapaklarla ya da yenileri ile değiştirilmiştir.Örneğin XII:yüzyıla ait olan Yazma Bağışlar 1885'e kayıtlı kitabın kapağı ile (Resim 1) XV. yüzyılda yazılmış Ayasofya 818'e kayıtlı kitabın kapak süslemesinde kullanılan süs öğeleri birbirine çok yakındır. (Resim-48) Bu da göstermektedir ki , cilt kapakları tasarımlarının incelenmesinde kapakların hangi döneme ait olduğunu gösteren ipuçlarını aramak gerekir.

Bu ve bunun gibi nedenlerle , kapakların orijinalliği konusu her zaman tartışma sebebi olmuştur.Bir çok yazmanın kapaklarında tasarımcının , yani uygulayıcının imzası olmadığından ve kitap isminin kapak üzerinde yazılı bulunmamasından, kapağın o kitaba ait olup olmadığı her zaman tartışmalıdır. Örneğin ; Laleli 411'e kayıtlı eserin kapakları bu şüphe kapsamındadır.(Resim 19 –20).

Geometrik kompozisyonlu kapakların diğer eserlerin kapaklarında da birden fazla tekrarlanması bir yandan o kapağın orijinal olma ihtimalini kuvvetlendirecek , bir yandan da , İslam ülkelerinde yapılan aynı döneme ait eserler ile karşılaştırma şansını arttıracaktı. Ancak , İslam el yazmaları üniktir, yani tektir.Batı'nın XIV. yüzyıldan sonra geliştirmiş olduğu ciltçilik gibi değildir.Her kitap kapağı kendine hastır.Sanatçısının sanat gücünü yansıtan plastik değerlere sahiptir.

XV.yüzyıla kadar , İslam ülkelerinin çoğunun coğrafi çizgileri oturmuş olup , devamlı değişmektedir. Bu değişimlerle birlikte ülkeyi sahiplenen sultan ,yönetimindeki gurup ile yerel halkı ve ele geçirdikleri coğrafyayı kendi kültürel kimliklerini yerleştirmeye çalışmışlardır. Ayrıca bölgenin medeniyetini geliştirmek için,diğer ülkelerden,yaptığı işle ünlenen bir çokustayı ve sanatçıyı ikametgahına getirmek için çok iyi olanaklarla iş imkanları yaratmışlardır. Bu nedenledir ki XIII. yüzyılın sonlarına kadar bir çok İslam ülkesinde güçlü bir bölgesel özellikten bahsetmek zordur.

Bu ve bunun gibi nedenlerin yanında , eski dönemlere ait bir çok el yazması eser istilalar, yangınlar sonucunda yanmış, tahrip olmuş ve tarih sahanesinden silinmişlerdir. Ne yazık ki bu dönemler ve önceki dönemler için kesin yargılara varma olasılığı oldukça azdır. Ancak çok miktarda aynı döneme ait eserlerin incelenmesi sonucunda kesin olmayan yargılara varılabilir.

Ayrıca ,az sayıda olmakla birlikte bazı kitapların ketebe sayfalarında yazar , müellif ve kitabın cildini yapan sanatçıların isimlerini görmekteyiz.

XIII. ve XIV.yüzyıl cilt kapaklarında tasarım ve uygulamaları ,usta emeğinin ve sanatsal gücünün yoğun olarak işlendiği eserlerdir.Bu dönem eserleri klasik üsluba geçişte önemli rol oynamıştır.

SÖZLÜK

A

- Âbâdî : Eskiden kullanılan kağıtlardan birinin adıdır. Hint âbâdîsi de denilir.
- Acem kösteği: Yazma eserlerde kitap dikildikten sonra , kitabın , kapağın dibinden ve iç tarafından bir kısmı kitaba ,diğer bir kısmı da kapağa gelmek üzere yapıştırılan ince traş edilmiş deri parçası.
- Âdilşâhî : H.XI (M.XVII.) yıllarında kullanılan kağıtlardandır.
- Âhar : Nişasta , yumurta akı , nişadır , kitre , zamk-ı arabi , üstübeç , beyaz şap , balık tutkalı , un , hatmi çiçeği , taze gül yaprağı , pirinç gibi maddelerden yapılan ve ham kağıtların terbiyesinde kullanılan sıvı.
- Ak deri : Eskiden kağıt yerine kullanılan ve üzerine yazı yazılan derilere verilen ad.
- Akkâse : Yazma eserlerde , bir kağıdın kenar ve orta kısımlarının farklı renklerde boyanmasıyla oluşan kağıda verilen ad.
- Aklâm-ı sitte : Türkçesi "altı kalem" , Farsçası "şesş kalem"dir .Rika , muhakkak , sülüs , reyhani , nesih , tevki yazılarına verilen ad.
- Alikurna : Özellikle sülüs yazı için kullanılan kağıtlardan birinin adı. İtalya'da Livorno 'da yapılan bu kağıtta (A. Ligorna) kelimesi soğuk damga ile vurulmuştur. Halk arasında yaygın olan adıdır.
- Altın cetvel : Yazma sayfalarında metin çevresine çizilen altından cetvelin adıdır.
- Altın tabağı : Büyük ölçülerde, Mertebanî tabaklar altın tabağı olarak, altın ezme için kullanılır. Bunun dışında,ateşe dayanıklı,ufak boyda ,altın ezmeye yarayan tabaklar da altın tabağı adını alır.

- Altın varak** : İnce tirşeler arasında çekişle döverek inceltilen altın levhalara verilen addır. Tezhibte, ciltte motiflerin üzerine fırça ile sürülür.
- Altın yıldız** : Türk kitap kaplarında genellikle bütün yüzeyi kaplamaz. Teyzin edilen kısımlarda , kaparik süslemelerin üzerine, sarı ve yeşil olarak iki renk yıldız sürülür ; veya kabartmalar deri renginde bırakılıp zemin yıldızlanır . Yıldız suyu hazırlamak için parmak ile bir varak alınır, çukur bir kaptaki zamk-ı Arabî ve mumsuz balla birlikte ezilir. Ezme işleminden sonra , tabağa filtre edilmiş su konur. Altının zamkı erir ve toz altın dibine çöker . Su boşaltılır. Altın jelatinli su ile ezilerek altın kullanılır.
- Altın Ayırma Şemse**: Klasik ciltlerdeki şemse türlerinden birinin adı. Motifin zemini altınla doldurulmuş , motifler kabartma şeklinde üstte ve deri renginde bırakılmıştır.
- Atlama Şiraze**: Formaya dikilmeyerek yalnız yapıştırılmış olan şiraze. Bunlar süs niteliğinde olup , formaya dikilen şiraze kadar sağlam olmadığından makbul değildir.
- Ayak** : Yazmalarda sayfa sırasını belirtmek amacı ile , bir sonraki sayfanın ilk harf veya kelimesi , bir önceki sayfanın alt köşesine yazılmıştır. Bu yazıya ayak adı verilir . Çoban , murakıb , müş'ir , müşîr, müşîre veya pâyende de denilir. Ayrıca reddade (geri döndüren), müşâhide (gözcü), ta' kibe (izleyen) ve garip kelimelerinin de bu anlamda kullanıldığı olmuştur.
- Ayırma Şemse**: Ya şekiller ya da zemin altın ile doldurulmak suretiyle yapılan şemselere verilen addır. Yapılış şekline göre alttan ayırma şemse ve ya üstten ayırma şemse adını alır.

B

- Bab** : Fasil, bölüm. Yazmaların içindeki büyük bölümlerden her biri.
- Bağdat kağıdı**: Bir zamanlar Bağdat'ta yapılmış kağıtlara verilen addır. (656'da Moğolların istilası sonucunda, kağıtçılık Tebriz, Şam ve Mısır taraflarına göçmüştür.)
- Balık tutkalı** : Morina balığının damağından yapılan yapıştırıcı madde-
dir. Âher yapımında kullanılırdı. Daha sonra bu madde-
nin yerine jelatin kullanılmıştır . Nişasta âherinin üstüne
balık tutkalı çekildiğinde , kağıtlar rutubetli bir yerde kal-
dıklarında yapışabilirler.
- Battal kağıt** : Büyük kesimde kağıtlar için kullanılan addır. Yalnızca
battal da denir.
- Beşli yıldız** : Türk süsleme sanatında kullanılan bir yıldız şeklidir.
Beş kollu yıldız da denir. Mührü Süleyman denilen altı
kollu yıldız gibi , beşli yıldızda tılsım olarak kullanılmış-
tır. Tabanları olmayan üç üçgenin birbirine geçmesinden
meydana gelen bu şeklin 3,5 gibi mistik özelliği olan
sayılarla , göz şeklini ifade eden üçgen ve nazara
karşı kullanılan pençe (5) ile ilgisi vardır.
- Beyazî** : Uzunluğuna açılan yazma kitaplara verilen addır. Beyazî
kelimesini daha çok İranlılar kullanmış, Türkler bu çeşit
kitaplara sığır dili demişlerdir.
- Bezeme** : Çoğunlukla yazma, bazende basma kitaplarda görülen
tezhîb , minyatür ve benzeri süslemelere verilen genel
addır.
- Bordür** : Klasik ciltlerde , kapağın dış kenarını çevreleyen kısma
denir.Yerine göre pervaz , ulama , kenar suyu gibi isimler
alır. Bordür üzerine yuvarlak veya beyzî şekilde parçalar

konulmuş ise bunlara kartuş- pafta denir. Dendanlı , kitabeli bordürler vardır.

Bölüm : Yazma eserlerin kendi içinde bölünebildiği büyük ayrımlardan her biri, bab .

C

Cetvel : Yazma kitaplarda ve levhalarda , yazı ile kenarı ayırmak üzere altınla çekilen çizgilere verilen addır. Tek çizgi veya biri kalın, biri ince iki çizgiden ibarettir. Kırmızı (lâl) ve başka renkli cetvel de kullanılmıştır. jengârla yapılan yeşil renkli cetveller , jengâr kağıdı yiyerek sayfayı yırttığı için makbul değildir.

Cendere : Ciltlenecek kitap dikildikten sonra , dibinin yapıştırılması için mengene olarak kullanılan , tahtadan , iki ucu vidalı aletin adıdır.

Cilbent : Yazma kitap ciltlerinin muhafazası için kullanılan kutu; içindeki bir kordele çekilince kitap dışarı çıkar. Ayrıca yazı ve resim konulmak üzere bir kenarından bez ile yapıştırılmış iki mukavvadan ibaret kapaklara da cilbent adı verilir. Ağız tarafından ve yanlarından küçük şeritlerle bağlanır.

Cilt Ara Kapağı: Ciltlenmiş bir yayında dış kapak ile ara kapak arasında bulunan yaprak. Cilt ara kapağının ön ve arka yüzünde yazı bulunmaz. Metni cilde bağlayan , dayanıklı iki yapraktan biridir. Diğer cildin iç kısmına yapıştırılır. Osmanlı ciltçiliğinde en güzel ebru örnekleri cilt ara kapaklarında görülür.

Cilt Kanadı : Kitap kapağı yerine kullanılan bir terimdir.

Cüz : Bir iki formadan ibaret küçük kitaplara verilen addır. Kur'an'ın ayrılmış olduğu otuz kısmının her birine cüz denir. Genelde yirmi sayfa bir cüz sayılır.

Ç

- Çengâr Battal: Eskiden kullanılan ,büyük boy renkli kağıt.
 Çerbe : Şeffaf kağıt, yağlı kağıt.
 Çift Âherli : Üzerine iki veya daha çok âher sürülmüş kağıda çift âherli denir. Buna kısaltılarak çiftâli de denilmiştir.

D

- Darü'l – kütüp: Kütüphane, kitaplık.
 Defe : Yüz adetlik altın varak .
 Deffe : Kitap cildinin iki kapağından her biri .
 Defter : Eskiden cilt yerine kullanılan bir terim. Bir çok kağıdın birbirine bağlı olarak bulunduğu mecmua demektir.
 Dendan : 1.Farsça'da (diş) demektir. Eski yazıda (س) harfinin dişlerine ve yazıda buna benzer bir, iki ve üç harfin yan yana gelmesi ile meydana gelen dişlere verilen isimdir.
 2.Tezhip terimi olarak , başlıklarda, giriş-çıkış ve dönüş yerlerinde , kendine mahsus yapılan ve diş benzeren şekillere de dendan adı verilir.
 Deri : Eski Türk ciltleri genellikle deridendir. Bu iş için , üzerine kapartma bezemeler işlemeye en uygun olan ve meşin denilen koyun derisi ,sahtiyan denilen keçi derisi ve rak adı verilen ceylan derisi kullanılmıştır.
 Bu derilerin çeşitli kısımlarına şu isimler verilir: Hayvanın baş tarafına gelen deri kısmına kafa, baştan kuyruğa kadar olan kısma sırt, kenara gelen kısma etek denir.
 Derilerde kurt yeniklerinden meydana gelen izlere de okra denilir.
 Derkenar : Yazma kitaplarda,sayfa kenarındaki beyit veya yazılardır.

- Deste** : Tezhip terimi olarak ,on yaprak altın varaktan ibaret pakete denir.
- Destesenk** : Ezme işleminden kullanılan , billur veya mermerden yapılmış alettir. Somaki , porselen ve diğer sert taşlardanda yapılır ve özellikle tezhipte kullanılan boyaları ezmede kullanılır.
- Dövme Altın** : Dövülerek ezilen yaprak (varak) halinde altın.

E

- Ebru** : Su yüzeyindeki boyalara kağıt tatbik olunarak yapılan boyamanın adıdır.
- Ehl-i Hiref** : Hiref, hiref kelimesinin çoğulu olup (sanatlar,meslekle) anlamına gelir. Ehl-i hiref aynı zamanda sanat ehli, sanatkar anlamındadır.
- El Yazması** : Elle yazılan kitaplara verilen addır. Gerek müellif ,gerekse müstensih tarafından elle yazılmış kitaptır. Daha çok yazma eser ve yazma şeklinde kullanılmıştır.
- Elvan Kağıt** : Renkli kağıt. Elvan renk anlamına gelen (levn) kelimesinin çoğuludur.
- Ezme Yıldız** : Tezhib ve cilt işlerinde kullanılan bir nevi sulu yıldız.

F

- Filigran** : Eski kağıtların dokusunda bulunan aydınlığa tutulunca Görülebilen çizgi, resim , yazı gibi şekiller.Avrupa'dan gelen eski kağıtlar, filigranlı ve daha çok enine su çizgilidir. Doğu'dan gelenlerde ise bunlar yoktur ve karışık zeminedir. Bu kağıtlar ham olarak gelir ve âherlenirdi.

G

- Gıldırğıç** : Mücellit terimlerindedir. Kitaplar ciltlenirken , kenarlarını kesmeye yarayan rende biçiminde aletin adıdır.
- Gömme Şemse:** Süsleme yapılacak yerlerin mukavva ile birlikte ,derileri de kesilmiş ve sonradan, kabartma süsü hâvi başka deri buralara yapışmış ise buna gömme şemse denir.Bu üsülde yapılan şemselerde motifler sürtünme ile yıpranmaz.

H

- Hafız-ı kütüb:** Kitapları hıfzeden , saklayan; kütüphaneci.
- Hanbalık Kağıdı:** Çin'in iyi cins âbâdî kağıdına verilen ad. Hanbalık , Pekin'in eski adıdır.
- Harirî Hindî** : Harirî kağıdın Hindistanda yapılan türü.
- Haruzenk** : Renkli sedef.
- Hâşiye** : Kenar, pervaz;bir kitabın sayfa kenarına veya altına yazılan yazı; bir eserin metnini şerh ve izah eden kitap.
- Herat Cildi** : Özellikle Herat'ta yapılan bir cilt biçimi. Şemseli fakat yaldızsızdır.
- Hint Kağıdı** : Pamuktan yapılan ve minyatürde kullanılan kağıt.
- Hizânetü'l-kütüb:** Kütüphane.

I

- Istanpa Cilt:** Soğuk ıstanpa, üzerin modelin kazındığı bir demir levha , kızdırıldıktan sonra derinin üzerine bastırılır. Bu ıstanpa modeli meşin üzerine bir altın yaprakla bastırılarak yaldızlı cilt elde edilir.

İ

- İç Kapak** : Dış kapağın kitaba bakan yüzüne veya kapaktan sonraki sayfaya verilen addır.
- İç Yüz** : Kapağın iç tarafı. Bazı ciltlerde traş edilmiş deri , tezyin edilmeden düz olarak yapıştırılmıştır , Selçuklular zamanında ciltlerin iç yüzlerindeki süsleme kızgın demirin bastırılması ile yapılmış belli motiflerden ibarettir. XV. yüzyıldan sonra bir çok türk cildinde iç kısım , ya oyma (katı'a) şeklinde veya dıştağının aynı kabartma şekillerle süslenmiştir.
- İstinsah** : Nüşasını çıkarmak , kopya etmek.

J

- Jengâr** : Bakırdan elde edilen parlak yeşil renkte boya. Jenk , Farsça 'da (pas) demektir.

K

- Kalıp Baskısı:** Mücellitlerin kitap ciltlerinde bastıkları süsleme motiflerinin kalıpları üzerine baskı yapmak için kullandıkları aletin adıdır.
- Katı'a** : Oyma. Herhangi bir şekil ve yazının ,kağıt veya deriden oyularak çıkartılmasıyla meydana getirilen bir süsleme sanatıdır.
- Kenar Suyu** : Bordür , geçme.
- Ketebe** : Bir hattatın , yazdığı yazıya ismini koyması demektir. Yazı meşkedenler , hocalarından ehliyetlerini gösteren icâzetnâmeyi aldıktan sonra , yazılarına ketebe koyarlardı.
- Kirtâs** : Kağıt , sayfa; kağıtçı .

- Kontür** : Bir rengin etrafına çizilen çizgi , çevre çizgisi. Tezhipte, tahrir yerine, Fransızcadan dilimize gelen bu kelime de kullanılmıştır.
- Köşe** : Mücellit terimi olarak , şemse ciltlerin dört köşesine yapılan motiflere verilen addır.
- Köşe Bezemesi:** Ciltlerin köşe süslerine verilen isim; köşebent.
- Köşe Çiçeği** : Ciltlerin köşe süslemesi .
- Köşebent** : Cilt kapağının dört köşesinde yapılan süsler.Türk ciltlerinde çoğunlukla şemse ile köşebent arasındaki kısım boş bırakılmıştır . Az sayıda XVI. yüzyıl ciltlerinde bu kısımlarda süsleme vardır.
- Köşelik** : Üçgen formlardan oluşup , köşe boşluklarını süsler; Köşebent.
- Kumaş Cilt** : Kenarları deri , ortası kumaş cilt.

L

- Lake Cilt** : Mukavva , deri veya tahta üzerine uygulanan çeşitli boyamaların üzerine vernik sürülmek suretiyle hazırlanan ciltlere verilen addır.

M

- Mertebanî Tabak:** Mertaban'da yapılan yeşilce sırlı seramik tabak.Altın ezme işleminde kullanılmıştır.
- Meşin** : Cilt yapımında kullanılan koyun derisinin adıdır.
- Mıstar** : Satır çizmeye yarayan aletin adıdır.Üzerinde sıra sıra bükülmüş ibrişim gerili bir mukkavadan ibaret olan mıstar kağıdın altına konur.

- Mikleb** : Eski ciltlerden alt kapağa sertab ile bağlanıp ,üst kapak ile kitap arasına girerek sayfa kenarlarını koruyan ucu sivri parça.Türkçesi karga'dır.
- Muhayyer** : Eski kağıt çeşitlerinden birinin adıdır.
- Murakka** : 1.Hattatların ayrı ayrı kağıtlara yazdığı ve bir araya toplanarak , mecmua haline getirilen ,meşk ve yazılara verilen addır.
2.Birkaç kağıdın suları aksi yönde olmak üzere üstüste yapıştırılmasıyla elde edilen mukkavvaya verilen addır.
- Murassa Cilt** : Kıymetli taşlarla bezenmiş cilt.
- Musanna** : Usta elinden çıkmış , sanat eseri, çok süslü.
- Musavvir** : Eskiden insan resmi ve tablo yapan sanatçı.
- Mushaf** : Sayfa haline getirilmiş şey. Türlü sayfalardan meydana gelen kitap, sonradan Kur'an anlamında kullanılmıştır.
- Muşta** : Baskı aleti. Vassale denilen kağıt yapıştırımların ekini belli etmemek için mücellitlikte kullanılan alet.
- Mücellit** : Kitap ciltleyen ciltçi .
- Müellif** : Kitabı yazan kişi .
- Mühre** : Kağıtlar âherlendikten sonra , parlatmak için kullanılan alet.
- Mühresenk** : Akik türünden bir taşın adıdır. Bir sopaya takılarak , tezhip nakışlarını ve yıldızları mührelemekte kullanılır.
- Mühür** : Yazma eserin kime (vakıf,şahıs vb),ait olduğunu göstermek amacı ile değerli kağıtlara, kitaplara basılan ,taştan yada madenden yapılmış alet.
- Mülemma Şemse**: 1.Motifin hem zemini, hemde kendisi altın yıldızla işlenerek yapılmış şemse.
2.Şemse ve köşebentler arasında boş kalan alanın tezhipte süslenmiş kapaklara erilen ad .
- Mülevven Şemse**: Altınla beraber diğer renklerde kullanıldığı şemse demektir.

- Münhani: Eğri , kırık çizgilerle oluşturulmuş geometrik desenle
- Müşebbek Şemse: Deri ince ince oyularak cilt kapağının iç yüzüne yapıştırmak suretiyle yapılan şemse. Katı'a şemse de denir.
- Müteferrik: İçinde değişik eserlerden parçalar bulunan yama eser.

N

- Nevregan: Mukavva ve deri oymakta kullanılan alet.
- Nokta Demiri: Mücellit terimidir.Cilt kapaklarına süs amaçlı nokta yapılmasına yarayan aletin adıdır.
- Nüvis : Yazan, yazıcı.

O

- Okra : Deride kurt yeniklerinin oluşturduğu iz.

P

- Pah : Deri kenarının inceltilmesine denir.
- Paşömen : Koyun, keçi, dana derisinden yapılan bir tür yazı kağıdı.

R

- Rak : Ciltte kullanılan ceylan derisi.
- Risale : Küçük kitap, mecmua yerine de kullanılmıştır.
- Rumi : Türk süslemesinin klasik üsluplarındandır. Kökeni Orta Asya'ya dayanan çok yaygın, stilize edilmiş hayvan motiflerinden doğmuştur.
- Rumi Şemse : Kitap kapaklarının üzerine yapılan , güneşe benzediği için şemse adı verilen süs motiflerindedir.

S

- Sahtiyân : Cilt yapımında kullanılan keçi derisi.
- Sayfa Kenarı : 1. Kitap sayfasının yazılı bölümleri dışında , çevresinde kalan boşluk.
2. Boş kısma yazılan not , derkenar.
- Selçuklu Münhanileri: XI.-XV. yüzyılları boyunca yazma kitap süslemelerinde karşılaşılan teknik.
- Serlevha : El yazması eserin tezhiblenen başlık bölümü.
- Sırt : Ciltte alt ve üst kapağı bağlayan kısım .
- Simduzi : Deri üzerine gümüş işlemeli cilt.
- Soğuk Damga: Kalıbın deri üzerine soğuk veya sıcak olarak basılmasıyla oluşan bezeme.
- Sütun : Kitap veya yazmalarda sayfanın yukarıdan aşağıya doğru bölümlenmiş olan kısımlardan herbiri.

Ş

- Şarih : Bir kitabı şerh eden, kitaba açıklama yazan kimse.
- Şemse : El yazması kitapların kapakları üzerine yapılan güneş şeklindeki süsleme motifi.(Şems Arapça'da güneş anlamındadır.)
- Şiraze : Yazma kitapların yapraklarını düzgün tutan kitabın dişi sağlamlığını arttıran bağ ve örgüye denir. Nişanlı şiraze,saplama şiraze, sıçan dişi , sağ sol yollu , tek baklava,çift baklava , geçmeli , alafranga gibi çeşitleri vardır.

T

- Teber : Ucu sivri demir.
- Tefe : On tane altın varağa deste,on destesine tefe denir.

Tezhib : Yazma kitaplarda boya ve altınla yapılan her türlü süsleme işine denir.

U

Ulama : Yazma kitaplarda yazı ve sayfa kenarlarına su olarak yapılan , birbirine bağlı ,her köşesinden bağlanabilen desenler gurubu.

V

Vakıf kitap : Kütüphane , cami ve benzeri bir kuruma bağışlanmış yazma eserlere verilen genel addır.

Varak : 1. Her bir altın yaprağı .
2. Yazma eserlerde her bir yaprak.Yaprağın ön yüzü (a), arka yüzü (b) olarak numaralandırılır.

Vassale : Kağıtları bozulup yırtılmış , yazma eserlerin bu bölümlerine kağıt eklenerek yapılan tamir biçimi.

Y

Yastık : Şiraze altındaki deri.

Yazma : Basılmamış , yazılarak çoğaltılmış.

Yekşah : Üzerinde negatif- pozitif desenlerin olduğu demirden alet.

Z

Zahriye : Yazma eserlerin ilk sayfasından önceki , çoğunlukla tezhipli bazen de boş sayfalara zahriye adı verilir.

Zencerek : Yazma kitaplarda kapakların çevresine vurulan demirden alet.

KAYNAKLAR

- ARSEVEN , Celal Esad (1943) , **Sanat Ansiklopedisi** , İstanbul,c.1.
- ASLANAPA, Oktay (1962) , "Türk Kültürünün Değerlendirilmemiş Kaynakları", **Türk Kültürü** , sayı1.
- ASLANAPA , Oktay(1979) ,"The Art of Bookbinding ",**The Art of The Book in Central Asia**, London .
- ASLANAPA , Oktay (1982),"Osmanlı Devri Cilt Sanatı",**Türkiyemiz** ,sayı 38.
- ASLANAPA , Oktay (1992),"Orta Asya'da Cilt Sanatı",**Lâle**,sayı 8,Haziran
- ALİ,Gelibolu (1926), **Menakib – i Hünerveren** ,İstanbul,(çev.Dr.Müjgan Cunbur),Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.Mayıs ,1982.
- AĞAOĞLU, Mehmet(1935) , **Persian bookbinding of The 15th Century**, University of Michigan.
- ATIL, Esin (1981) ,"Renaissance of İslam :Art of Memluks", **An Exhibition at The Museum of Natural History** , Washington .
- ARITAN,Ahmet Saim(1988),"Cilt Maddesi",**T.D.V.İslam Ansiklopedisi**,c.7.
- ARITAN,Ahmet Saim (1993.),"Anadolu Selçuklu Cilt Sanatının Özellikleri ",I - II. **Milli Selçuklu Kültür Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Konya.
- ADAM , Paul(1890),**Der Bucheinband Seine Geschichte**,Leipzig
- BAYRAKTAR, Nimet(1970) ,"Yazma Eserlerin Değerlendirme Ölçüleri ve Sanat Değeri", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, c.19 ,sayı 4, Ankara
- BAYRAM , Sadi(1982),"XIV. yy Tezhiplenmiş Beylikler Dönemine ait Üç Kuran Cüzü", **Vakıflar Dergisi** , sayı 6,Ankara.
- BAYRAM , Sadi (1994),"Türk Hat-Yazı-Resim – Cilt Tezhip ve Minyatür Sanatı ile İlgili Seçilmiş Bibliyografya", **Vakıflar Dergisi**, c.XXIII, Ankara
- BİNARK , İsmet (1965) ,"Türk Kitapçılık Tarihinde Cild Sanatı", **Türk Kültürü** ,sayı 3, Ankara .
- BİNARK , İsmet (1969) ,"Fatih Devri Kitap Tezhipleri ve Ciltleri",**Türk Kültürü** ,c.VII, sayı 75 ,Ankara.

BİNARK , İsmet (1972) ,”Zengin Şark Yazma Koleksiyonuna sahip Oxford Üniversitesi Bidleian Kütüphanesi”,T.K.D.B ,sayı 4 .

BİNARK , İsmet(1975.), **Eski Kitapçılık Sanatları** ,Ankara .

BİNARK , İsmet (1980) ,”Türk matbaacılığının Tarihi: Uygurlarda Matbaa”, **Türk Kütüphaneciler Derneği , Basım ve Yayıncılığımızın 250.yılı Bilimsel Toplantısı** , Ankara.

BİNARK , İsmet(1984) , “Türkiye Kütüphanelerindeki Yazmalar hakkında Yerli , Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası”, T.K.D.B.,c. XIII .

BİNGÖL , Nurettin Rüştü(1939) , **Eski Eserler Ansiklopedisi** ,İstanbul .

BİRGE , J., Kingsley (1943) , “The Printing of Books in Turkey in The Eighteenth Century” , **Muslim World** , c. XXXIII .

BODUR , Fulya (1985),”Osmanlı Lake sanatı ve XVIII. yy Üstadı Ali Üsküdarı”, **Türkiyemiz** ,sayı 47 , İstanbul .

BORN , Wolfgang ,” A Lacquered Canteen”, **Ars İslamica** ,c. XVI.,University of Michigan.

BOSCH,Gulnar (1981) ,”İslamic Bookbinding :The Historical Setting”, **İslamic Bindings and Bookmarking. A Catalogue of an Exhibition**,The Oriental Institute , The University of Chicago, Chicago.

BOSCH,G. CARSWELL, J. (1981) , **İslamic Bindings and Book Making , A Catalogue of an Exhibition** , The University of Chicago, Chicago .

BOTHMER , H.G.(1985),” Buchkunst”, **Türkische Kunst und Kultur aus Osmanischen Zeit** , Frankfurt .

BOUINI , Giuseppe (1957),**Mosaiques de Ravenne** , c. XV – XXXII, Paris.

CUNBUR,Müjgan (1957) ,”Fatih Dönemi Kütüphaneleri ve kütüphaneciliği”,T.K.D.B.,c. VI ,sayı.4, Ankara.

CUNBUR,Müjgan (1967),”Kanuni Süleyman’ının Baş Müzehhibi Karamemi”, **Önasya** ,c.2,sayı.23 , Ankara .

CUNBUR,Müjgan(1968),”Türk Kitap sanatlarına ve Minyatürlerine, Genel Bir Bakış” ,T. K. D. B , c. XVII,sayı 2, Ankara.

CUNBUR,Müjgan (1968),”Kanuni Devrinde Kitap Sanatı Kütüphaneler ve Süleymaniye Kütüphanesi”, T. K. D. B ,c. XVII,sayı 3, Ankara .

CUNBUR,Müjgan (1985),” Kütüphane vakfiyelerinden Notlar”, **Erdem** ,sayı 1/3 , Ankara.

CUNBUR Müjgan (1987),”Yazma Eserlerde Kullanılan Kâğıtlar ve Özellikleri”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, (5-6 Mayıs 1986) ,Elazığ .

ÇAĞMAN,F,TANINDI,Z.(1982),”Saray Kütüphaneleri”,**Sanat**,c.7,Nisan.

ÇAĞMAN , Filiz (1983), **Osmanlı Sanatı , Avrupa Konseyi ,18. Avrupa Sanat Sergisi**,Anadolu Medeniyetleri .III.Selçuklu/Osmanlı ,T.S.M. İstanbul,(97-323).

ÇIĞ , Kemal (1951) ,”Türk kitap Kapakları”, Asır XV – XX ” **Ankara Üniversitesi ,İlahiyat Fakültesi Dergisi** , c.1, Ankara.

ÇIĞ , Kemal (1962),”Relure de Livres Turcs aux 15–18. Siècles”,**Turquie Moderne**,sayı 193 , Aralık.

ÇIĞ , Kemal (1970),”Türk Lâke Müzehhipleri ve Eserleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı** ,c.III, İstanbul.

ÇIĞ , Kemal (1971) , **Türk Kitap Kapları** , İstanbul.

ÇIĞ , Kemal (1973),”Türk Kitap Kapları”,**Türkiyemiz** ,sayı 9, İstanbul.

DEDE, Ahmet Eflaki (1953),**Ariflerin Menkıbeleri**,(Çev:Tahsin Yazıcı), İstanbul.

DEMİRİZ,Yıldız (1981) ,”Kitap Süslemesinde Gül”, **İlgi** ,sayı 32.

DEMİRİZ,Yıldız (1982),”Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar”, **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, c.5,İstanbul .

DERMAN, M .Uğur (1979),”Yazı Sanatının Eski Matbaacılığımıza Akisleri”, T. D. K. ,**Basım ve Yayıncılığımızın 250. Yılı Bilimsel Toplantısı** , **Bildiriler** , Ankara .

DERMAN, M .Uğur(1987),”Yazma Eserlerde Kullanılan Kağıtlar ve Özellikleri” **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**,(5-6 Mayıs1986), Elazığ.

DIMAND M. –MAILEY J. (1973), **Oriental Rugs in The Metropolitan Museum of Art** ,Newyork.

DIMAND, Maurice ,S. (1947), **A Handbook of Muhammedan Art** , Newyork .

- DUDA,D. (1983) , **Islamische Handschriften der Osterreichischen National Bibliothek,Wien.**
- DEVELLIOĞLU , Ferit (1994) , **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük.**
- EBERHARD,Wolfram (1947) , **Çin Tarihi** , Ankara
- EROL , Erdoğan (1990) ,” Türk Sanatında Cilbend' ler ve İki Örnek” **Kültür ve Sanat** , T. İş Bankası ,sayı 7.
- ERSOY , Osman (1959) , **Türkiye'ye Matbaanın Girişi İlk Basılan Eserler** , Ankara.
- ERSOY , Osman (1963),**XVIII ve XIX. yüzyıllarda Türkiye'de Kağıt**,Ankara.
- ESİN , Emel (1984),”İlk Devir Türk Kitap Sanatları”,**Kemal Çığ 'a Armağan**, İstanbul.
- ETTINGHAUSEN ,R.(1959) ,”Near Eastern Bookcovers and Their Influence on European Binding”,Baltimore Museum ,**Ars Orientalis**,vol.III , Michigan .
- ETTINGHAUSEN ,R.,GRATZL,E. , (1957),” Bibliographie der Islamischer Einbandkunst 1871” , **Ars Orientalis** ,vol.III ,Michigan.
- GARONER , K.B. (1963) ,” Oriental Bookbindings at the British Museum” , **Oriental Arts** ,N.S.IX .
- GRATZL,Emil (1981) , **Bookcovers** , SPA III .
- GRATZL,E./CRESWELL,K.A.C. (1957),”Bibliographie der Islamisghen Einband kunst 1871-1956 “ , **Ars Orientalis**,vol. II .
- GRATZL,Emil (1924), **Islamische Bucheinbände des 14 bis 19 Jahrhunderts aus der Handschriften der bayerischen Staatsbibliothek**,Leipzig.
- GROHMAN,Arnold ,**The Islamic Book.**
- GRUBE , E. (1969), “Herat , Tebriz , İstanbul - The Developement of a Pictorial Style”, **Oriental Studies** ,vol. IX , Essays for Basil Gray,Oxfotd
- GÜNDÜZ , Mahmut (1978),”Matbaanın Tarihçesi ve İlk Kurân-ı Kerim Basmaları” ,**Vakıflar Dergisi** , sayı 12 ,Ankara .
- GÜVEMLİ ,”Zahir ,Türklerin İslam Sanatına Katkısı”, **Türkiyemiz** , sayı.19, İstanbul .

HALDANE , Duncan (1983) , **Islamic Bookbindings in the Victoria and Albert Museum** , London.

HARRİSON , T. (1924) , " A persian Binding of The 15th Century " , **Burlington Magazine** , 44 .

HİKMET , Neriman (1957), **The History of Bookbinding 525 - 1950 A. D. An Exhibition Held at the Baltimore Museum of Art, Baltimore , Maryland.**

HUNTER Dard (1985), **Paper Making**, New York.

İSKİT, Server .R.(1946) , "Bizim İlk Matbaamız", **Aylık Ansiklopedi** , c.III .

İSKİT, Server .R.(1947) , "Tabı Sanatının ve Matbaacılığın Tarihi" , **Aylık Ansiklopedi**, c. III .

İLİN ,M.(1948), **Ak Üstünde Karalar**, (çev. Rakım Çalapala.)

JAMES , David (1981) , **Qu'ans and Binding from the Chester Beatty Library** , A Facsimile Exhibition , London .

KABACALI , Alpay (1989), **Türk Kitap Tarihi** , İstanbul.

KESKİNER , Cahide (1988), " Süsleme Sanatında Rumi" , **Antika**, sayı 34.

KÖPRÜLÜ , Fuat , " Eski Türklerde Dini- Sihri Bir An'ane" , **Edebiyat Fakültesi Mec.** sayı IV.

KÜNHEL , Ernest(1963) , **İslamische Kleinkunst** , Braunschweig, Berlin.

LABARRE, Albert(1982), **Kitabın Tarihi**, (çev. Galip Üstün), İstanbul.

LACOQ, Alfred Von, (1913), "Chotsché , Archiv für Buchbinderei", **X. Jahrgang Heft III**, Berlin

LOUFER, Berthold(1919), **Sino-ironica**, Chicago.

MAHİR , Banu(1989) , "İslam'da Resim "Sanat Tarihinde Doğu 'dan Batı'ya" , **Ünsal Yücel Anısına** , İstanbul .

MASIGNON , Louis (1962), " İslam Sanatlarının Felsefesi" , **Din ve Sanat** , İstanbul.

MC, Murtrie , Douglas C.(1957) , "The Book ". **The Story of Printing and Bookmaking** , London .

MERİÇ , Rifkı Melûl (1937) , **Türk Tezyin Sanatları ve Son Üstatlarından Altısı** , İstanbul .

MERİÇ , Rifkî Melûl (1953) , **Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları 1**, Vesikalar , Ankara .

MERİÇ , Rifkî Melûl(1954),**Türk Cild Sanatı Tarihi Araştırmaları1**, vesikalar A.Ü. İlahiyat Fakültesi ,Ankara .

MESARA , Gülbün(1988.) , **A. S.Ünver'in Cilt Çalışmaları Üzerine** ,İstanbul Mat. Ve Ciltçiler Derneği, 6.Cilt Sanatı Haftası.

MIGEON , Gaston(1927) , **Manuel d'Art Musulman, Art Plastiques et Industriels** ,Paris.

MINORSKY ,V(1958) , **The Chester Beatty Library , A CataLogue of The Turkish Manuscript and Miniatures**,Dublin .

MUSTAFA,Ali Efendi (1926) , **Menakıb-ı Hünerveran** ,T.T.K. İstanbul ,s. 83.

MUTLU , Belkıs (1960) ,**İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki ; Arap , Mısır , İnan , Cild ve Kitap Kapları**, yayınlanmamış lisans tezi,İstanbul.

MUTLU , Belkıs (1966) ,”Türk Cild Sanatına Toplu Bakış”,**Akademi**,sayı.5.

MÜLAYİM , Selçuk(1982),**Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**,Ankara.

NECİB , Asım(H.1311) , **Kitab** , İstanbul .

NEEDHAM , P.(1979) , **Twelve Centuries of Bookbinding : 400 – 1600** , Newyork - London .

NEFESZADE , İbrahim Efendi(1939) , **Gülzar-ı Sevab** ,(Çev: Kilisli Muallim Rifat) , G.S.A.Y. İstanbul.

NEMETH , G. , “Türklüğün Eski Çağı”,**Ülkü Mec.** ,sayı 88.

ORAL , Zeki (1950) ,” Kitap Kitabeleri” , **Anıt** , 1 ,Şubat , (5-10).

ÖCAL , Orhan (1971), **Kitabın Evrimi** , İş Bankası Yayınları .

ÖGEL , Bahattin (1955) ,” Uygur Devletinin Teşekkülü ve Yükseliş Devri “ **Bellekten**,c. XIX, sayı 75.

ÖNDER , Mehmet (1969) ,”15.yy Sonuna Kadar En Eski Mesnevi Nüsha “, **Necati Lugal Armağan** ,T.T.K., Ankara .

ÖZ , Tahsin (1964), **Türk Dokumacılığı ve Selçuklu Dönemine Ait Bazı Kumaşlar** , T. T. K. Ankara . Atatürk Konferansları , Ayrı Basım

ÖZCAN , Yılmaz (1990) , **Türk Kitap Sanatında Şemse Motifleri** , Kültür Bakanlığı Ankara.

ÖZDENİZ , Engin (1981) , "Türk Cilt Sanatı", **Sanat Dünyamız**, yıl 4, sayı8 , İstanbul.

ÖZEN , Mine Esiner (1981) , **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İstanbul,

ÖZEN , Mine Esiner(1987) , " Klâsik Cilt Sanatının Bazı Özellikleri", **Antika** , sayı 25, Nisan

ÖZEN , Mine Esiner (1990), "Klâsik Cilt Sanatınızda Lâke", **Antik ve Dekor** , sayı 6 , İstanbul .

ÖZSAYINER , Zübeyde Cihan (1999) , **Tezhipli Kuran-ı Kerim'ler**, Vakıflar Genel Md. Y. Ankara.

PAKALIN , Mehmet Zeki(1971), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** , MEB

PEDERSEN , Johannes() 1984), **The Arabic Book** Princeton,(NJ

PETERSEN , Th.C.(1954)," Early Islamic Book binding and Their Coptic Relations ", **Ars Orientalis** , vol.1.

POPE , Arthur Upham(1939.), **A Survey of Persian Art** vol III, S. 1975 - 1994. London/ Newyork

POPE , Arthur Upham(1945), **Masterpieces of Persian Art**, S.150 , Newyork,

RABY , J.(1987), **East and West in Mehmed the Conqueror's Library**, Bulletin du Bibliophile , 3 , s. 297 – 318, Paris.

RADO , Şevket(1987), **Âletler ve Âdetler** , İstanbul

RASONYI , L., " Selçuk Adının Menşei" , **Bellekten** , c.X.

ROGERS , J.M.(1988), And Ward , R. M. **Süleyman The Magnificent** , London ,

RUNCİMAN, Steven(1943), "Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler", **Bellekten** , c.VII. , sayı.25.

SARKİSİAN , Armenag(1927), **Revue de L'Art** – Eylül –Ekim

SARRE,F(1923), **Islamische Bucheinbände** ,Berlin

SCRODEDER , E(1947),**Islamic Book Art in The Museum of The Rhodelsland School of Design** ,pp 63-79.

STEINBRUCKER , C.(1930), "Islamische Bucheinbände" ,**Zeitschrift für Deutschen Mürgenlandischen Gesellschaft**,9,84,

STRZYGOWSKI , Josef(1926),"Türkler ve Orta Asya Meselesi",**Türkiyat Mecmuası**,c.3,1933 (1935)

SUNGU , İhsan(1938),"İlk Türk Matbaasına Dair Yeni Vesikalar",**Hayat Dergisi**,c.III,No:73,

SUYOLCUZADE , Mehmed Necib(1942),**Devhat-ül Küttab**,(neşr. Kilisli Muallim Rifat) , İstanbul, G.S.A.Y.

TANINDI , Zeren(1984),"İslam Sanatında Cilt ve Ustaları",**Yeni Boyut**, sayı.3/23, Mayıs

TANINDI , Zeren(1985),"Cilt Sanatında Kumaş",**Sanat Dünyamız** ,sayı.32, İstanbul,s.27-34

TANINDI , Zeren (1986),"13-14.yy 'da Yazılmış Kur 'an'ların Kanuni Döneminde Yenilenmesi ", **T. S. M. Yıllık** , sayı.1,İstanbul, s.140 – 152

TANINDI , Zeren(1987)," Rügani Türk Kitap Kaplarının Erken Örnekleri", **Kemal Çığ' a Armağan** ,İstanbul ,s.223 –253

TANINDI , Zeren(1990),"1278 Tarihli En Eski Mesnevi 'nin Tezhipleri",**Kültür ve Sanat** , sayı.8 , Ankara.

TANINDI , Zeren (1990),"T.S.M.K. Ortaçağ İslam Ciltleri",**T.S.M. Yıllık** , sayı.IV, İstanbul,s.103-149.

TANINDI , Zeren (1990),15th Century Ottoman Manuscripts and Bindings in Bursa Library,**Islamic art**,S.IV.

TANINDI , Zeren(1991), "K. M. M. 677 ve 665 yıllık Kur'anlar;Karaman Beyliğinde Kitap Sanatı", **Kültür ve Sanat**,sayı.12,Ankara .

TEKİN , Şinasi(1960), "Uygurlarda Kitap ve Cilt Çeşitleri" , **Bilgi** , sayı. 13 ,

TUNCAY , Rauf(1964),”XIII. ve XVIII. Asırlar Türk Süsleme Sanatları”,**Türk Kültürü Yıllığı II** , sayı.15 ,

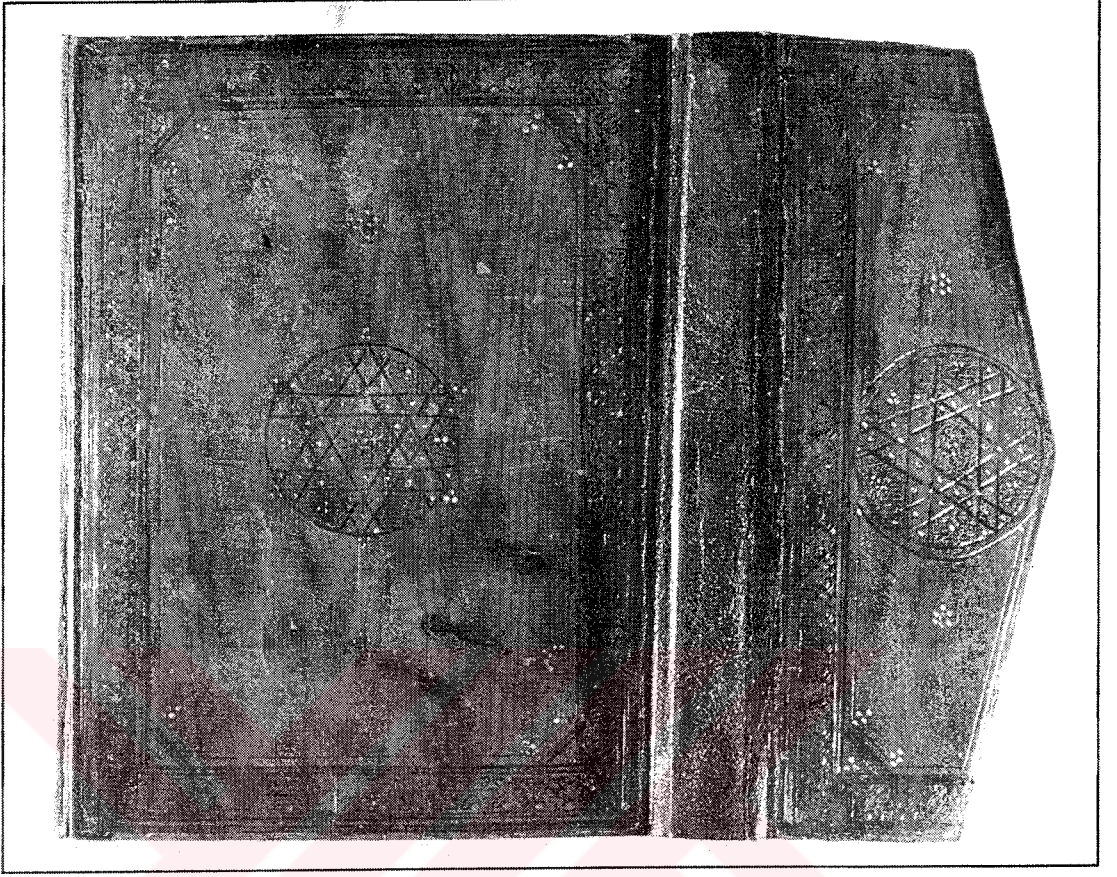
TUNCAY , Rauf(1961),”Türklerde Cilt Sanatı”,**Türk Ansiklopedisi** ,c. XI ,81

ÜNVER , A. Süheyl(1947),**Doğuda Kitap Süslerinden Bir Kısım Geçmeler Hakkında**,İstanbul .

ÜNVER, A. Süheyl (1962) ,”XV. Yüzyılda Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları”, **Belleten** , c..XXVI,

ÜNVER , A. Süheyl-MESARA,Gülbün(1980),**Türk İnce Oyma Sanatı, Kaat’ı**, Ankara.

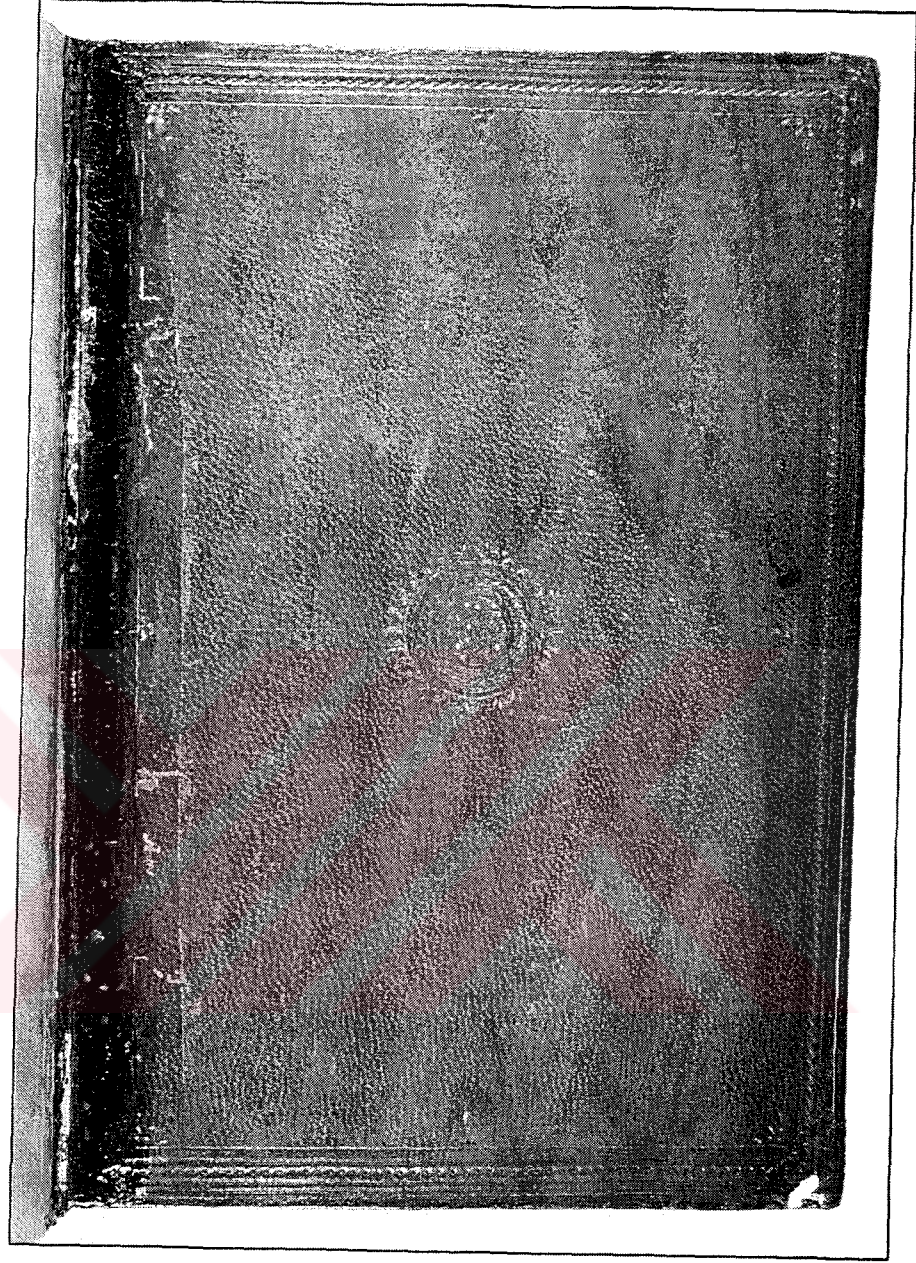

(Resim 1) Tasdit fi Şerh al-temhid (H. 576/M.1180)

(Resim 2) Fahrî-nâme (H. 552/M.1157)

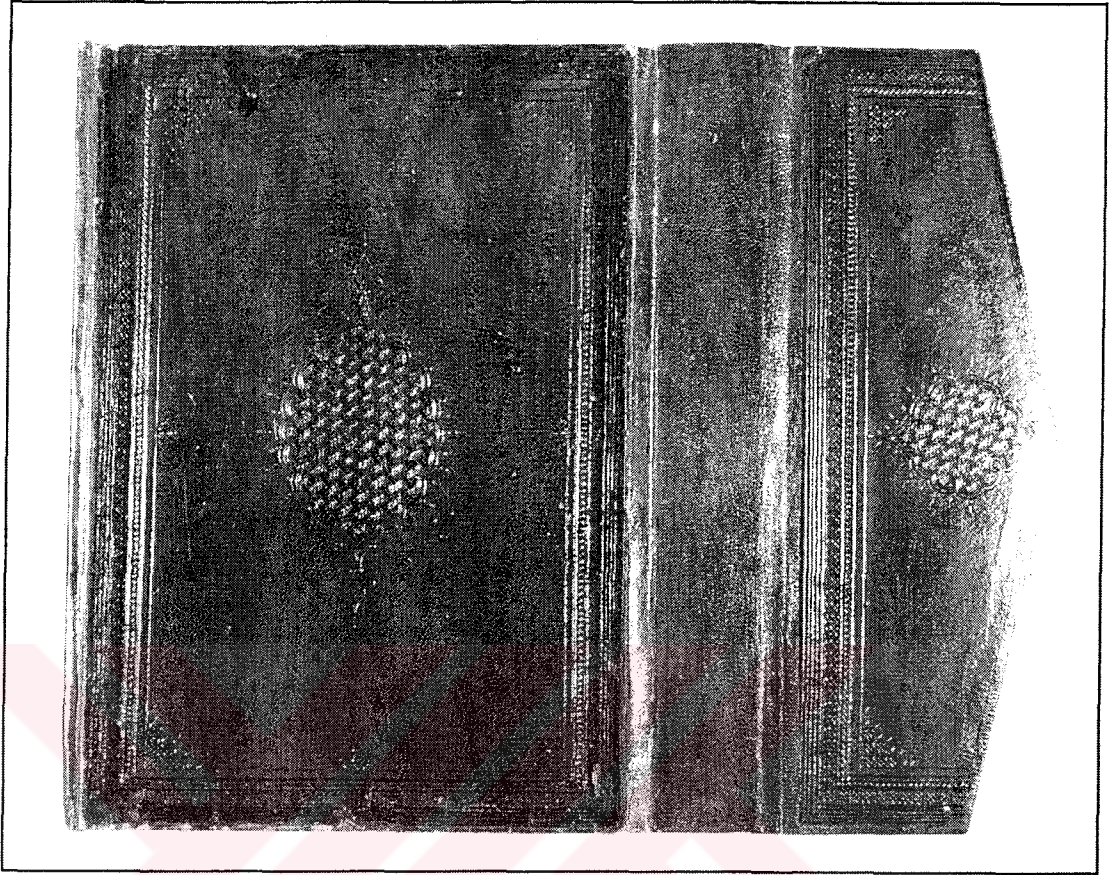

(Resim 3) Fahrî-nâme (H. 552/M.1157) İç kapak

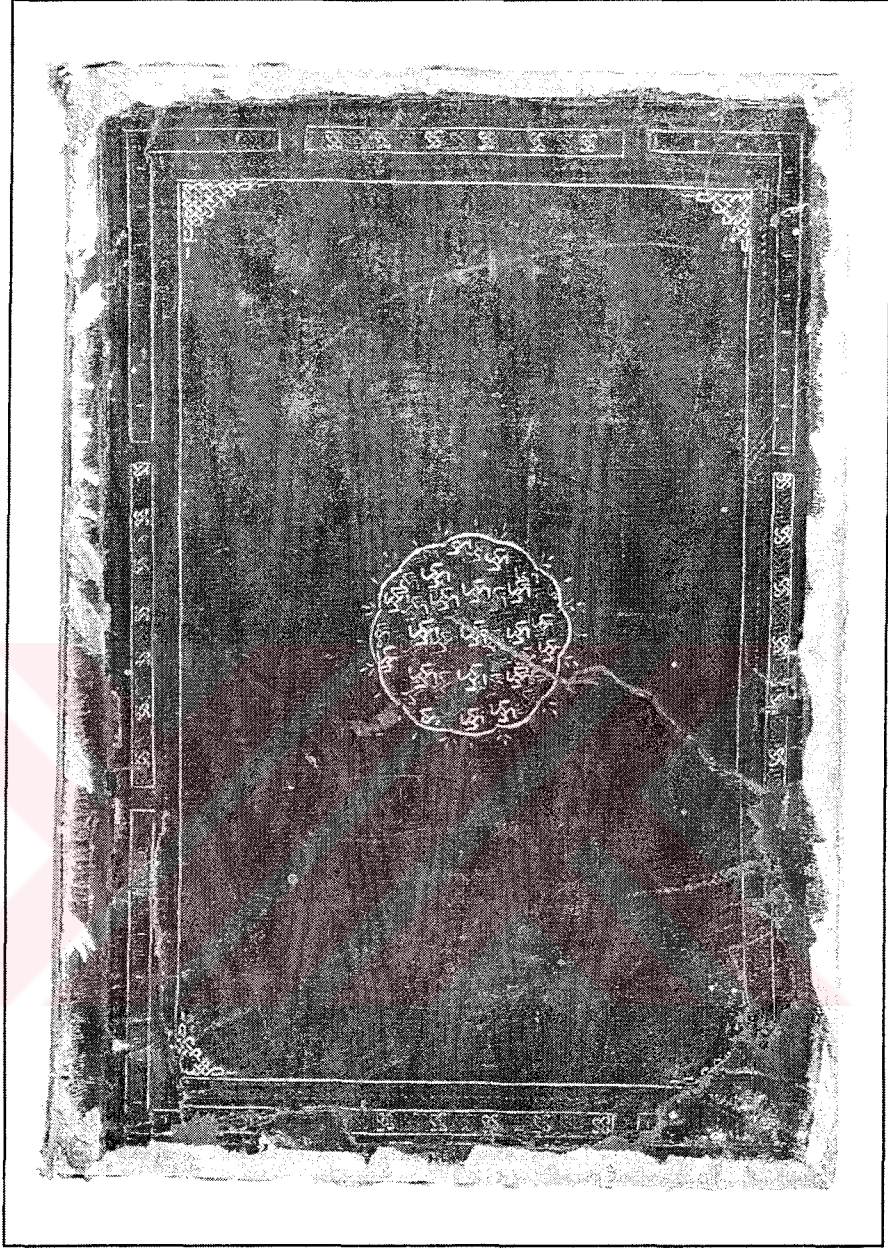
(Resim 4) Fahrî-nâme (H. 552/M.1157) Zahriye sayfası

(Resim 5) Şifa

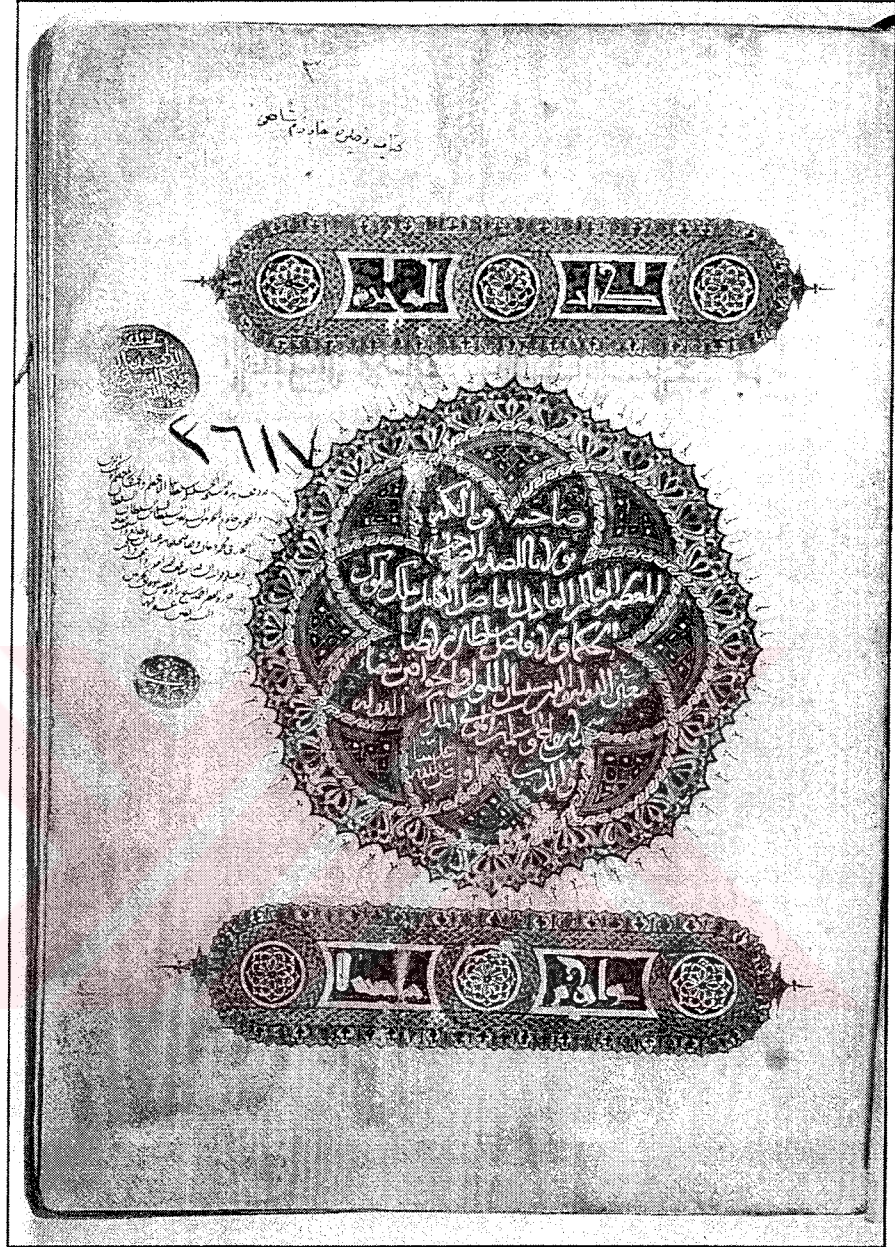
(Resim 6) Şifa (iç kapak)

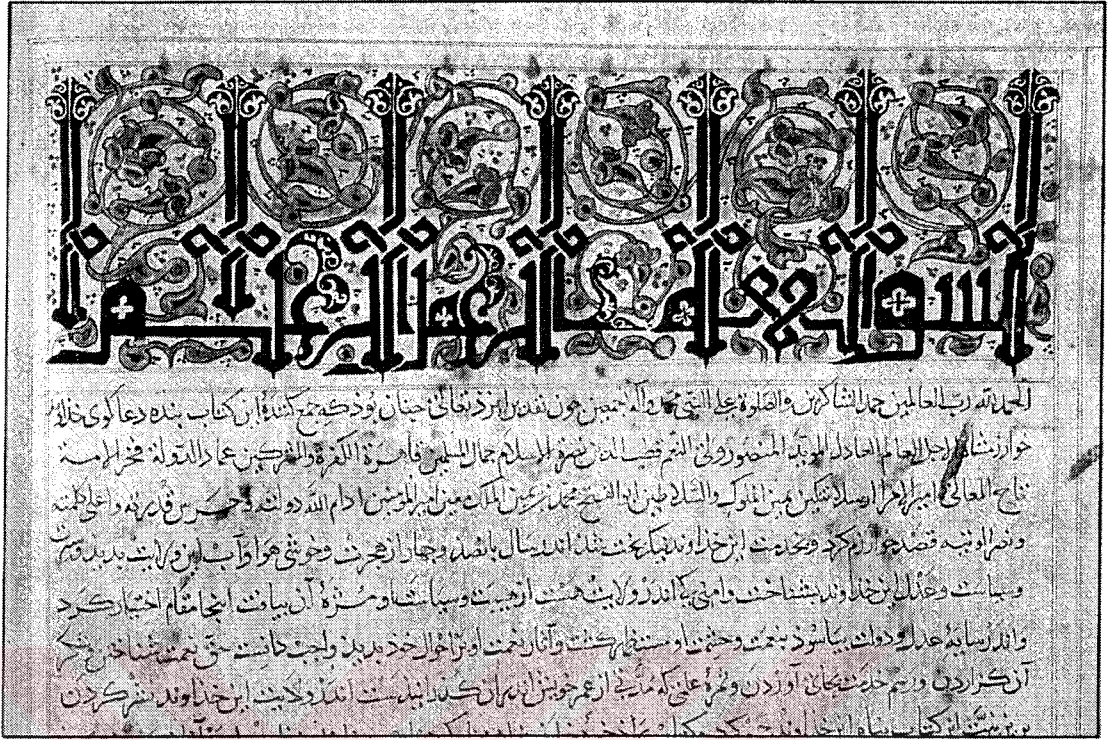
(Resim 7) Zâhire-i Hârzem-şâhi (H. 689/M.1290)

(Resim 8) Zâhire-i Hârzem-şâhi (H. 689/M.1290)

(Resim 9) Zâhire-i Hârzem-şâhi (H. 689/M.1290) Zahriye sayfası

(Resim 10) Zâhire-i Hârzem-şâhi (H. 689/M.1290) Ünvan sayfası

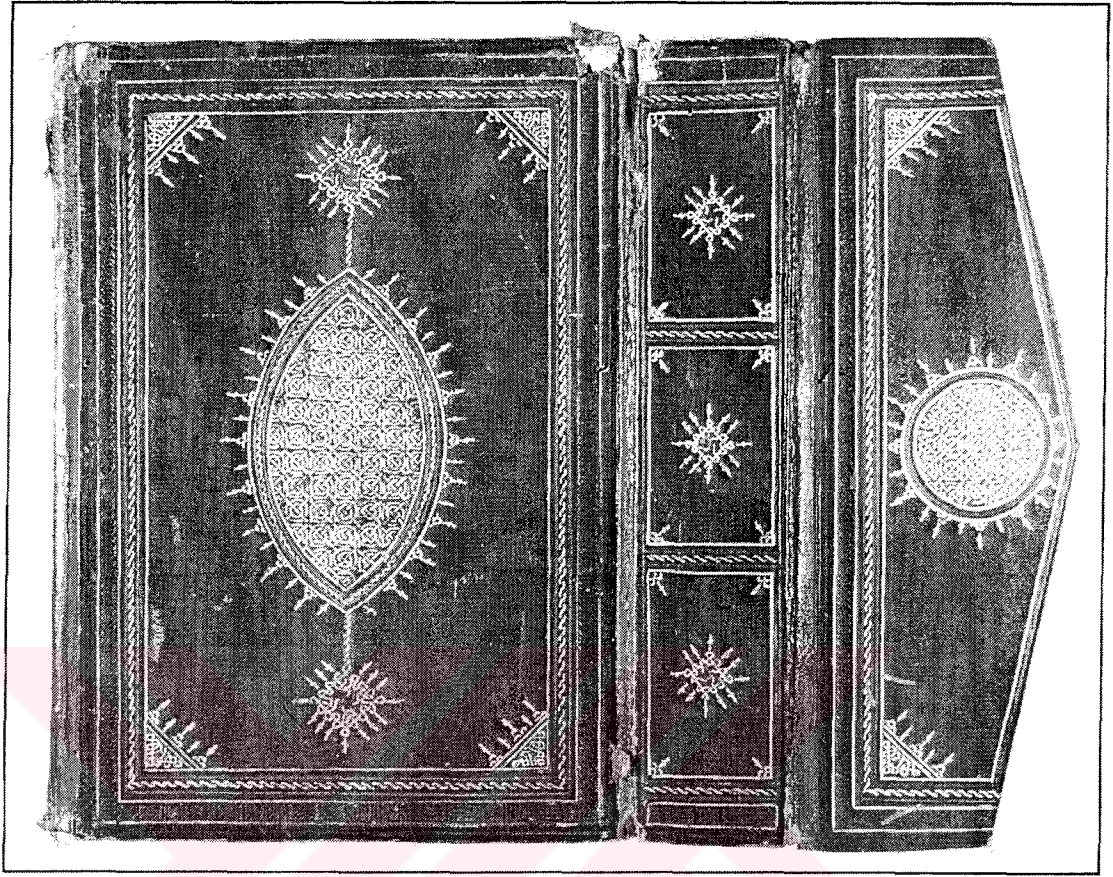

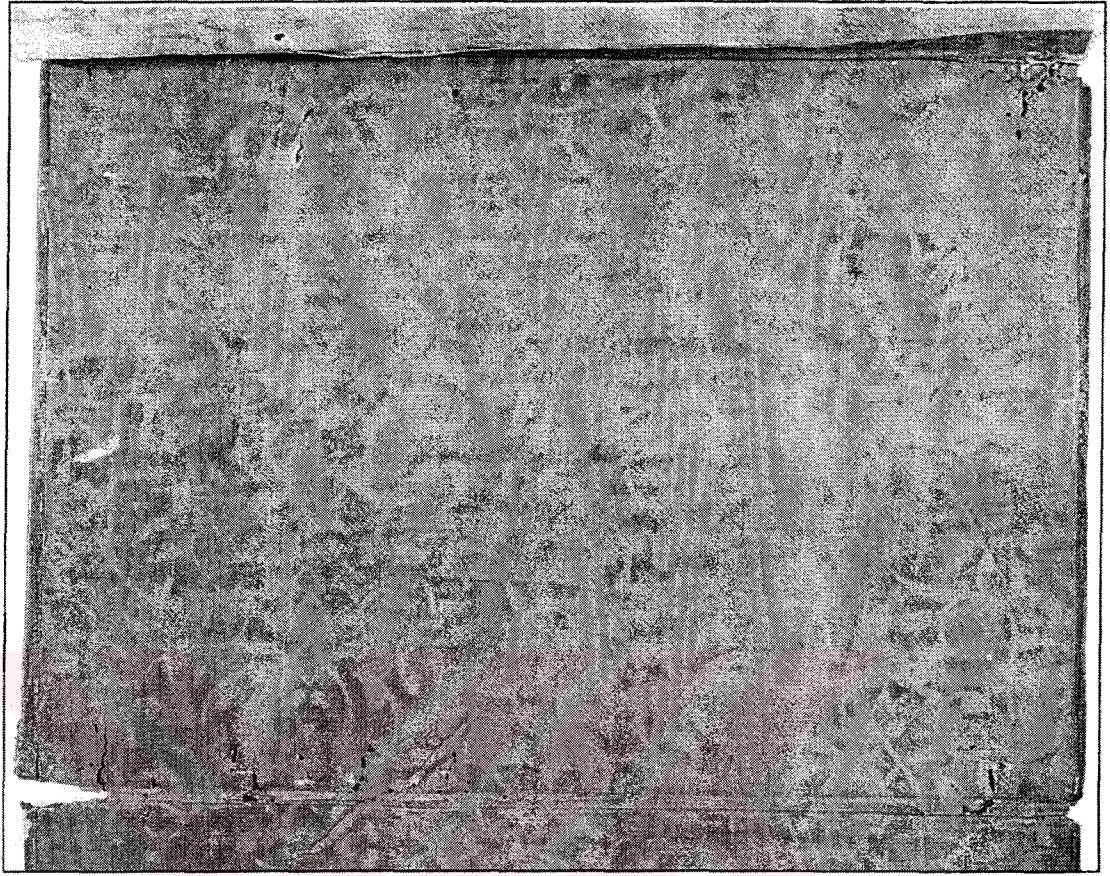
(Resim 11) Tefsiru'l-Ebulleys (H. 739/M.1338)

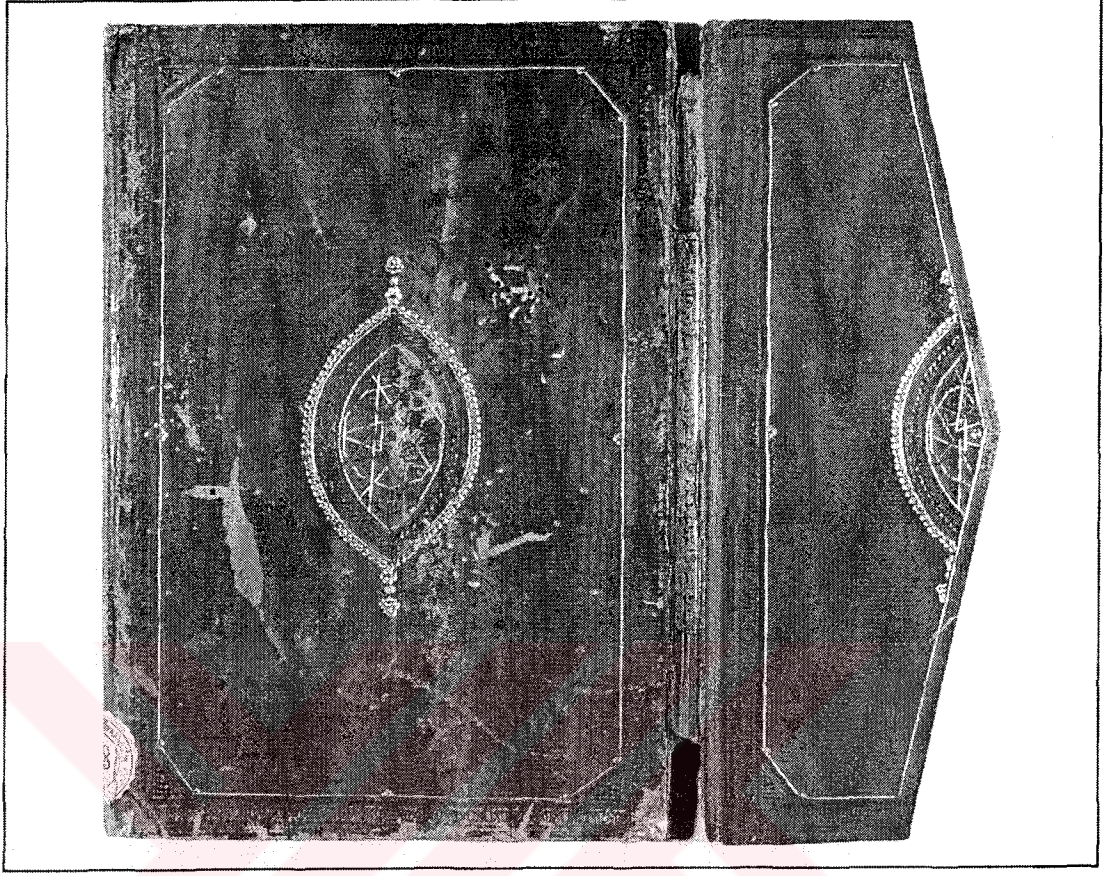
(Resim 12) Tefsiru'ı-Ebulleys (H. 739/M.1338)

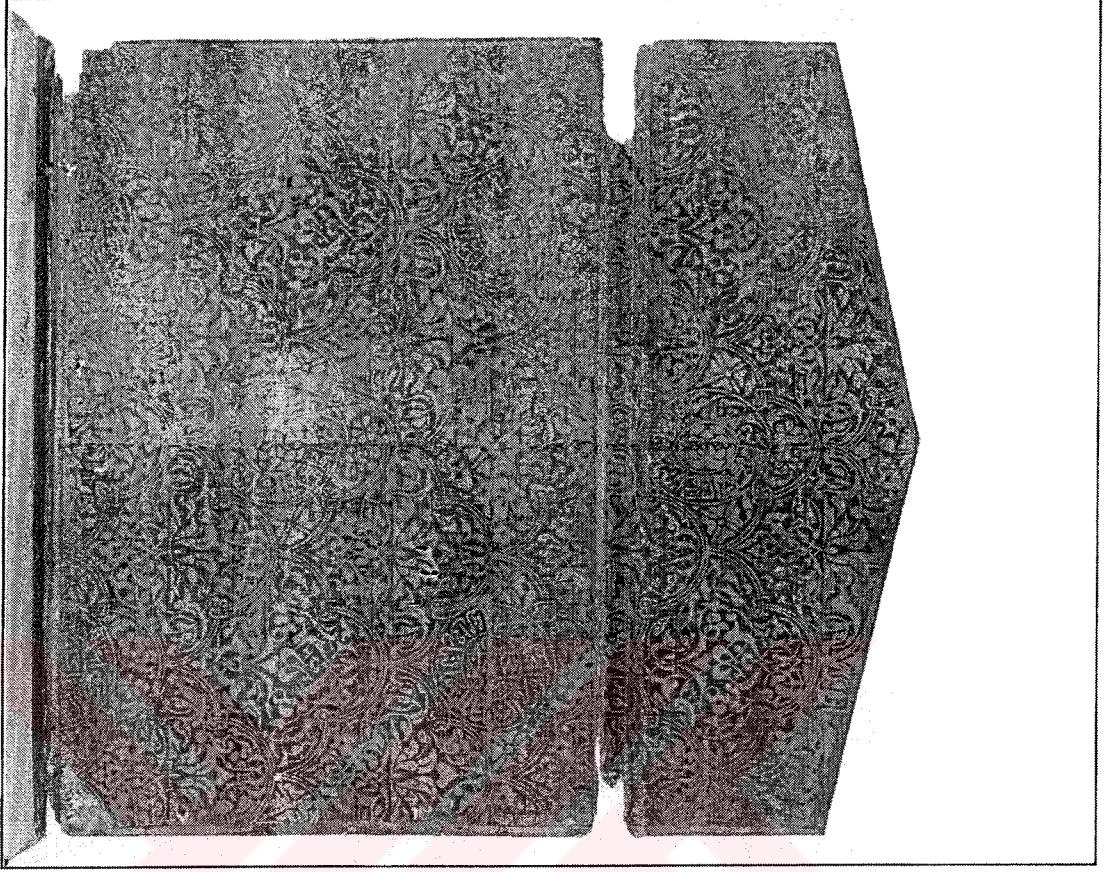
(Resim 13) Cami'u'l-usûl li hadis al-Resûl (H. 733/M.1332)

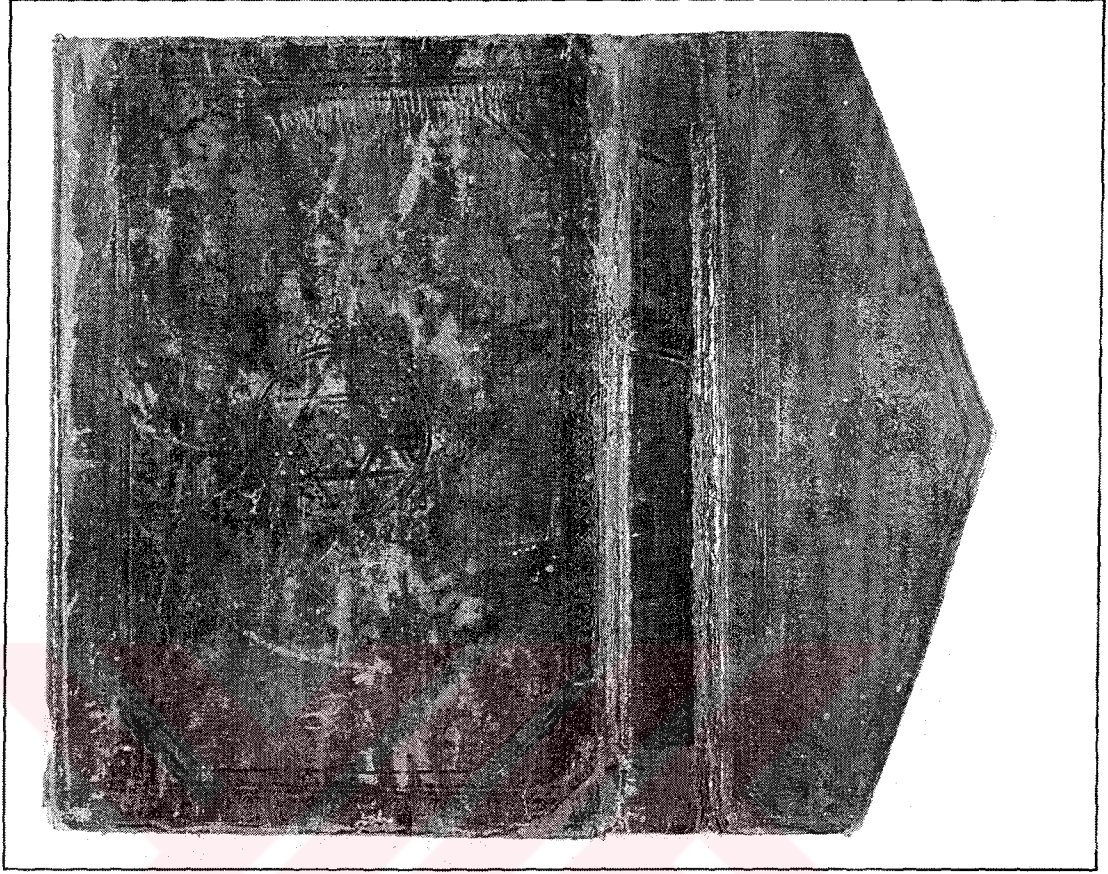
(Resim 14) Cami'u'l-usûl li hadis al-Resûl (H. 733/M.1332) İç kapak

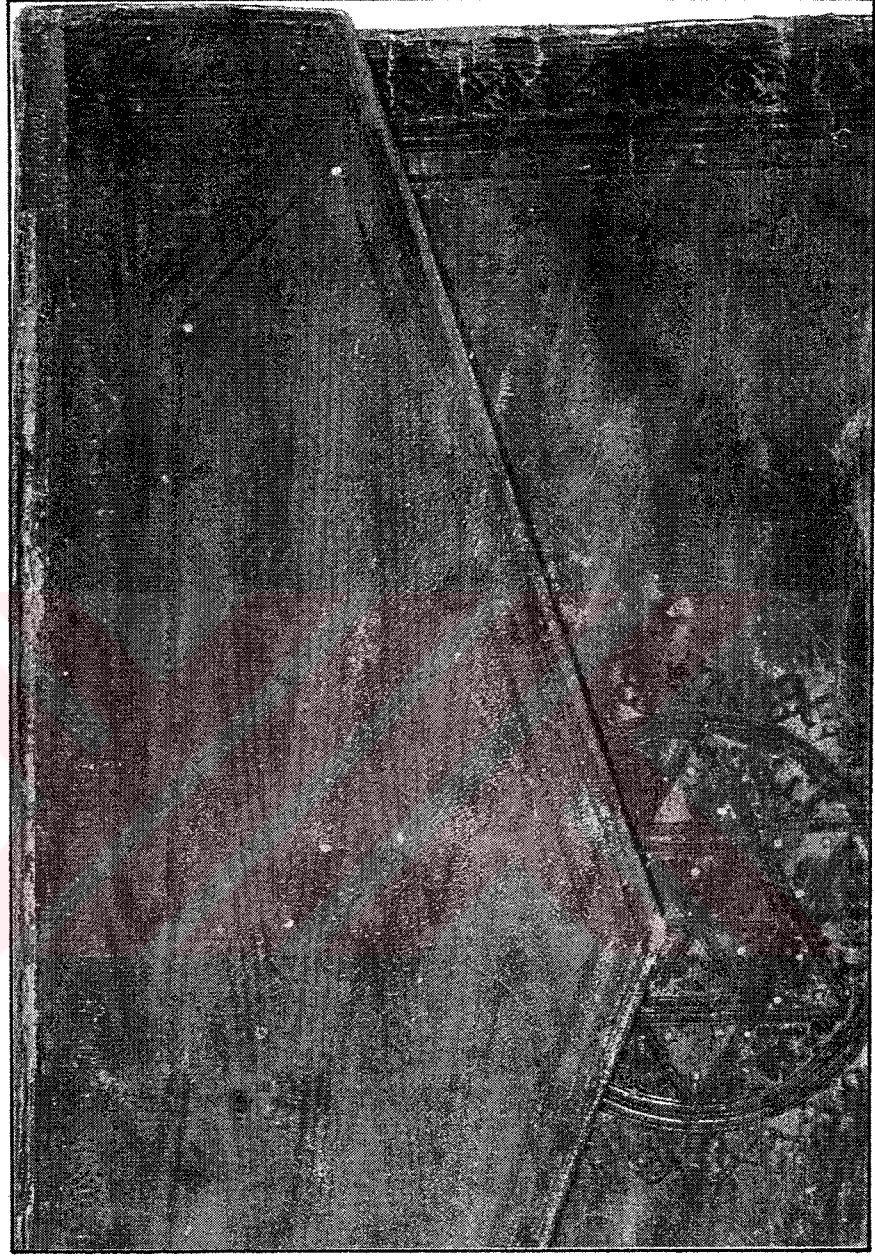
(Resim 15) Esrârü'l-Hitâb (H. 777/M.1375)

(Resim 16) Esrârü'l-Hitâb (H. 777/M.1375) İç kapak

(Resim 17) Kitabü'l-Sıra (H. 732/M. 1331)

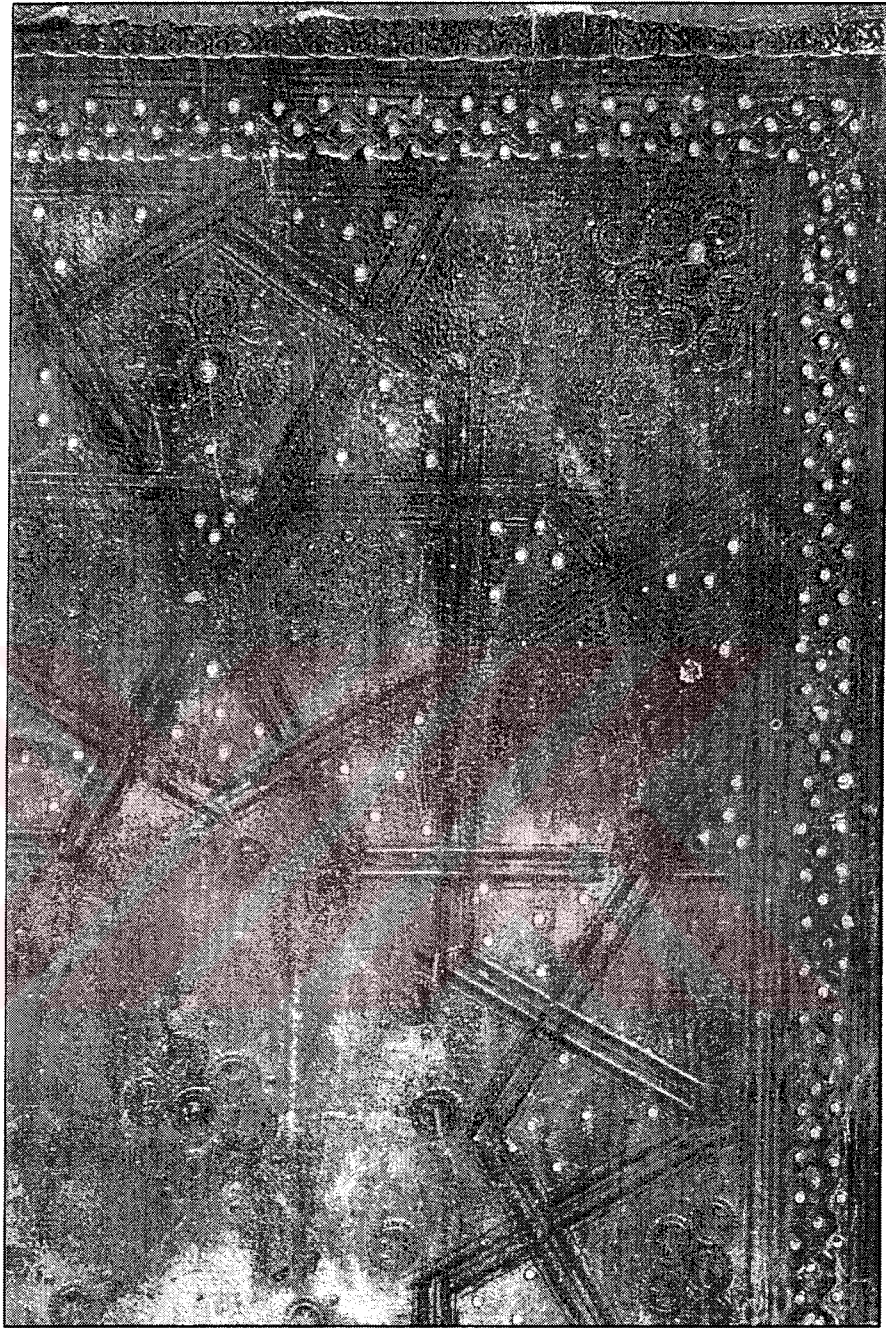

(Resim 18) Kitabü'l-Sıra (H. 732/M. 1331)

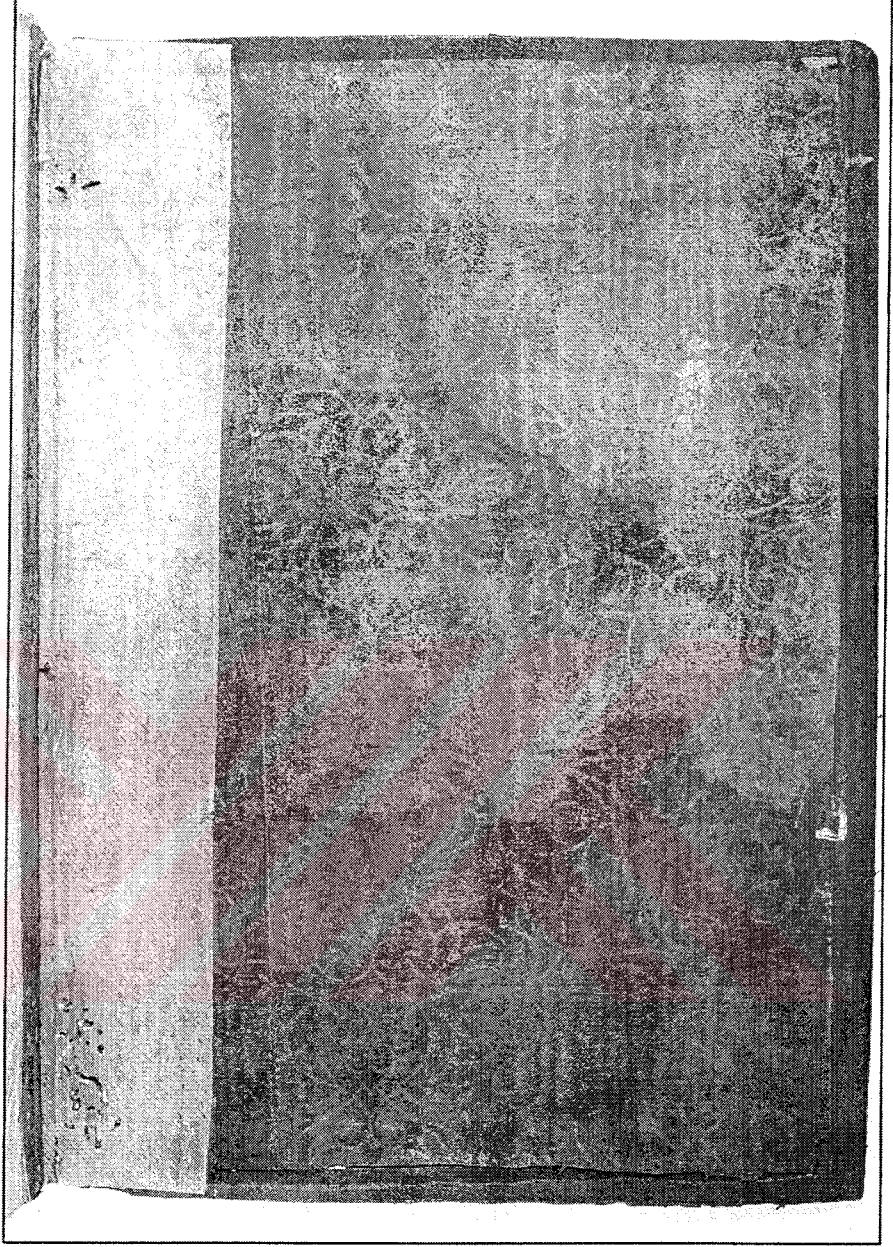

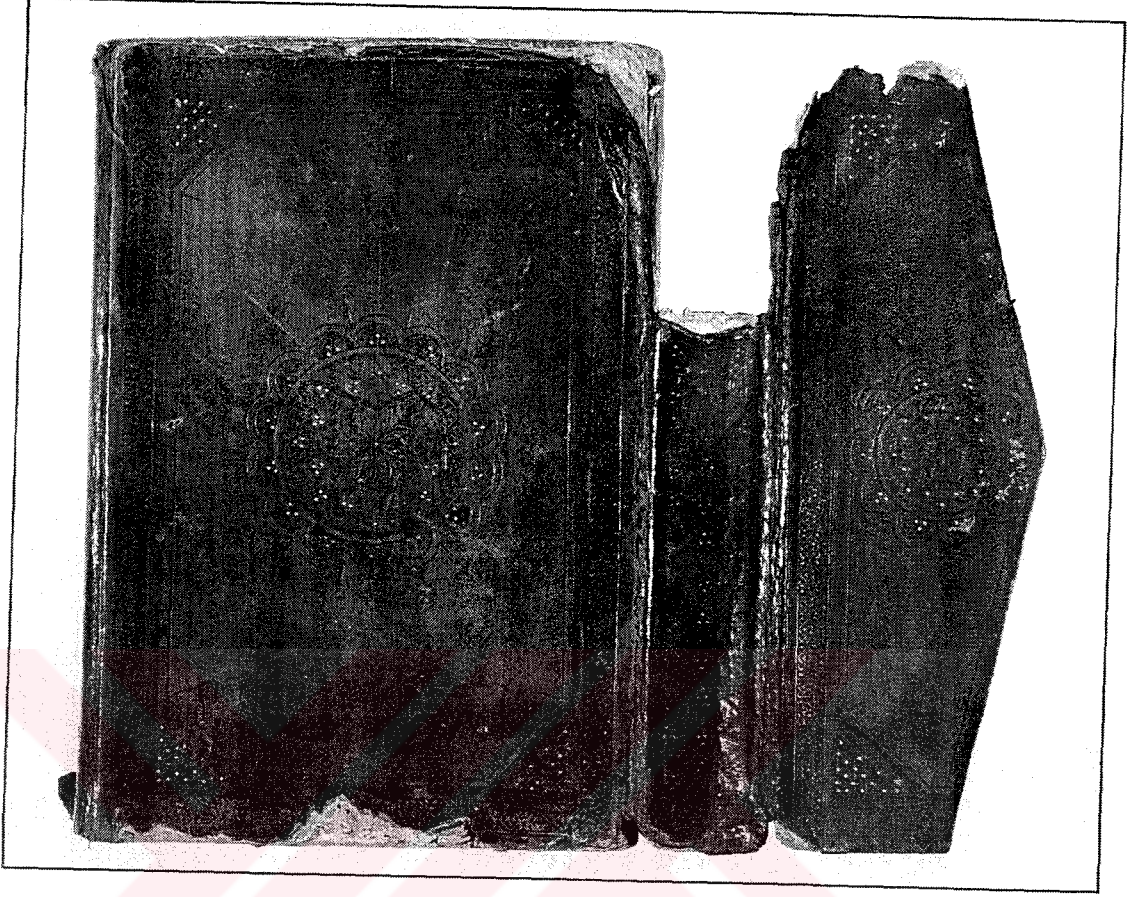
(Resim 19) Tecrid al-usûl fi ehadis al-Resûl

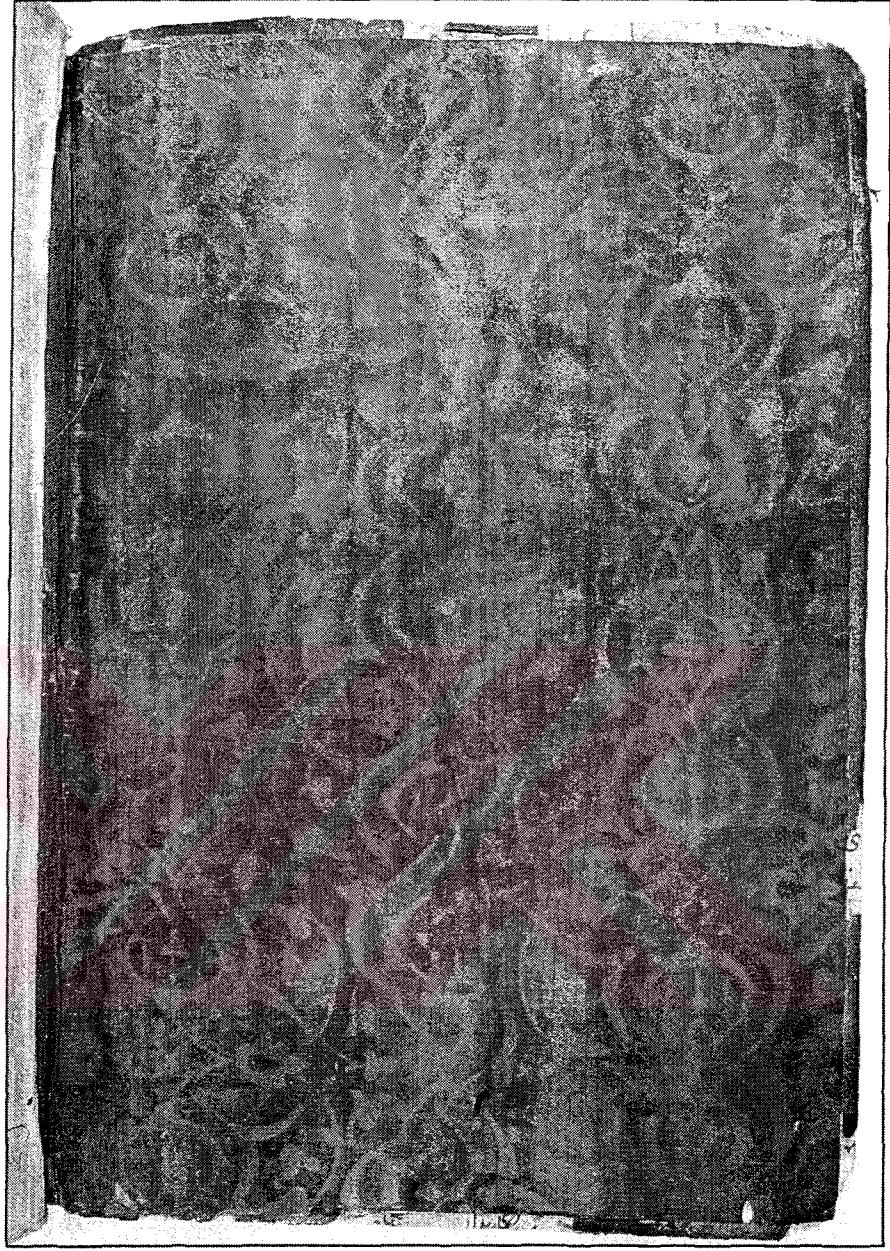
(Resim 20) Tecrid al-usûl fi ehadis al-Resûl

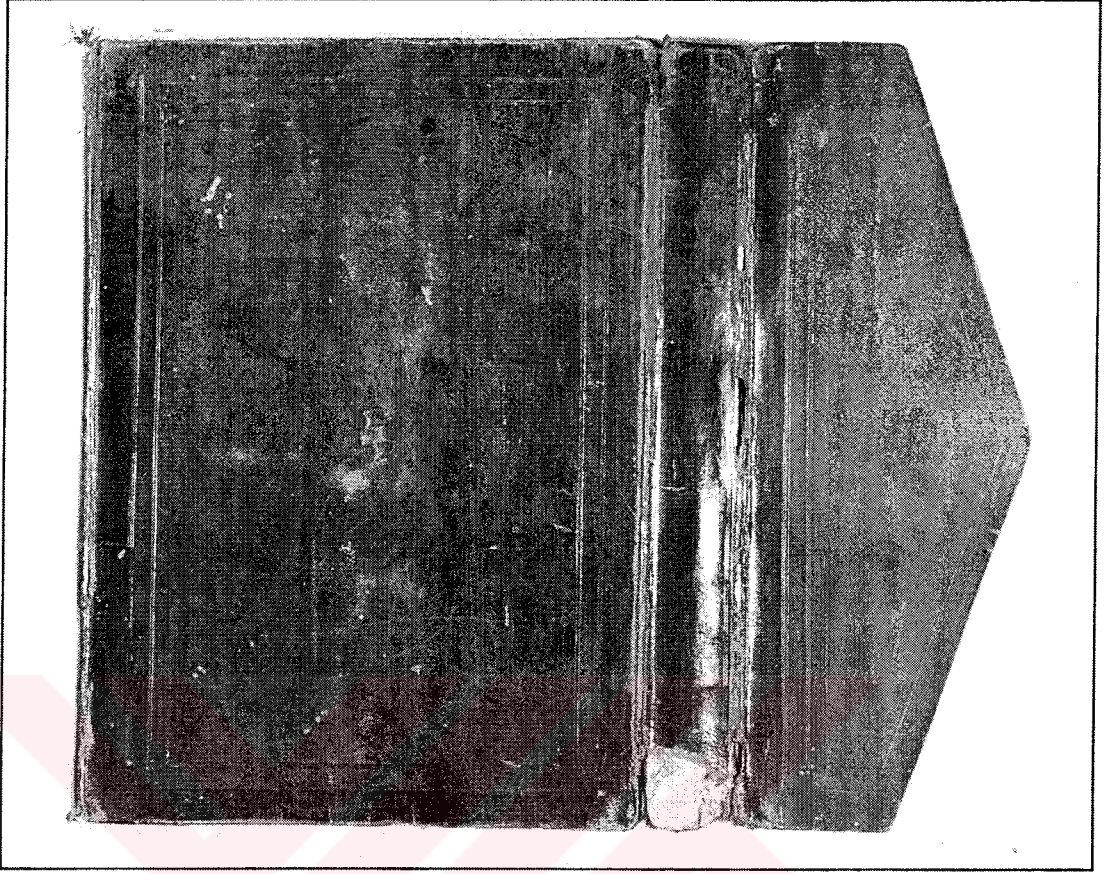
(Resim 21) Tecrid al-usûl fi ehadis al-Resûl (iç kapak)

(Resim 22) Kaşf al-asrar (H. 869/M.
1463)

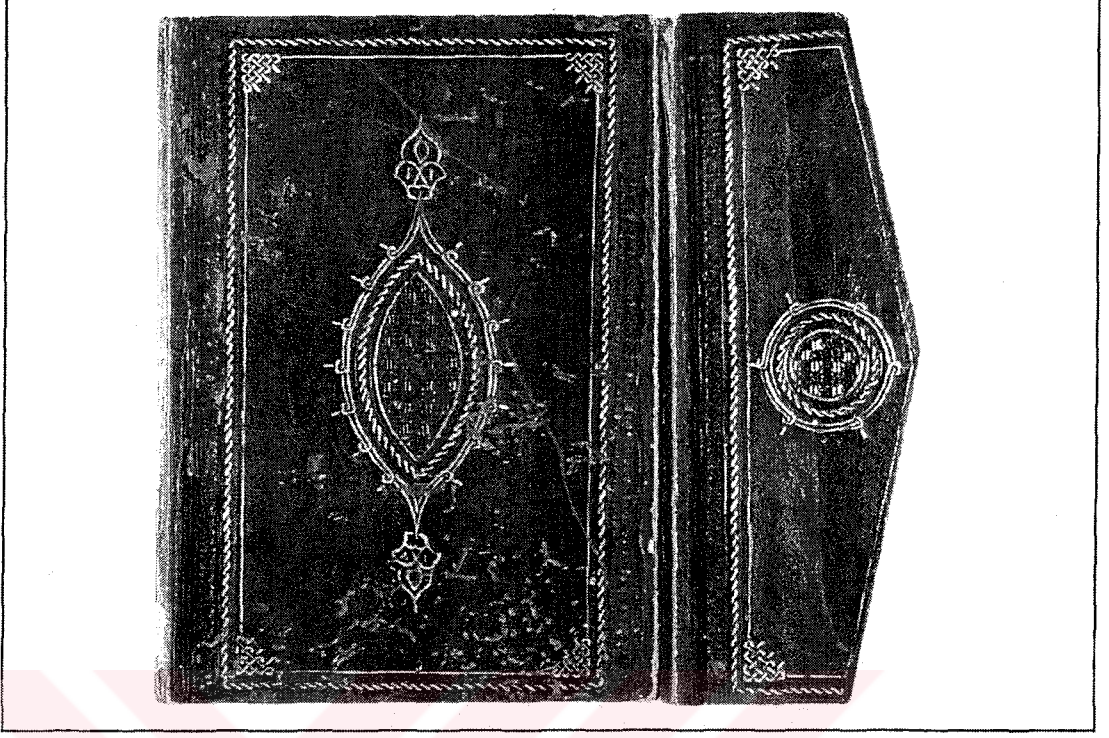
(Resim 23) Kaşf al-asrar (H. 869/M. 1463) İç kapak

(Resim 24) Târih al-ibad vâl-bilâd

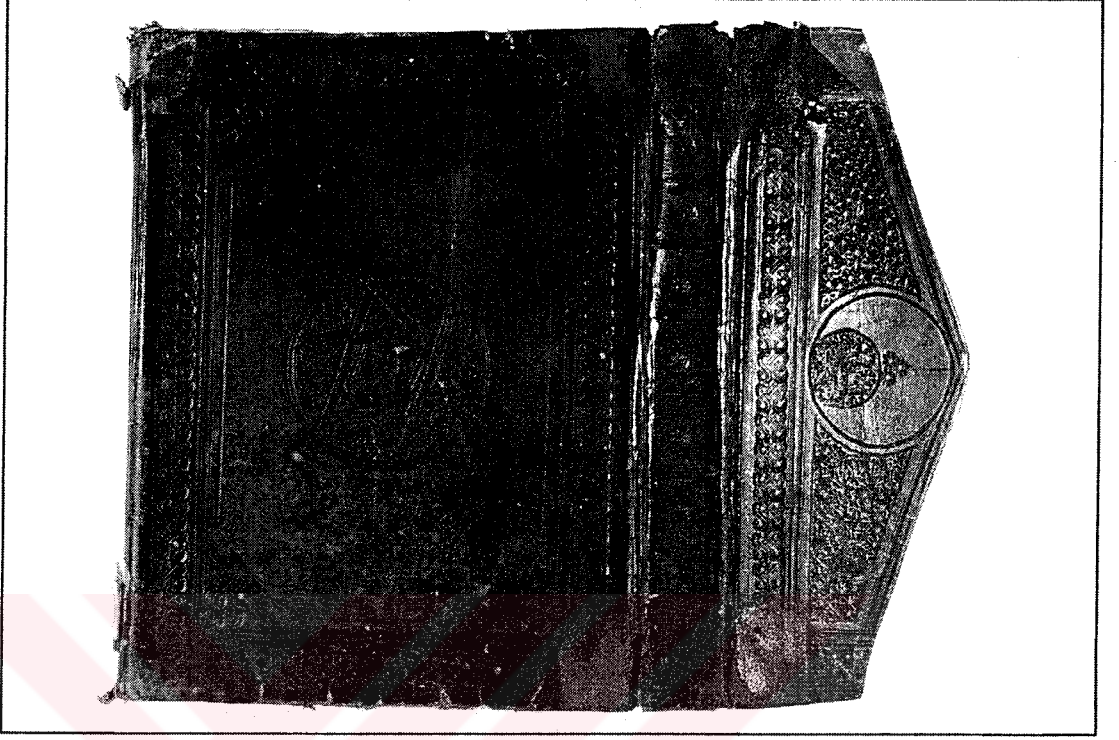

(Resim 25) Târih al-ibad vâl-bilâd

(Resim 26) Atabetü'l-hakayık

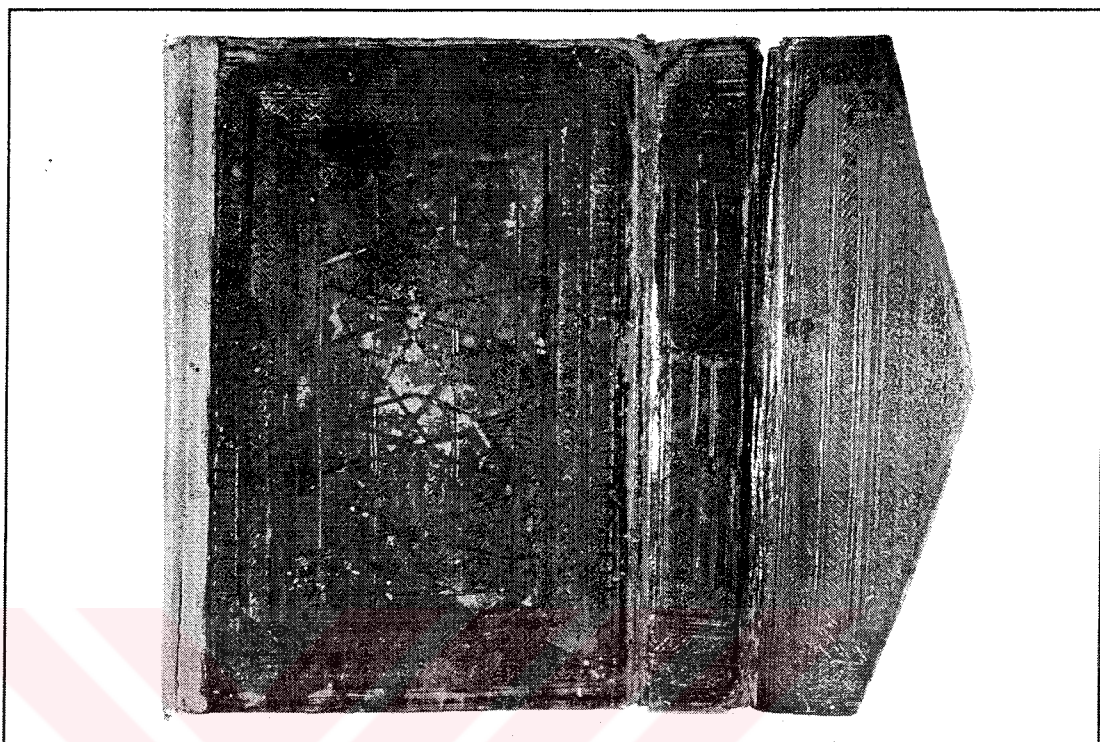

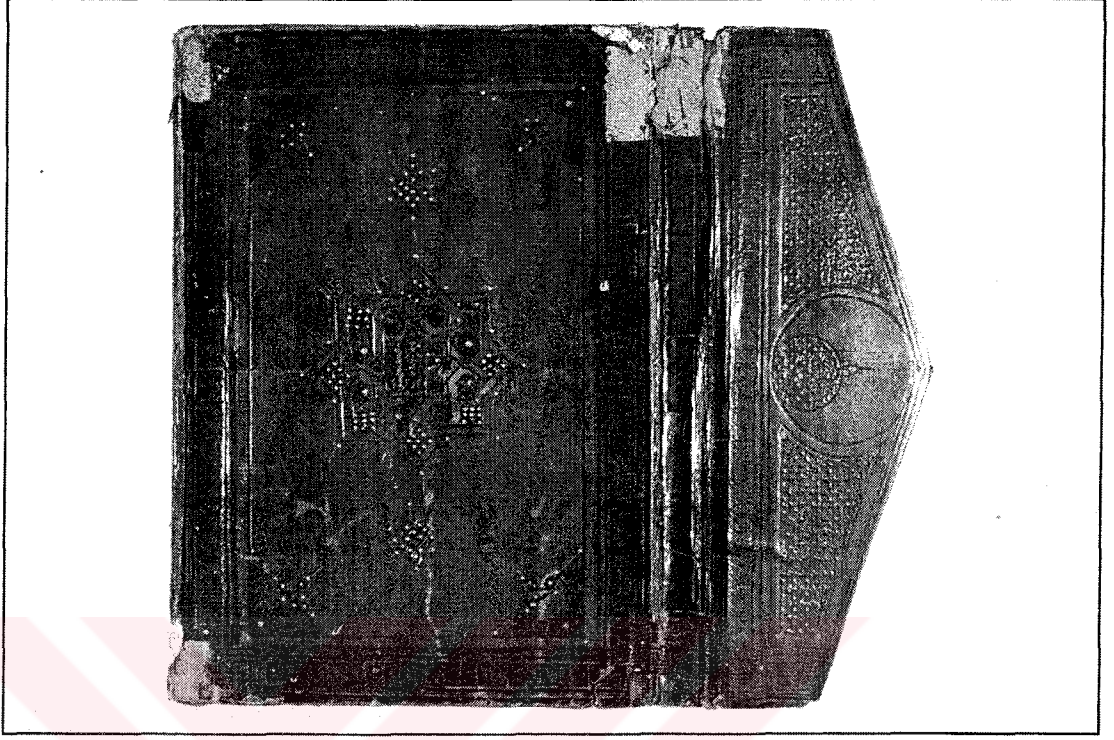
(Resim 27) Durratu'l-saniyye fi mevlidi hayru'l-berriyе

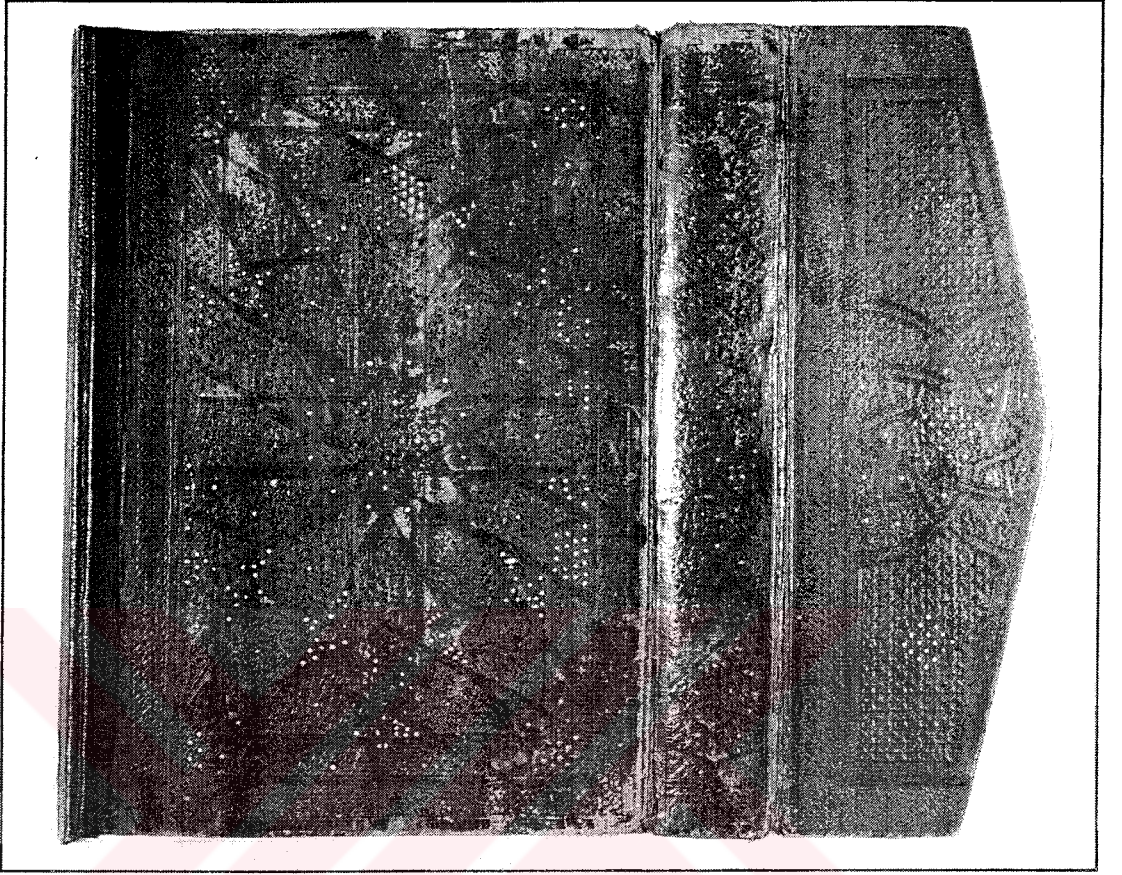
(Resim 28) Durratu'l-saniyye fi mevlidi hayru'l-berriyе

(Resim 29) Mesalikûl-ebâr fi memâlikî'l-emsâr Cilt 3

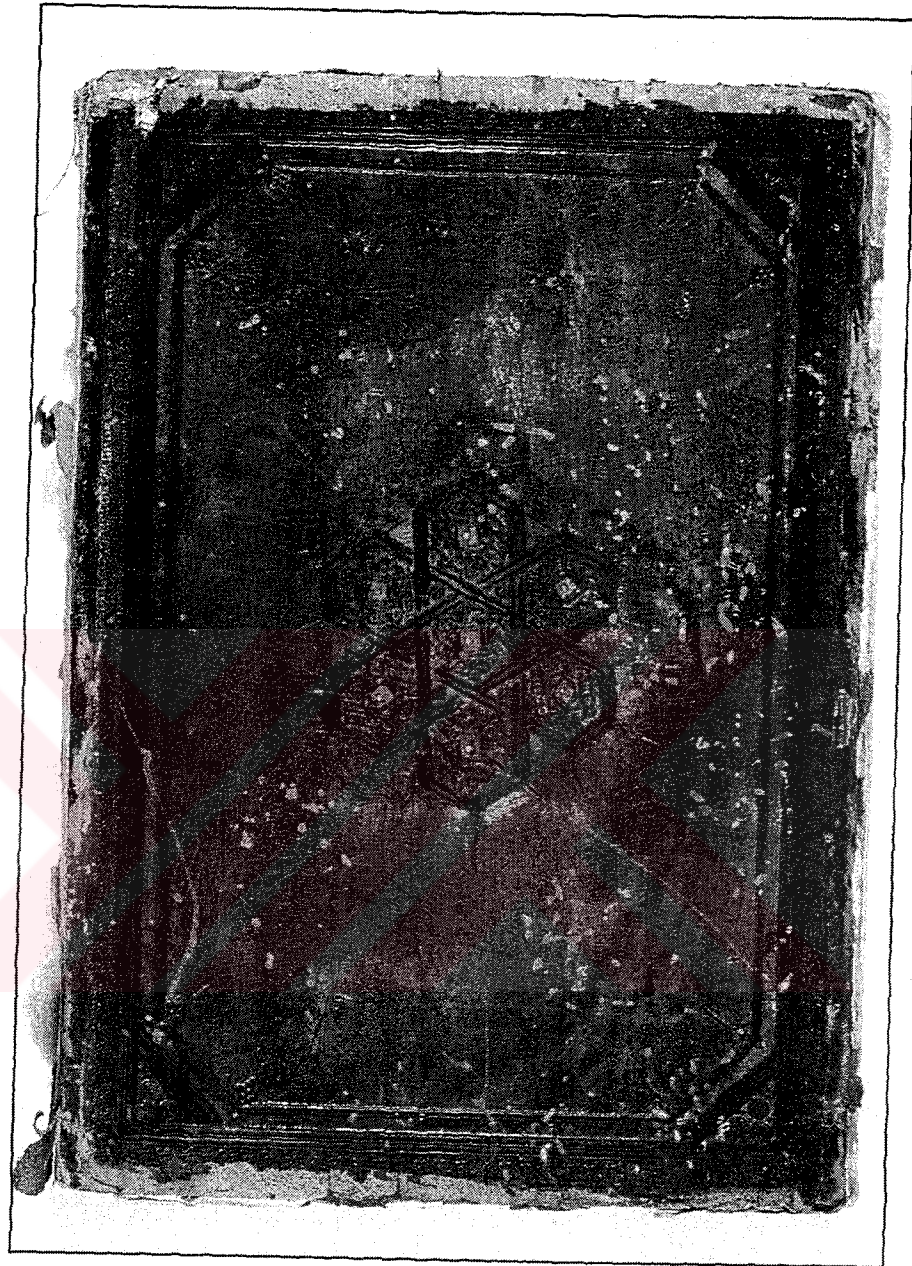
(Resim 30) Mesalikûl-ebâr fi memâliki'l-emsâr Cilt 4

(Resim 31) Mesalikûl-ebâr fi memâlikî'l-emsâr

(Resim 32) Mesalikûl-ebâr fi memâlikî'l-emsâr

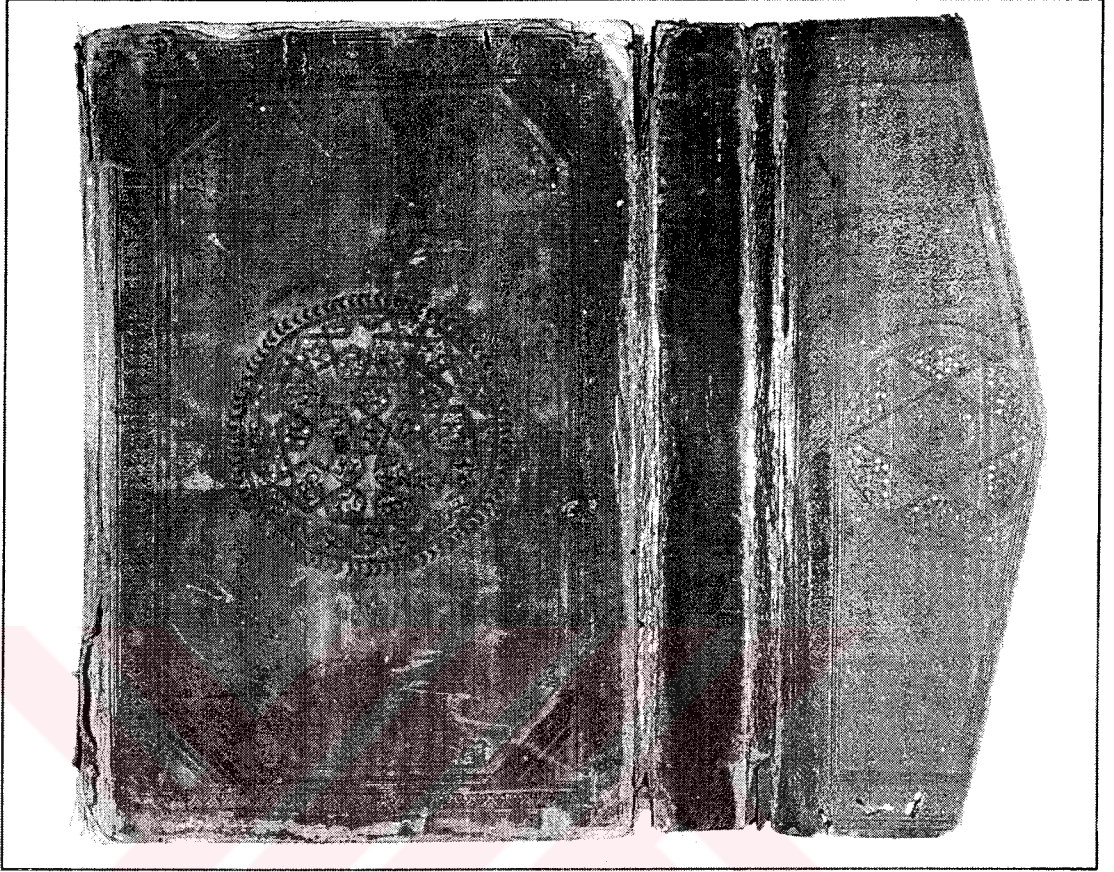

(Resim 33) Ta'lika fil-feva'id

(Resim 34) Ta'lika fil-feva'id

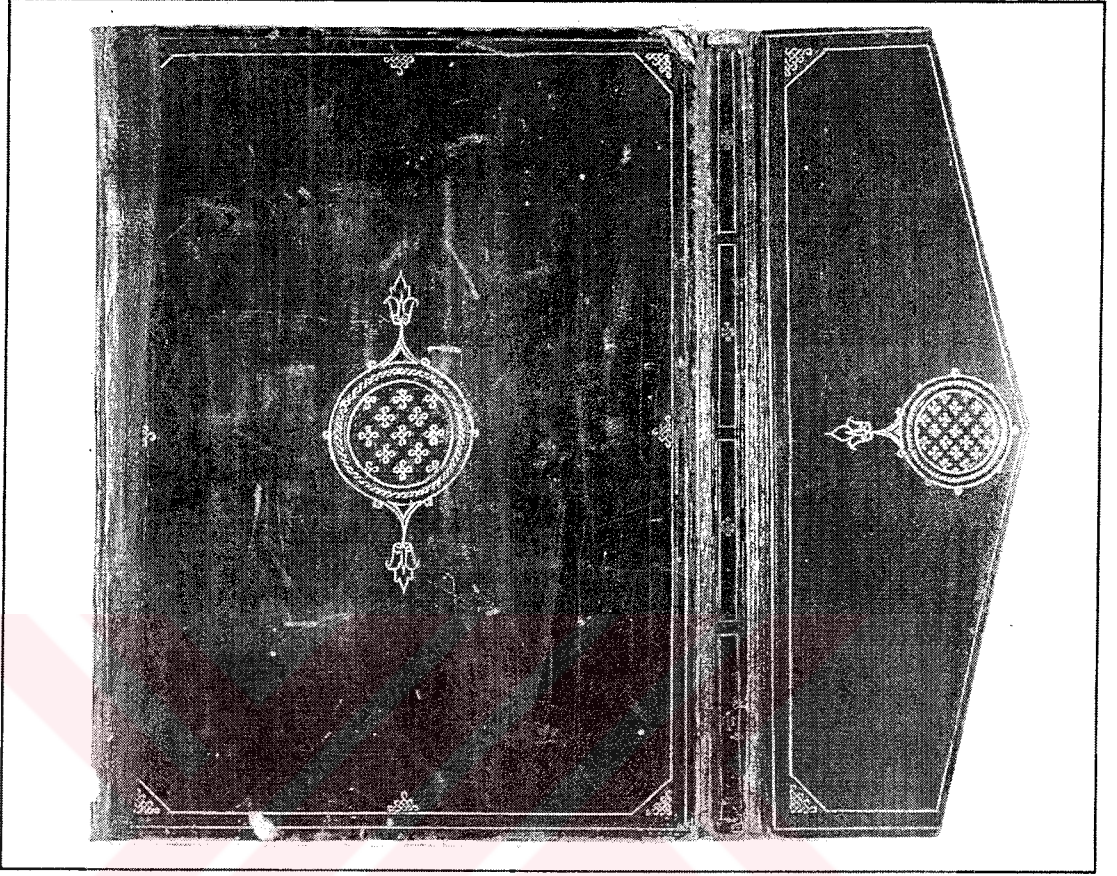

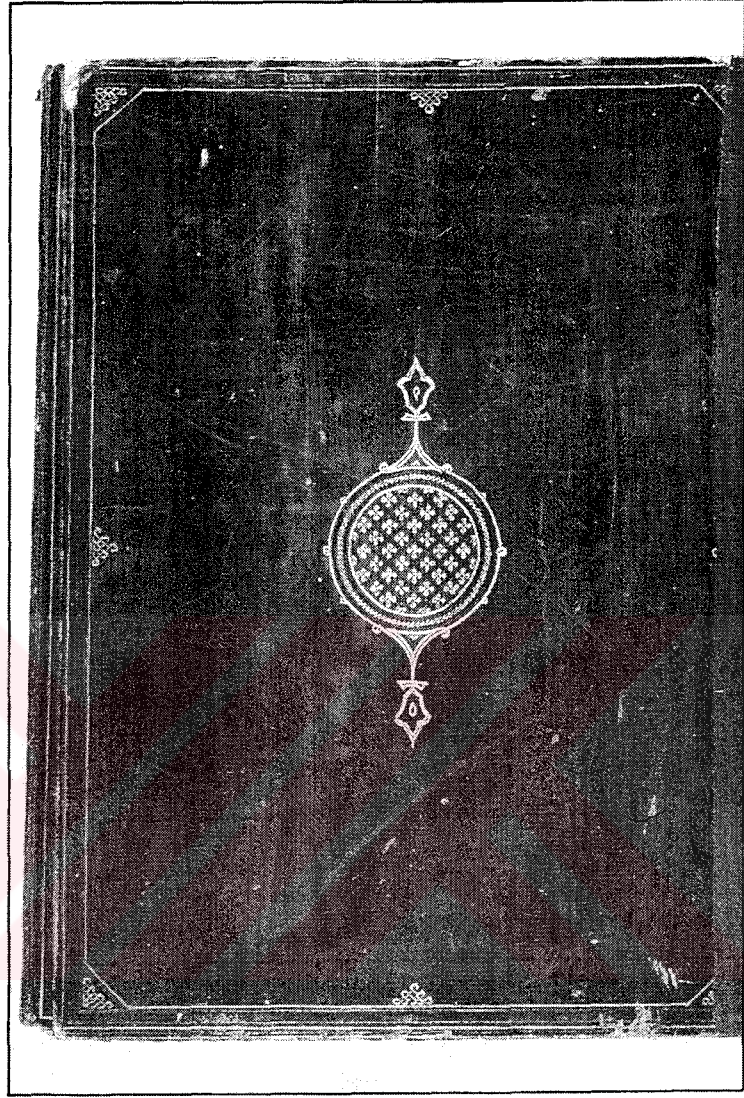
(Resim 35) Tatimmat al Muhtasar fi ahbâr al beşer

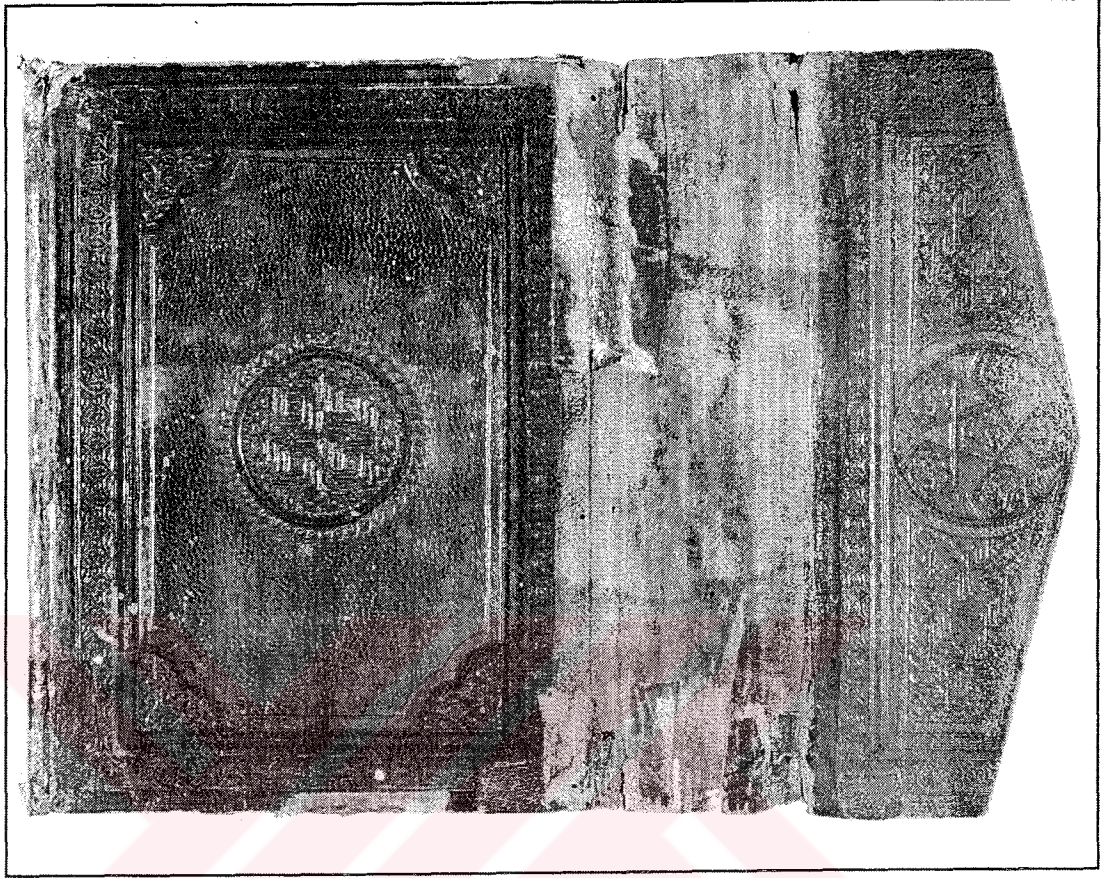
(Resim 36) Tatimmat al Muhtasar fi ahbâr al beşer (iç kapak)

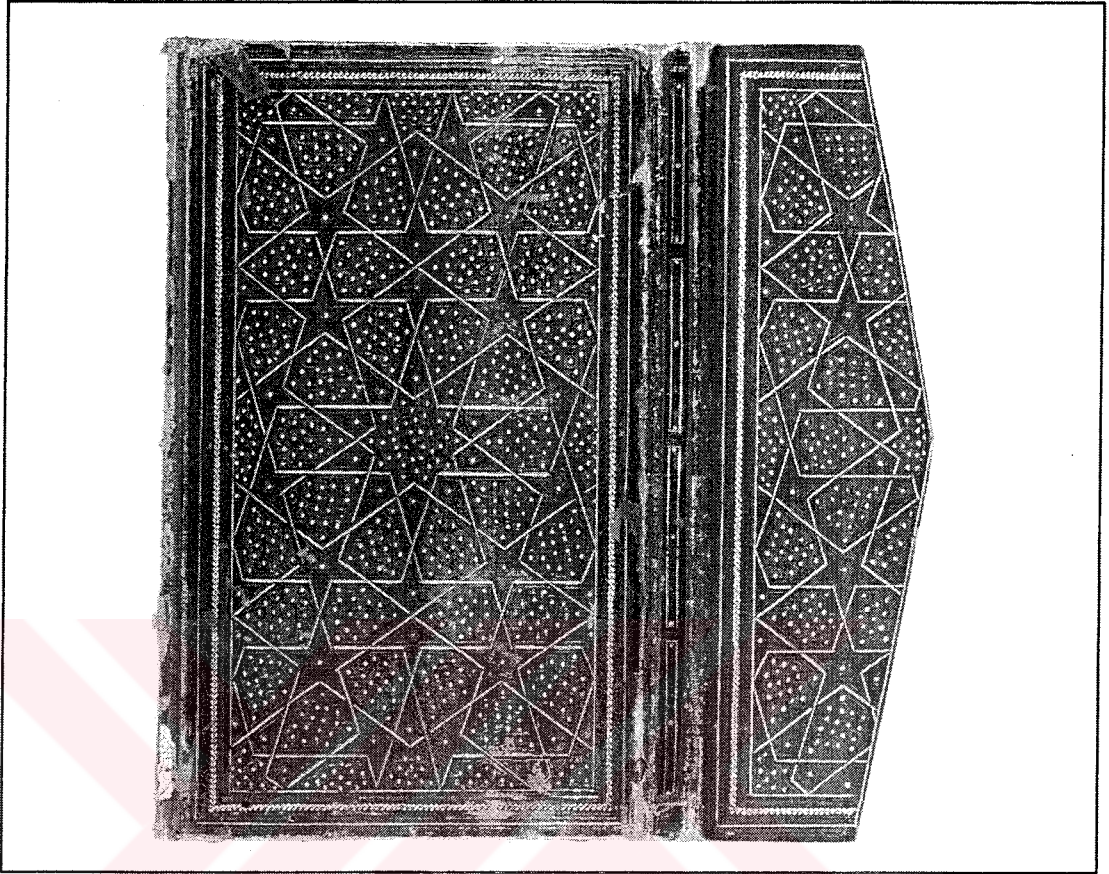
(Resim 37) Kitabûl-kant zeyl-i tarih-i Semerkant

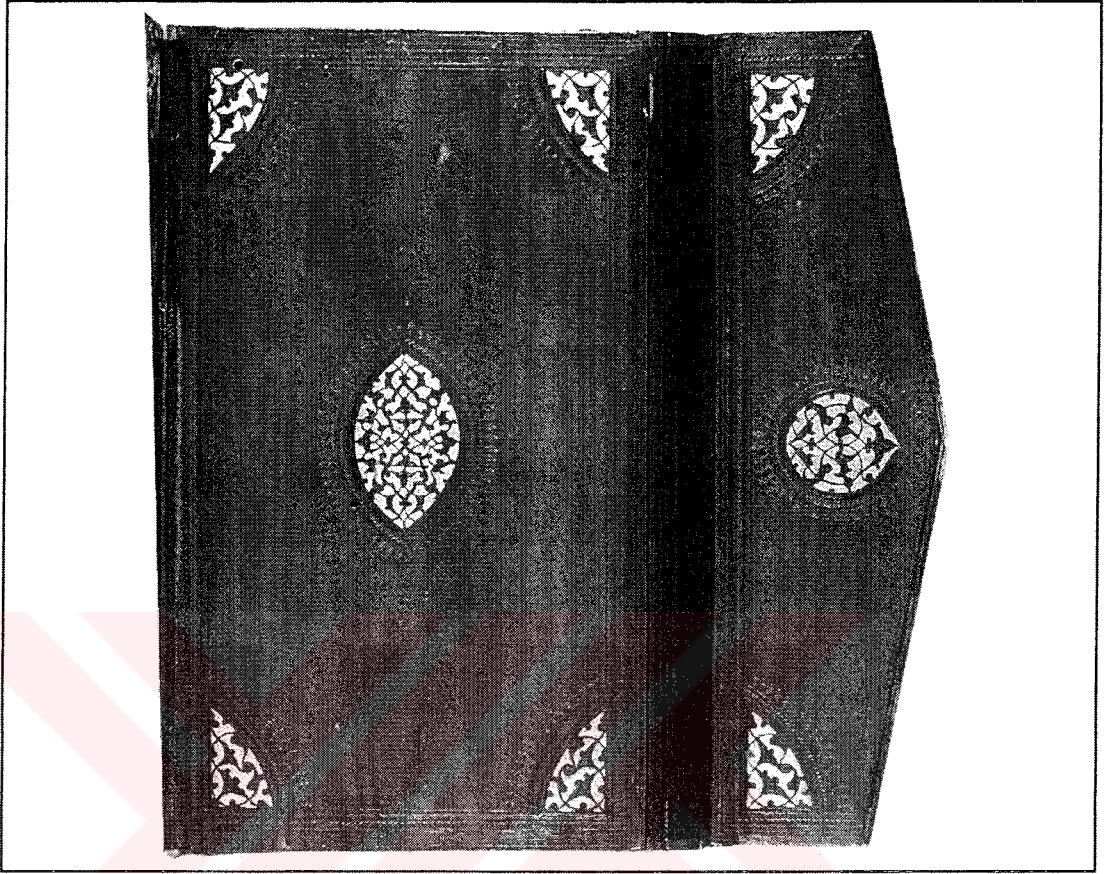
(Resim 38) Kitabûl-kant zeyl-i tarih-i Semerkant

(Resim 39) Kit'a min al-cami as-sahih

(Resim 40) Merâhu'l-Ervah (H. 872/M. 1467)

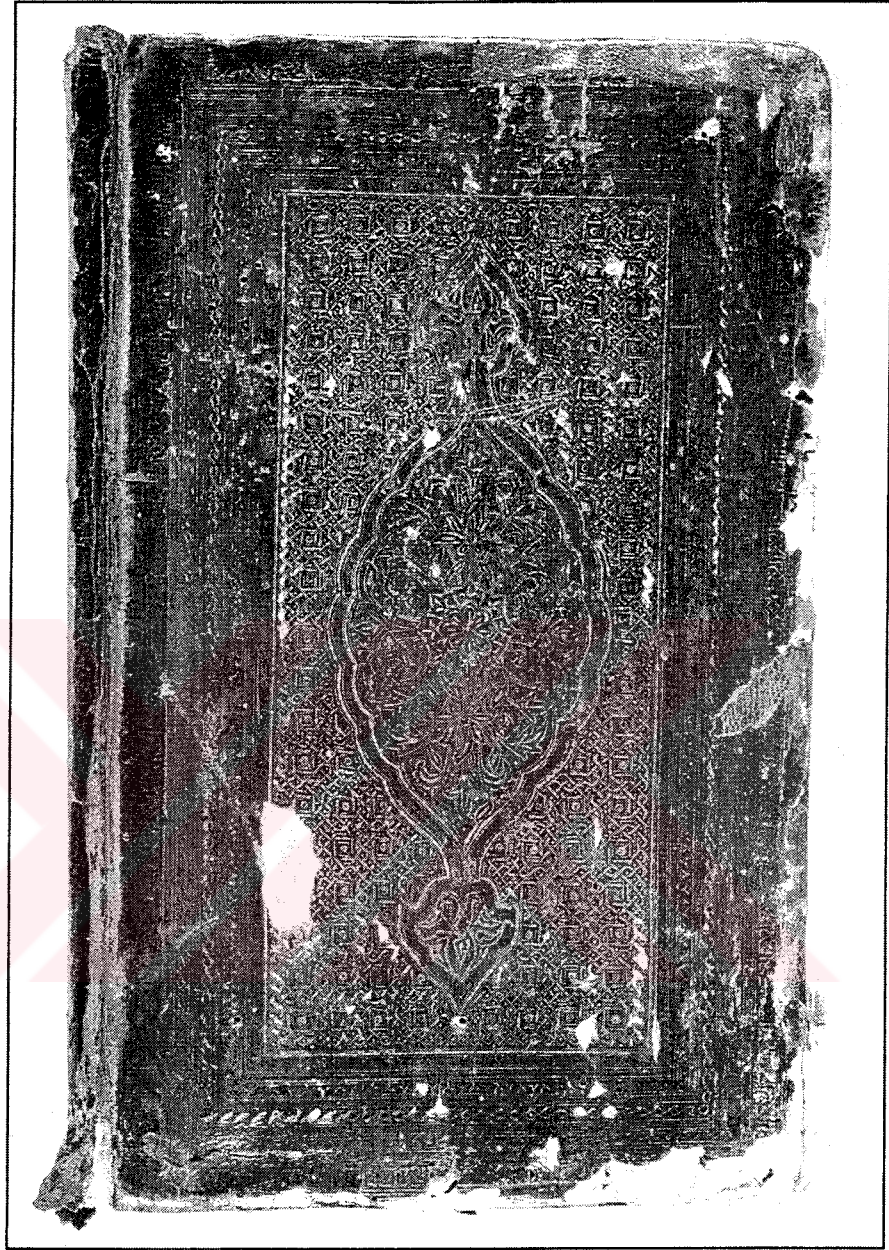

(Resim 41) Merâhu'l-Ervah (H. 872/M. 1467) (İç kapak)

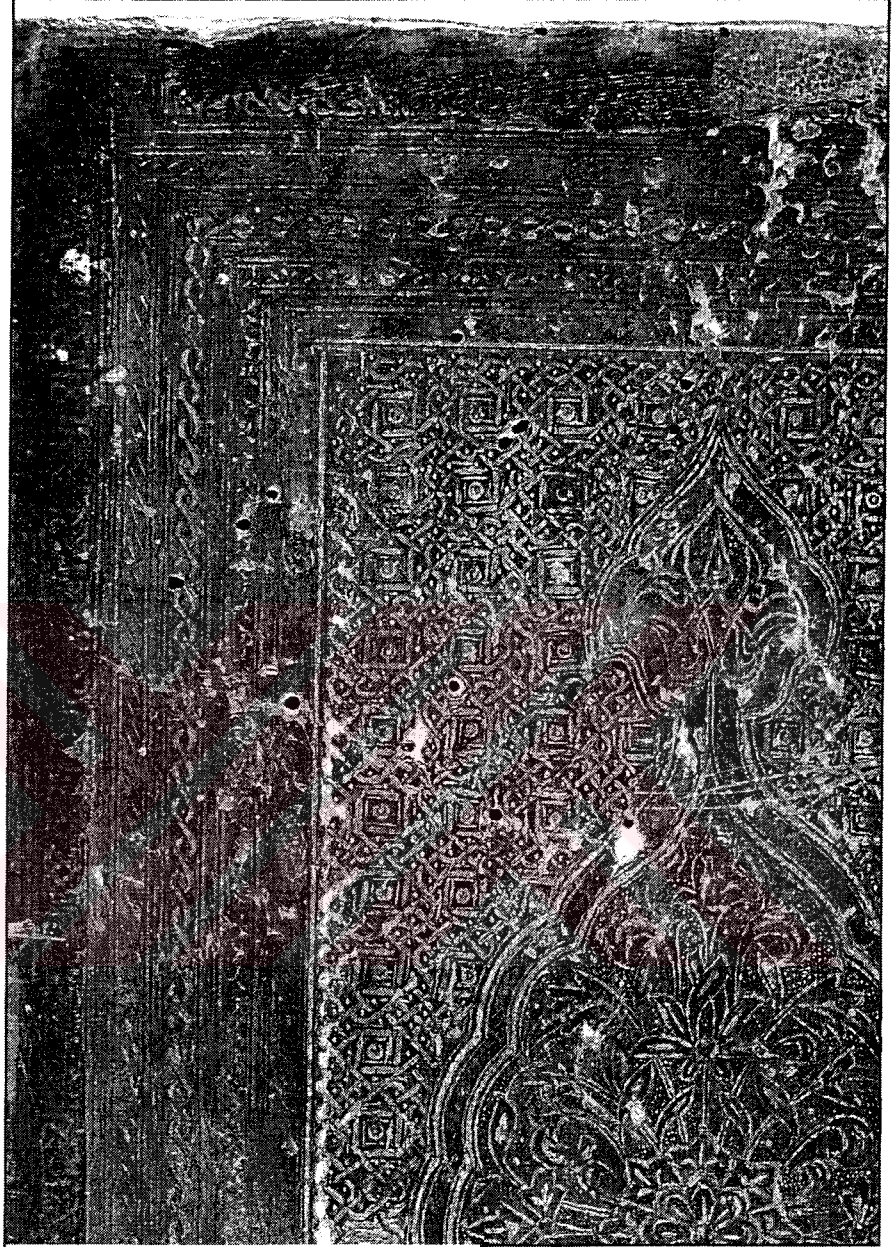

(Resim 42) Merâhu'l-Ervah (H. 872/M. 1467) (Ünvan sayfası)

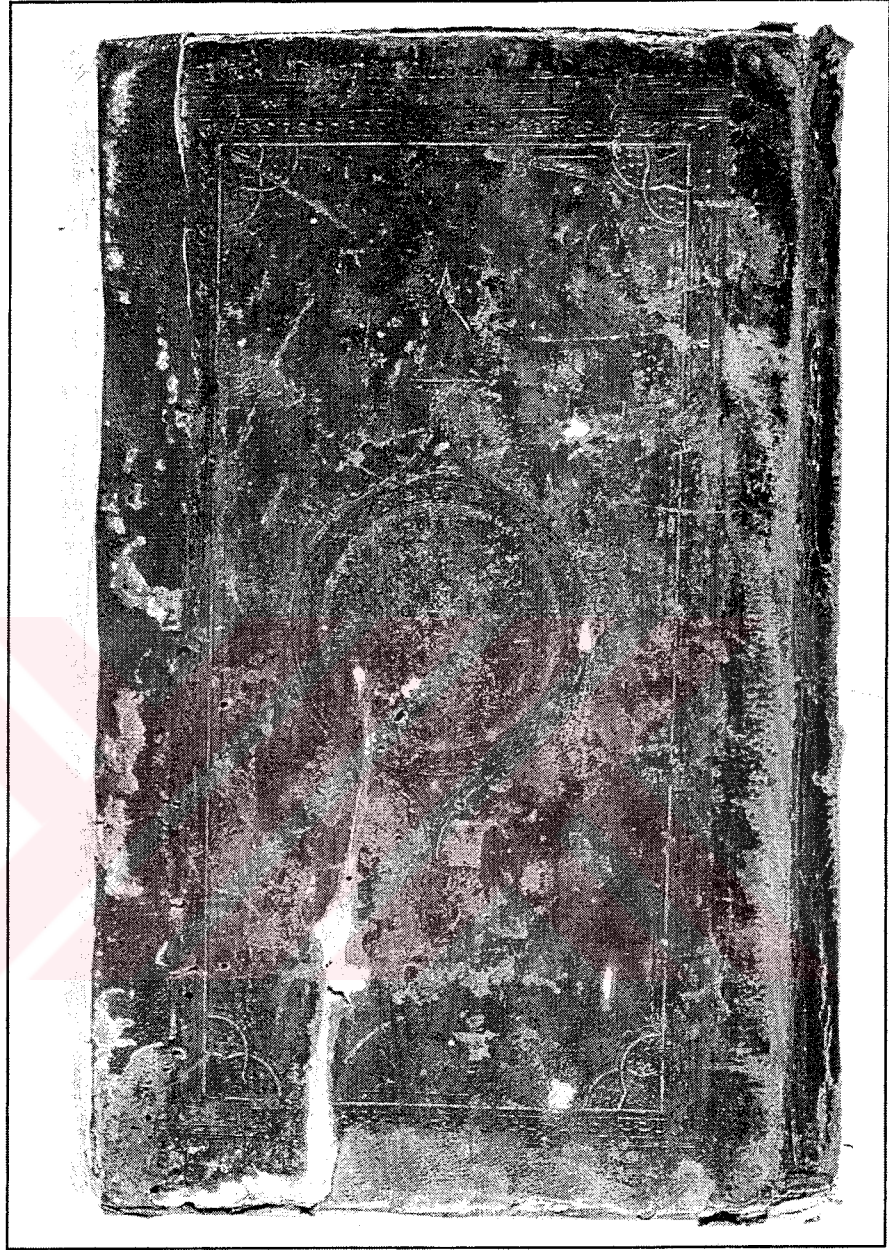

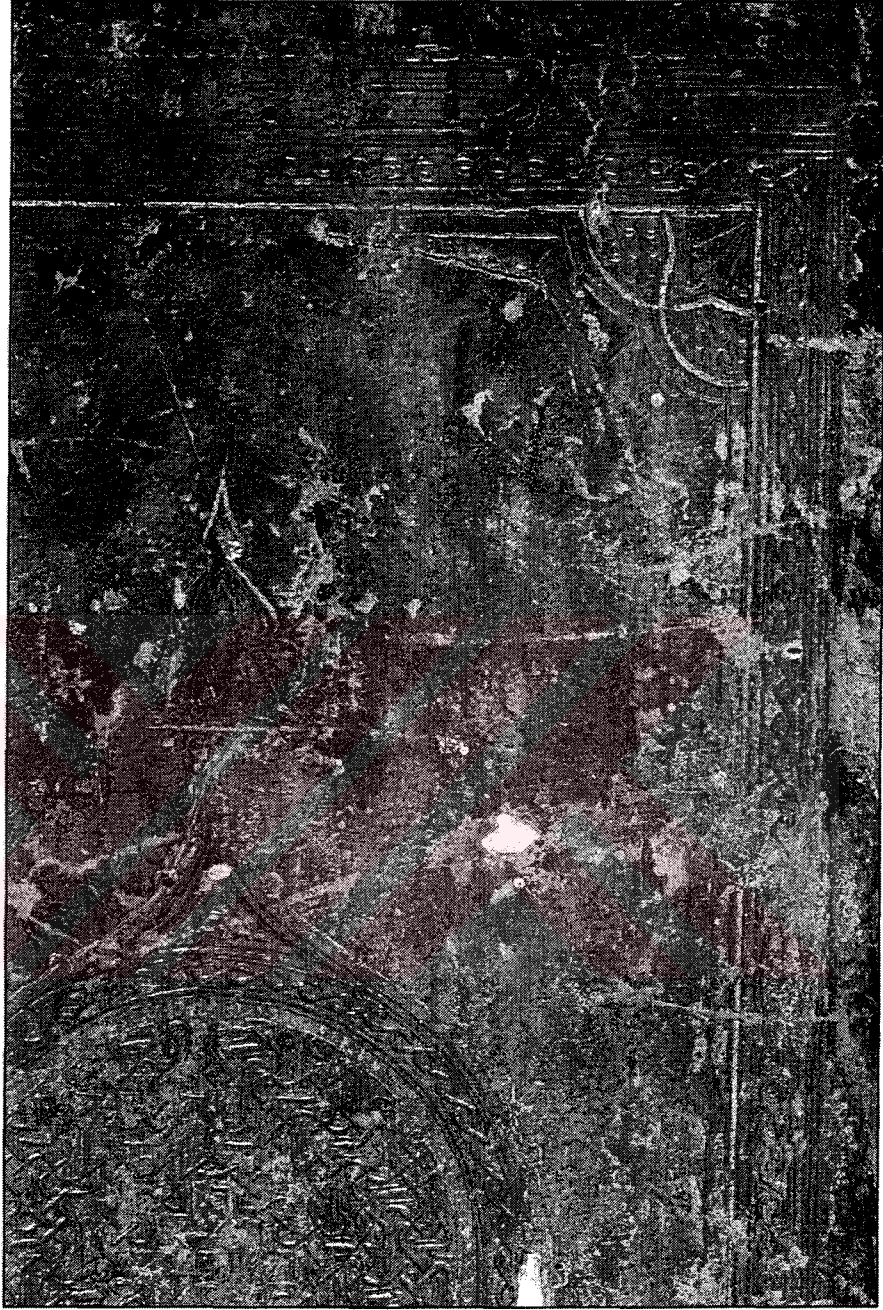
(Resim 43) Şeku lubab (H. 859/M. 1454)

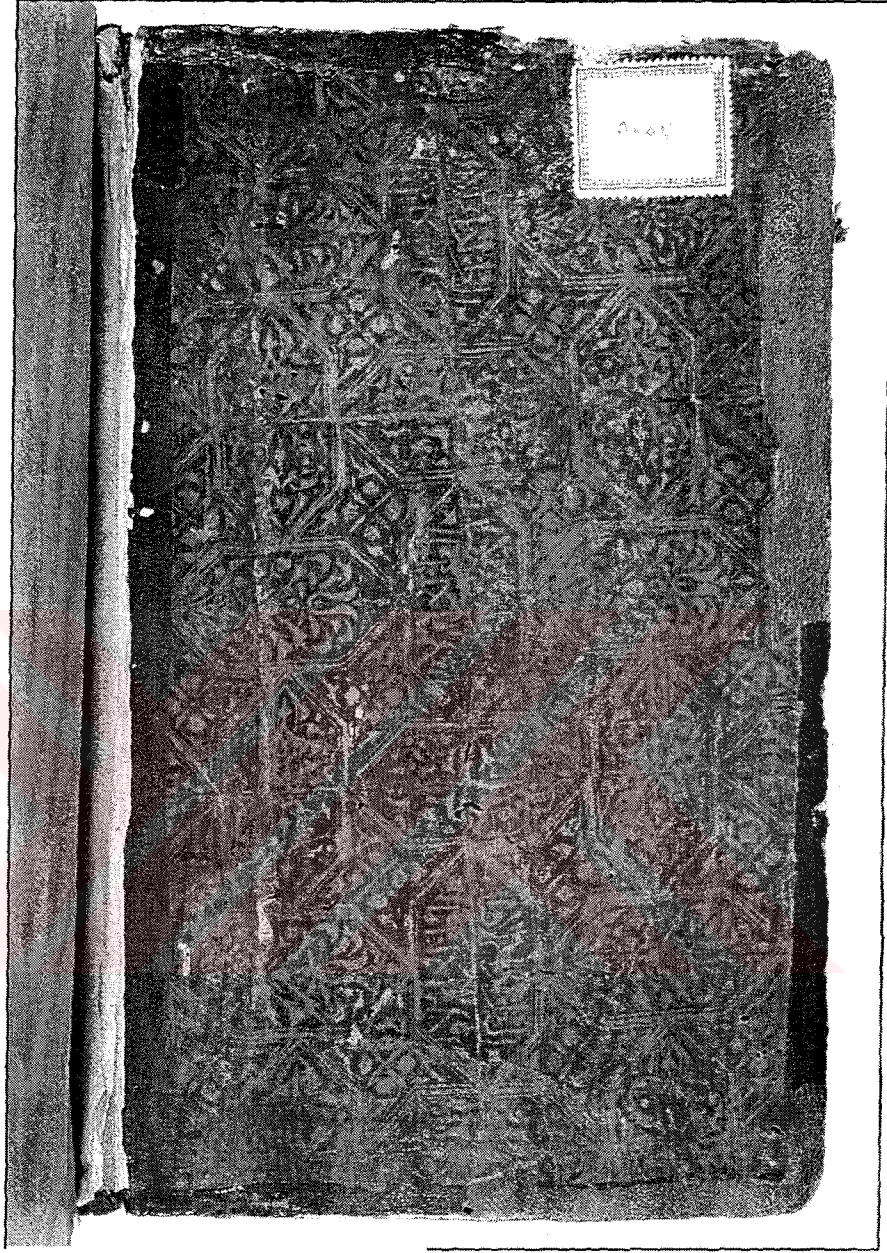
(Resim 44) Şeku lubab (H. 859/M. 1454)

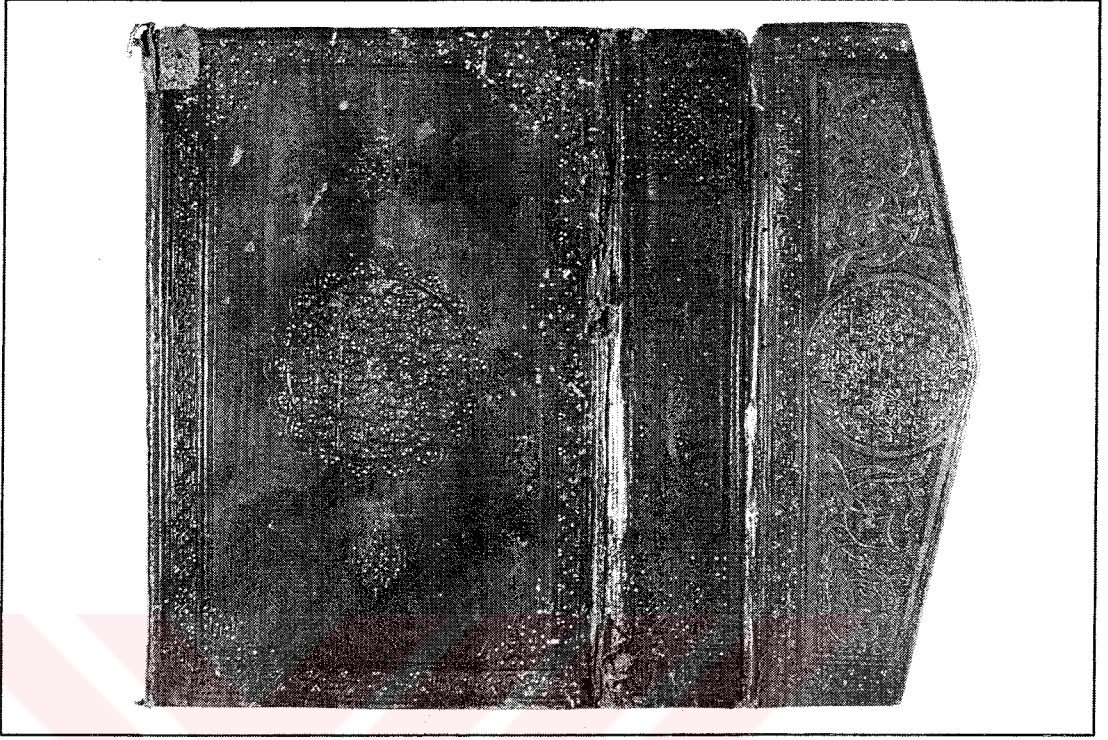
(Resim 45) Şehu lubab (H. 859/M. 1454)

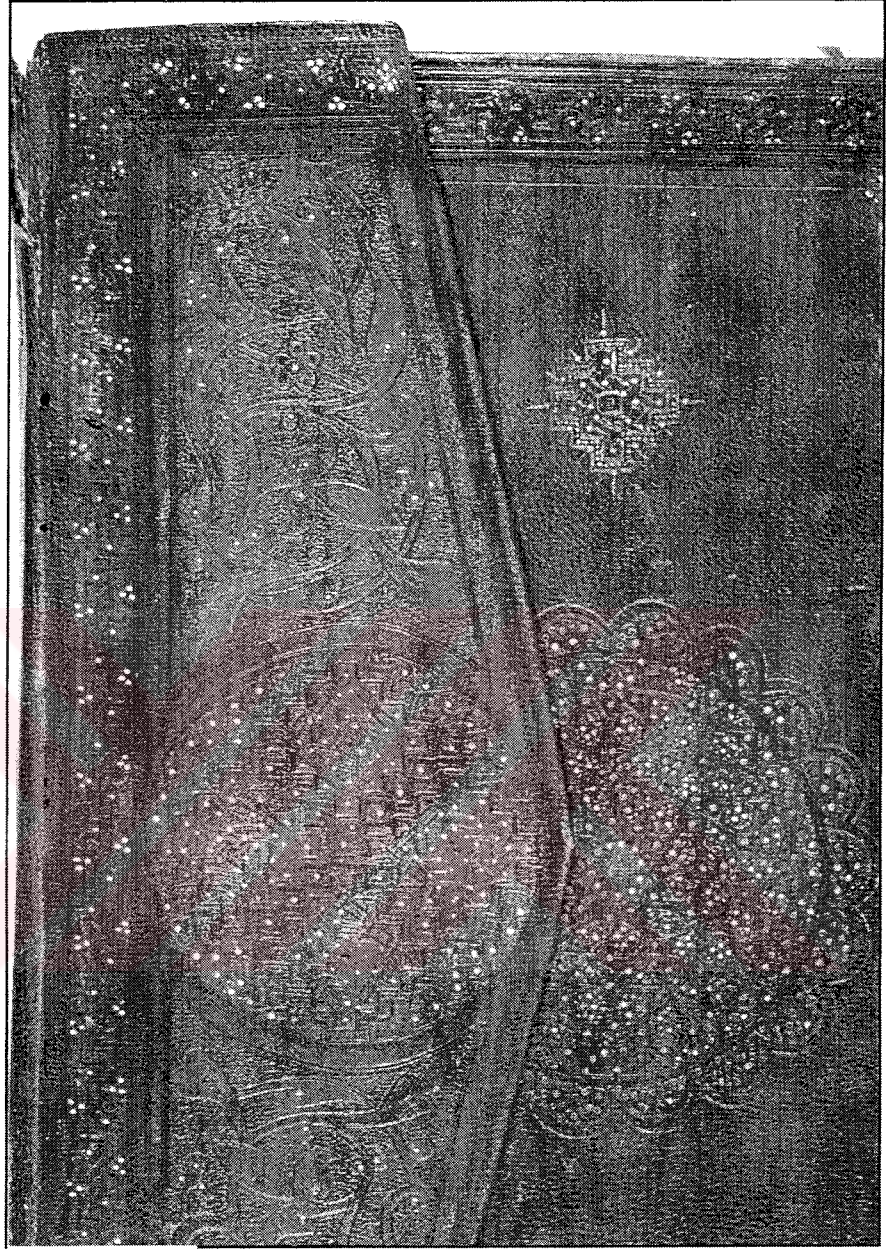
(Resim 46) Şehu lubab (H. 859/M. 1454)

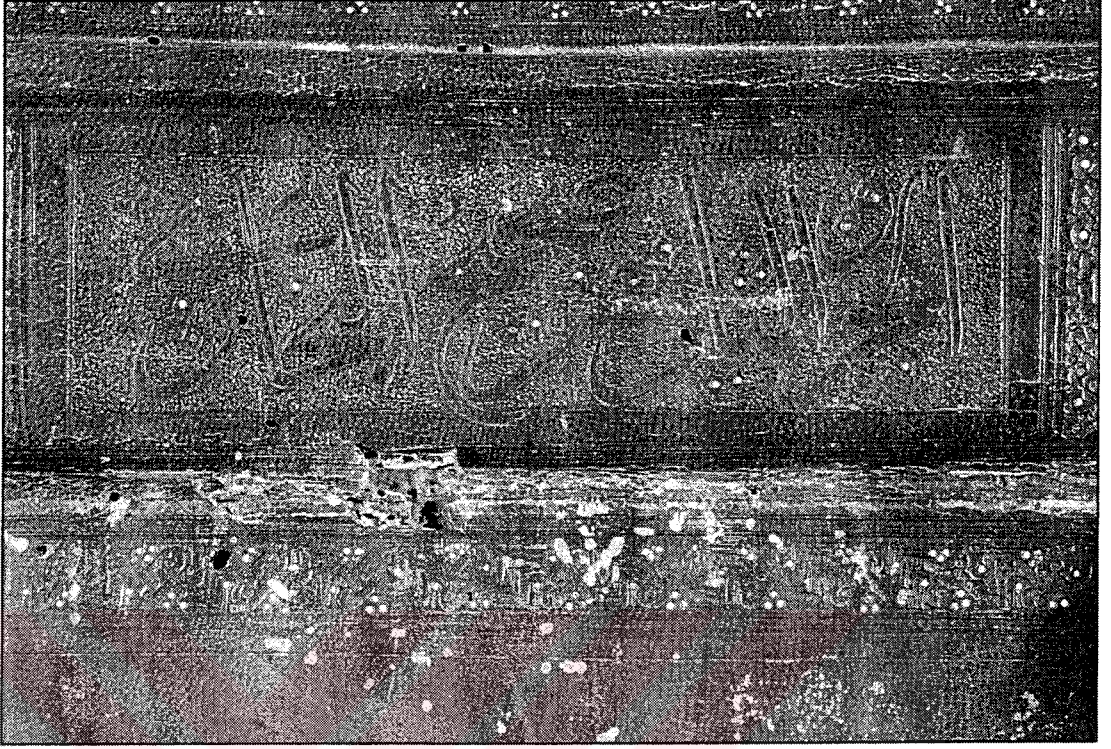
(Resim 47) Şehu lubab (H. 859/M. 1454) (İç kapak)

(Resim 48) Câmi'us-sahih Cilt 2 (H. 850/M. 1446)

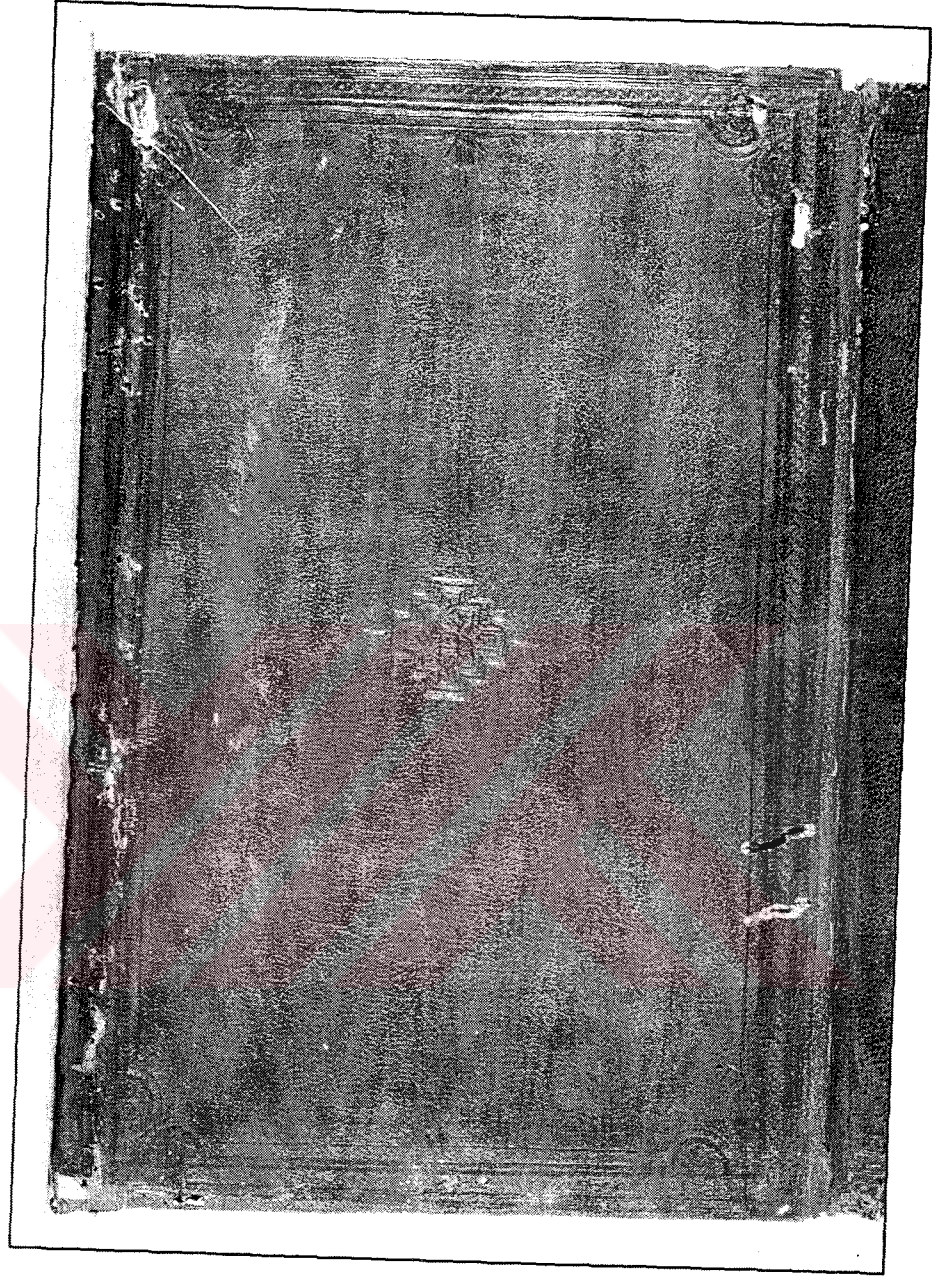

(Resim 49) Câmi'us-sahih Cilt 2 (H. 850/M. 1446)

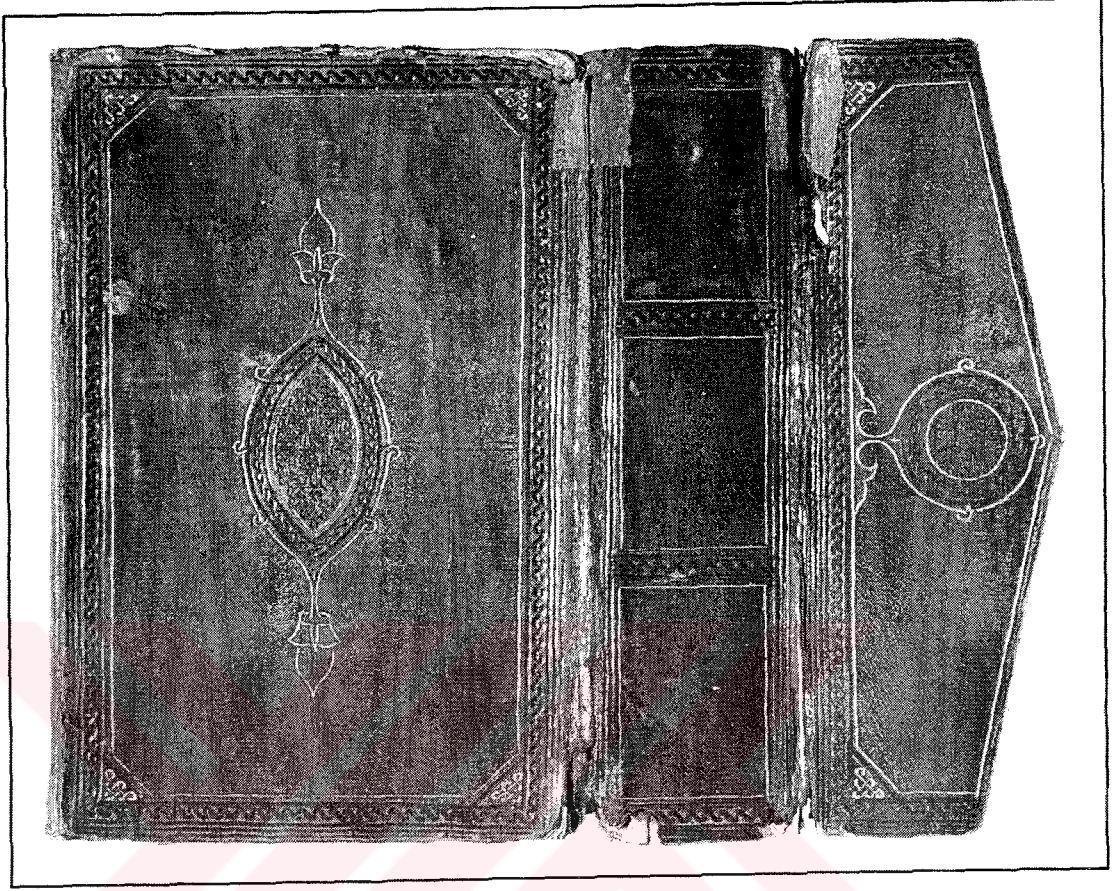

(Resim 50) Câmi'us-sahih Cilt 2 (H. 850/M. 1446)

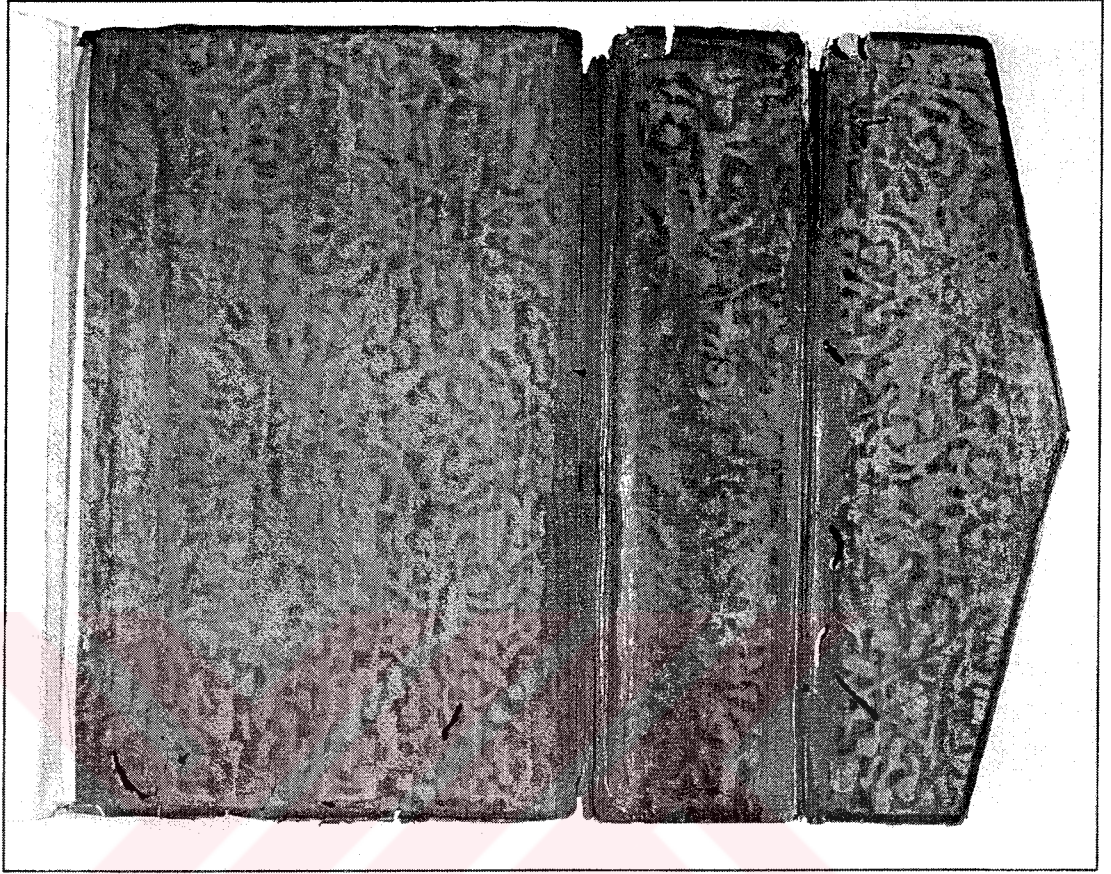

(Resim 51) Câmi'us-sahih Cilt 2 (H. 850/M. 1446) (İç kapak)

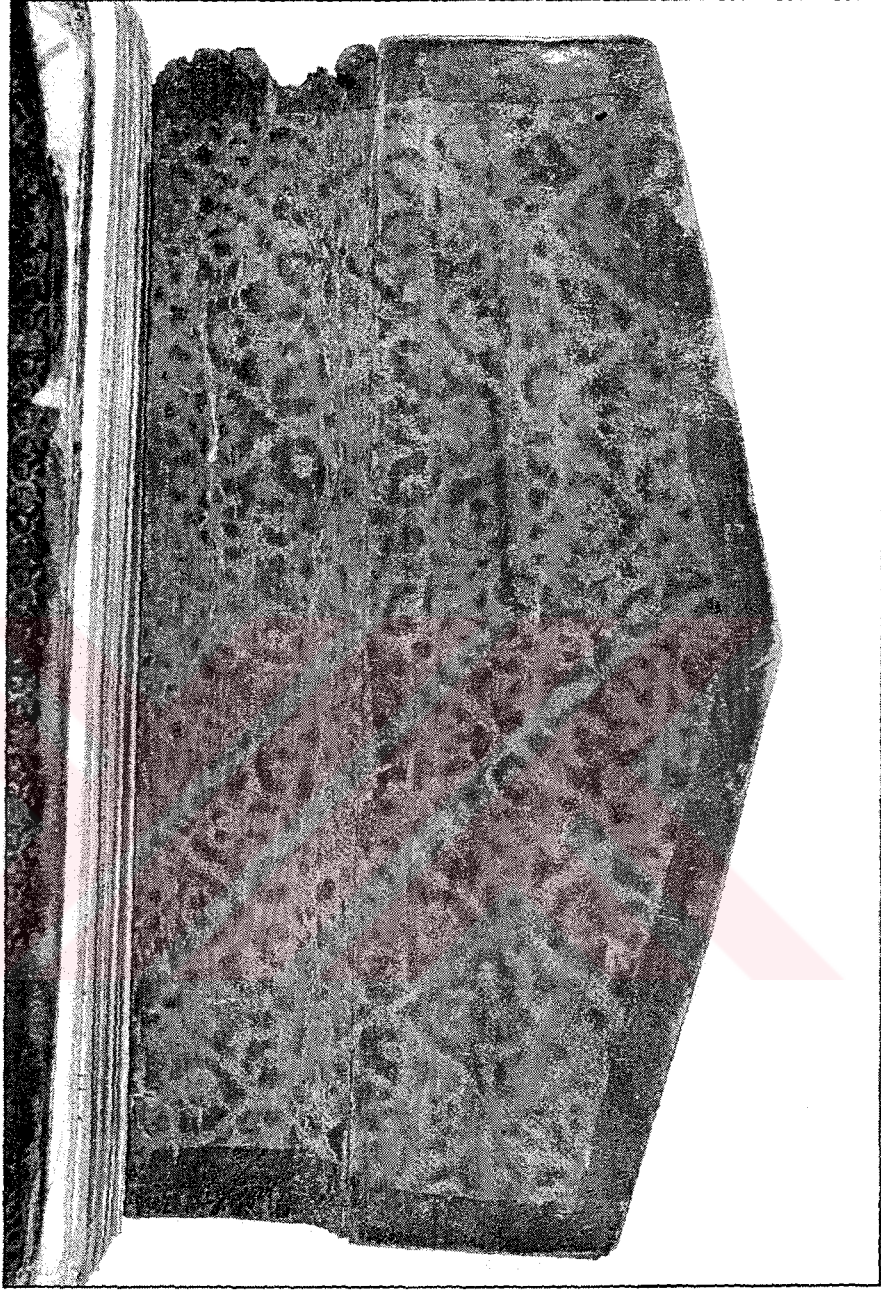
(Resim 52) Sarh masâbih as-Sünnat Cilt 1 (H. 844/M. 1437)

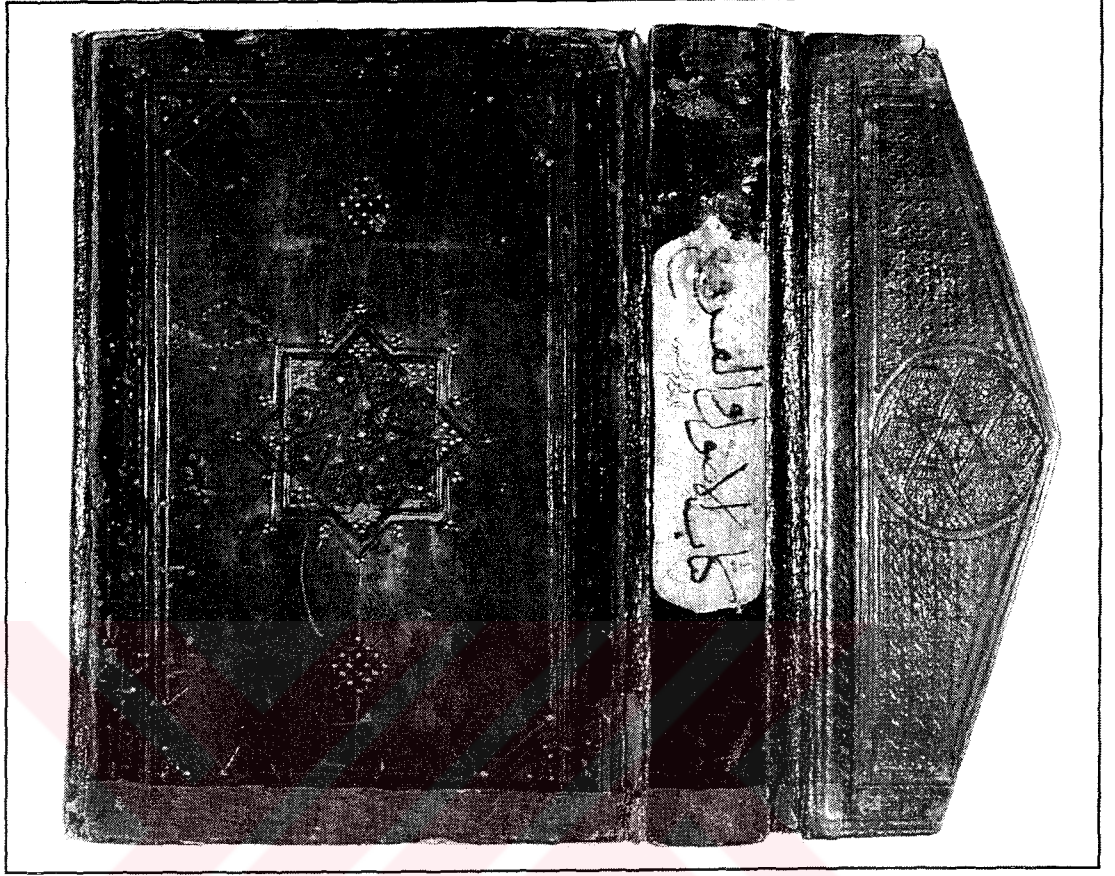
(Resim 53) Sarh masâbih as-Sünnat Cilt 1 (H. 844/M. 1437) (İç kapak)

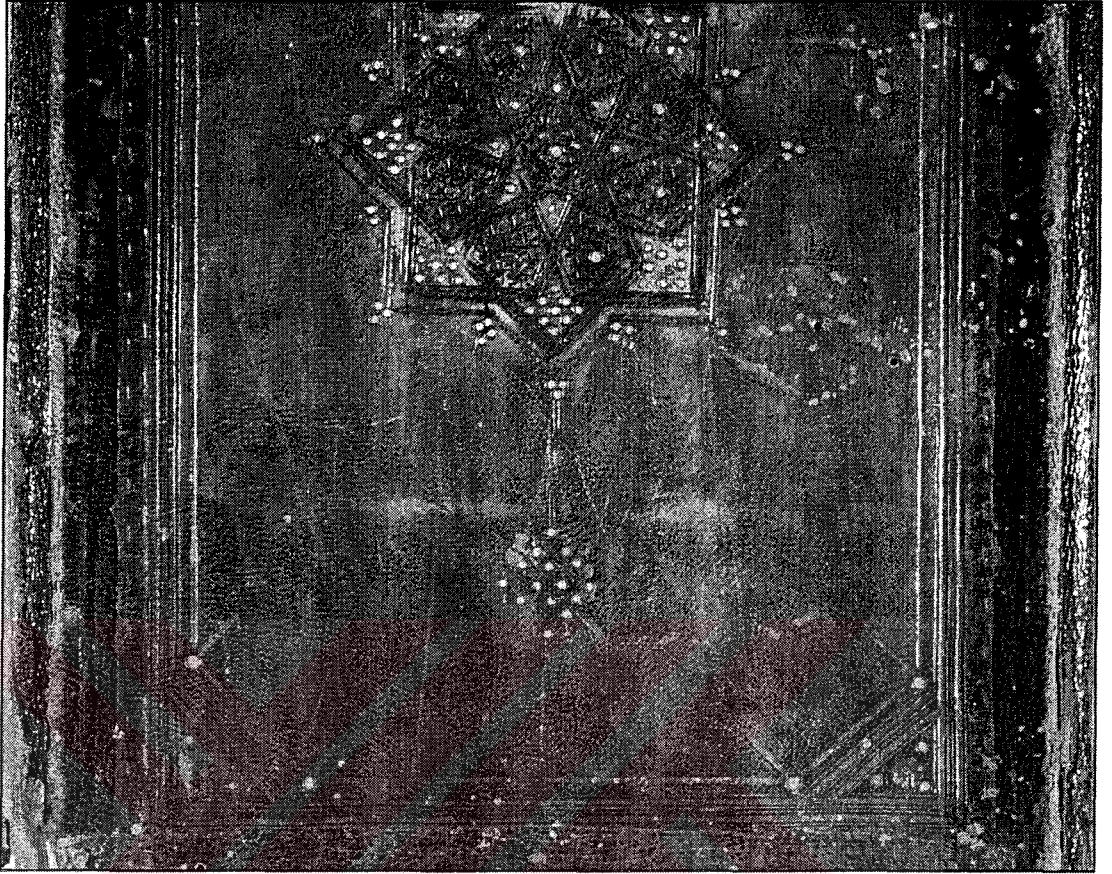
(Resim 54) Talmih ala'l-tavzih (H. 885/M. 1480)

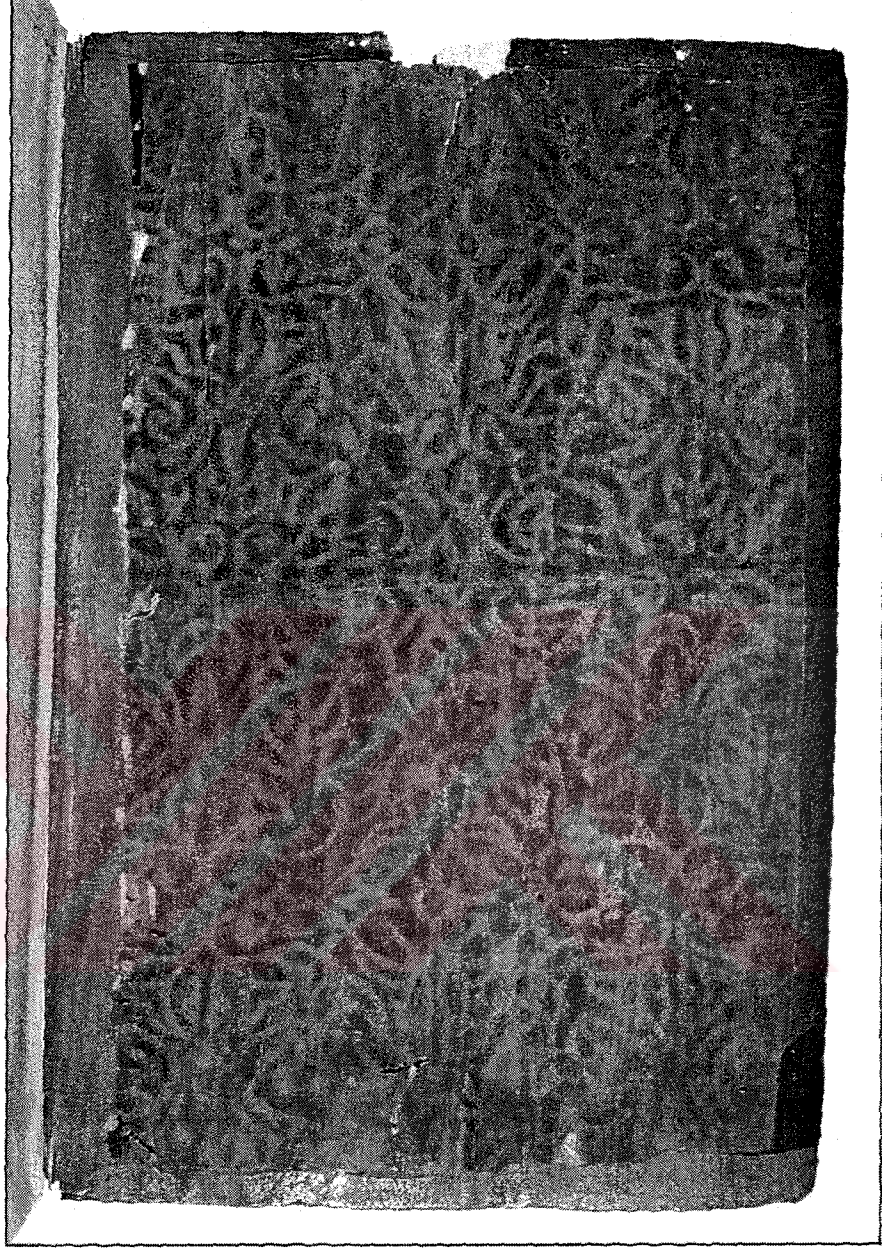
(Resim 55) Talmih ala'l-tavzih (H. 885/M. 1480) (İç kapak)

(Resim 56) el-Usûl ve'l furu min kavî el â imma (H. 969/M. 1561)

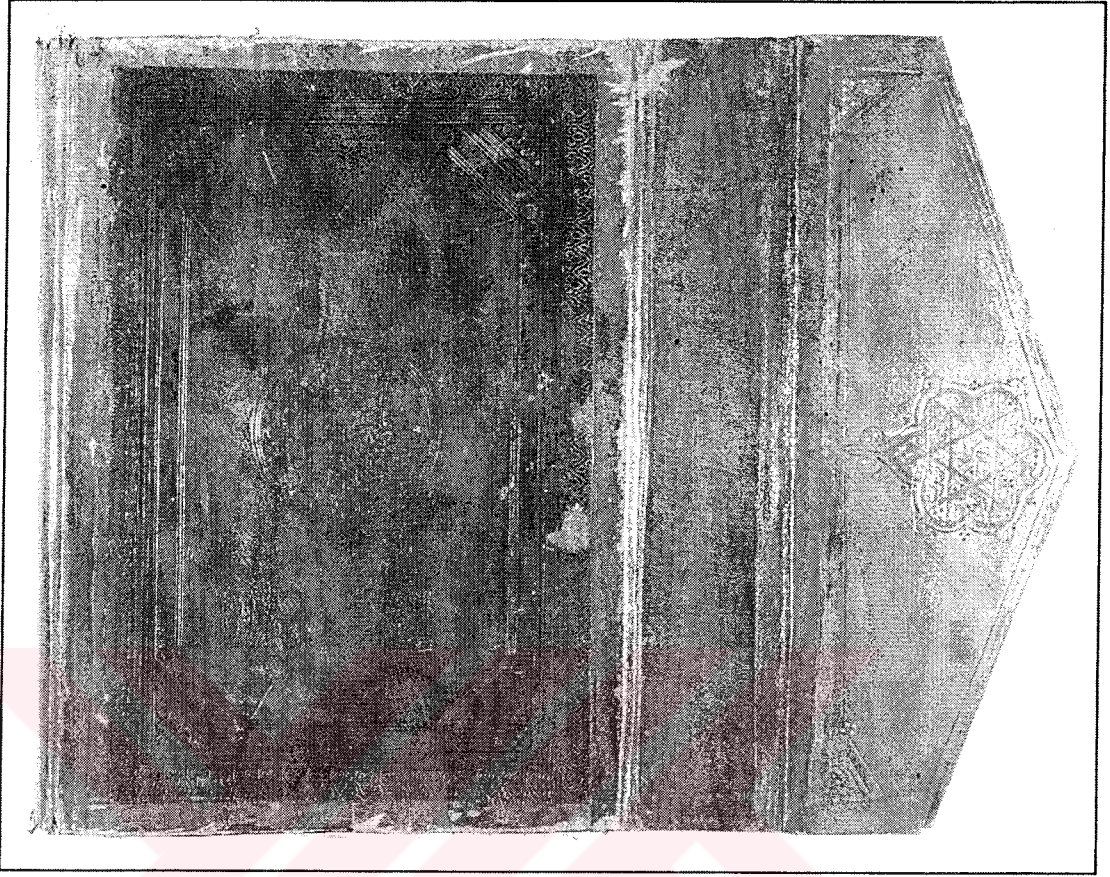

(Resim 57) el-Usûl ve'l furu min kavî el â imma (H. 969/M. 1561)

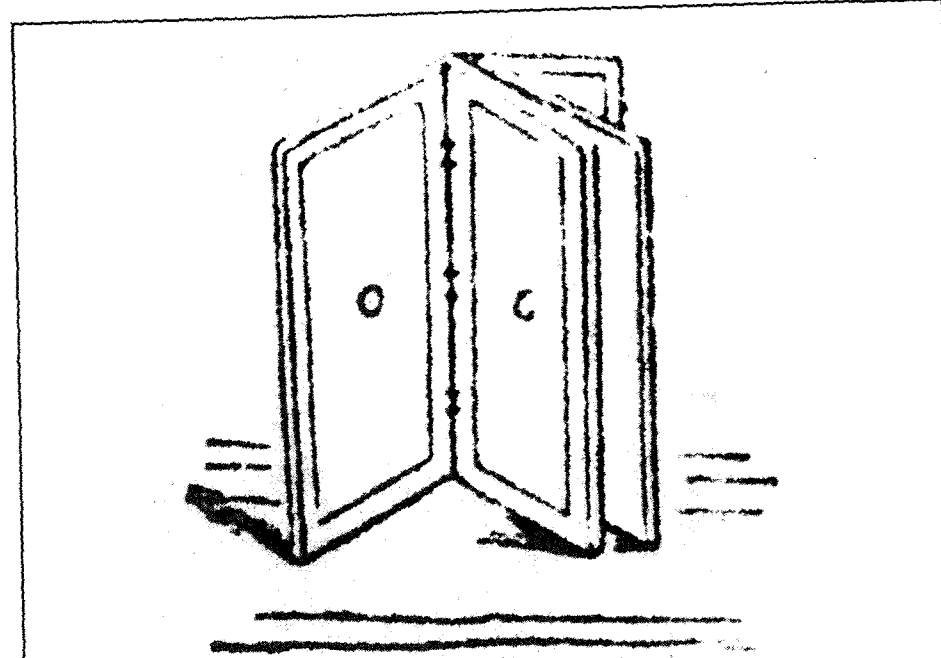

(Resim 58) el-Usûl ve'l furu min kavli el â imma (H. 969/M. 1561)
(İç kapak)

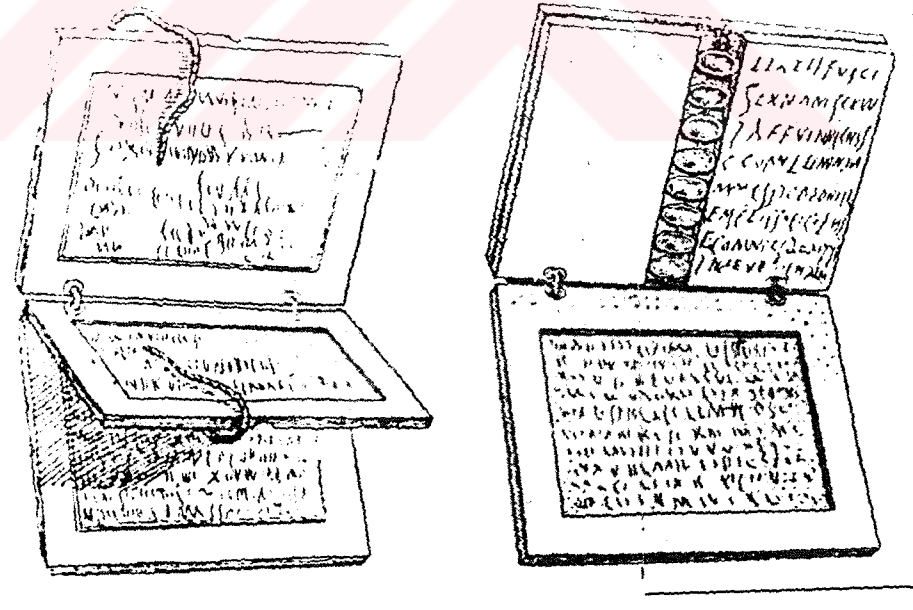

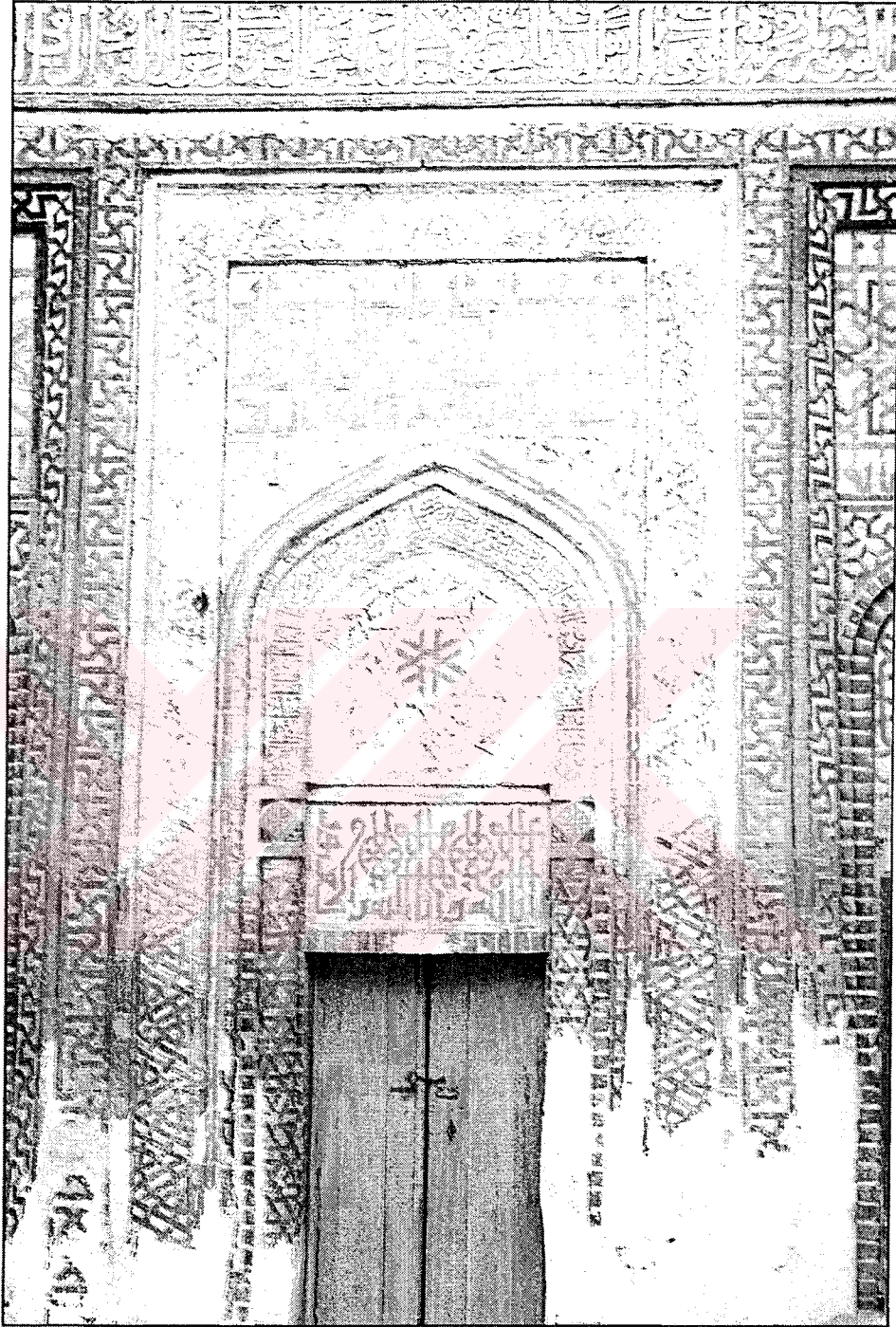
(Resim 59) Ahkâmu'l-Kur'ân (H. 970/M.
1562)

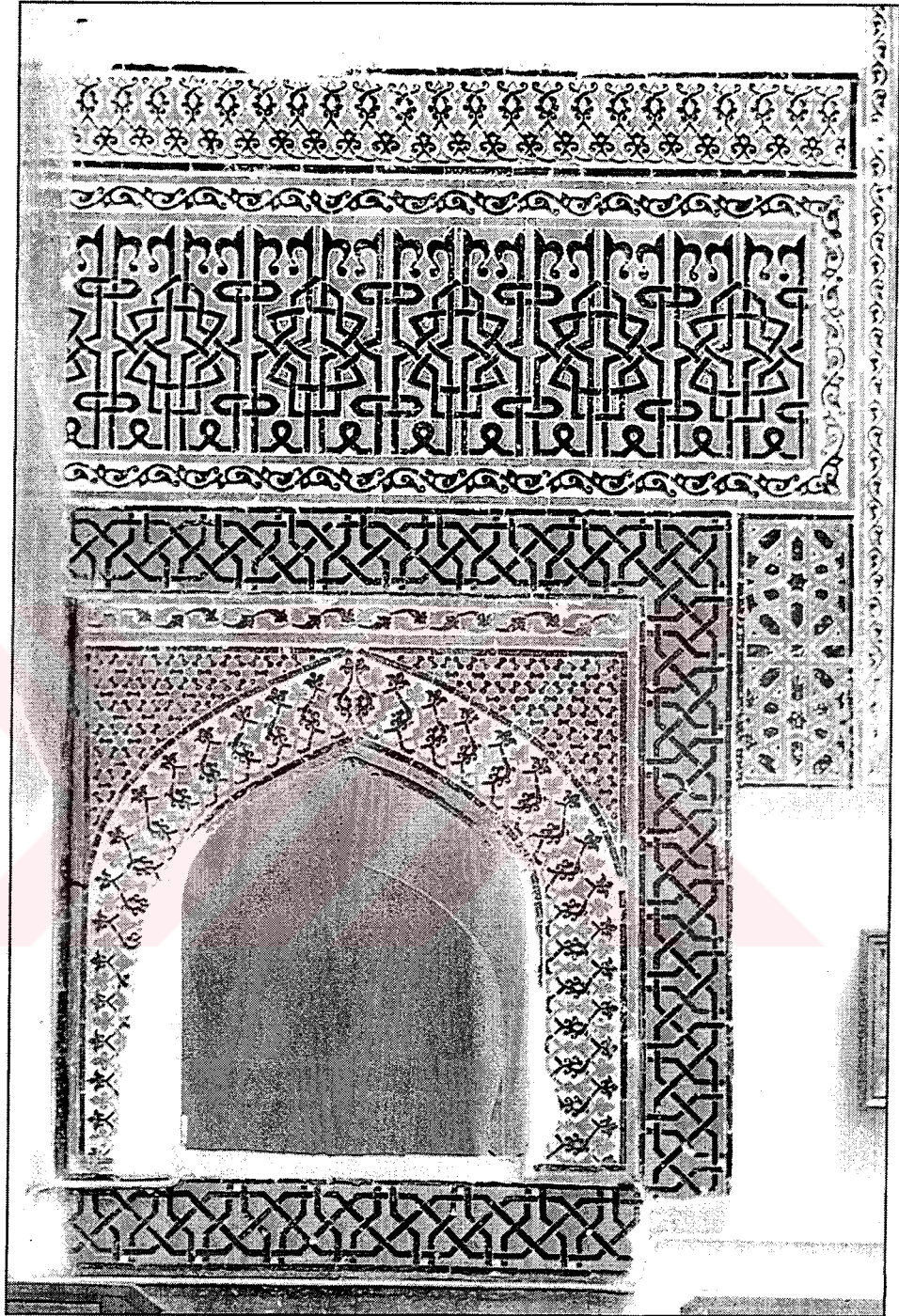
(Resim 60) Bir arada tutturulmuş bal mumu levhalar.

(Resim 61) Açılmış üç yapraklı ağaç levha.

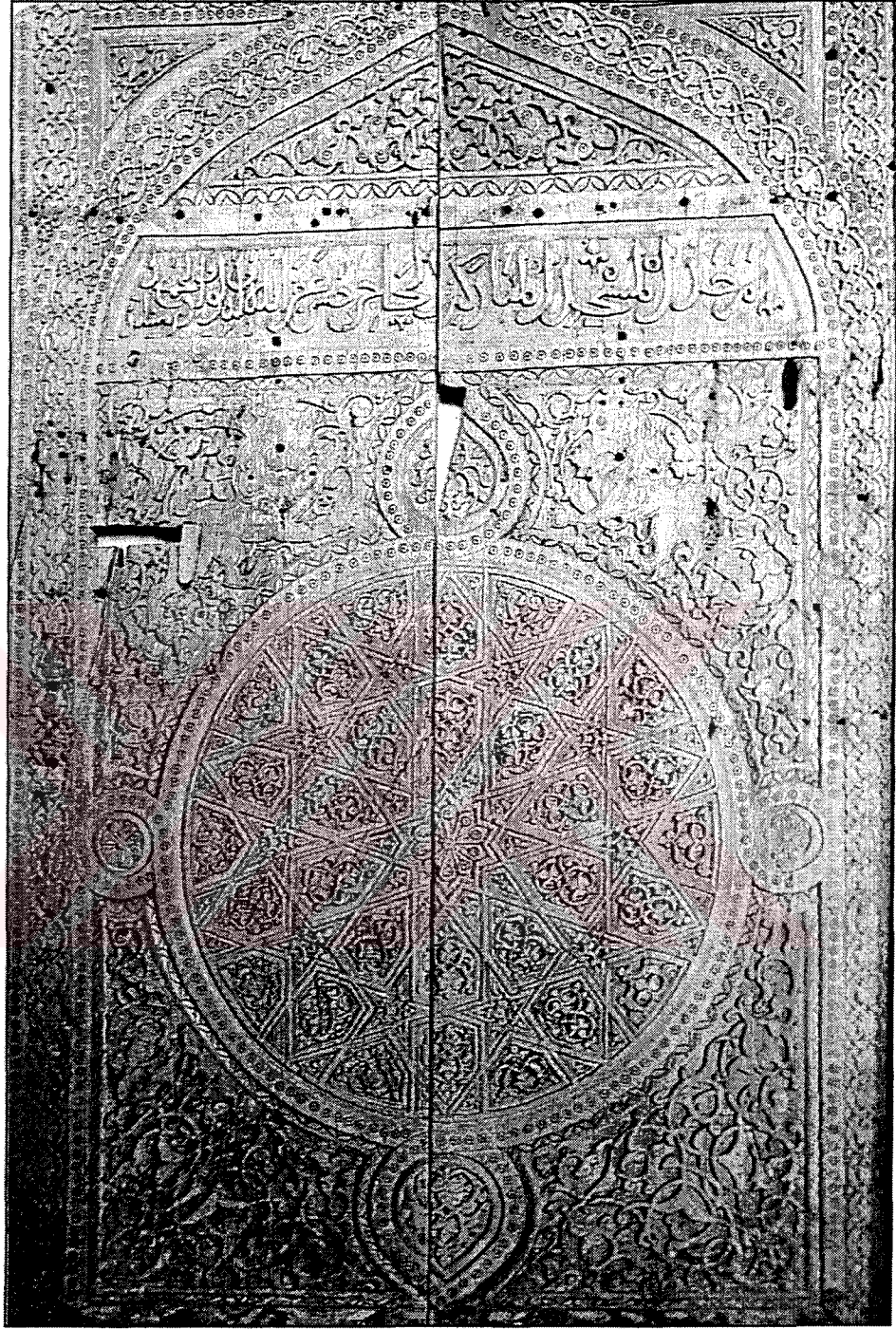

(Resim 62) Sivas - Keykavus Darüüşşifası Türbesi çini mozaik ve sırlı tuğla süslemesi (1219)

(Resim 63) Konya - Karatay Medresesi duvarlarında çini mozaik süsleme.

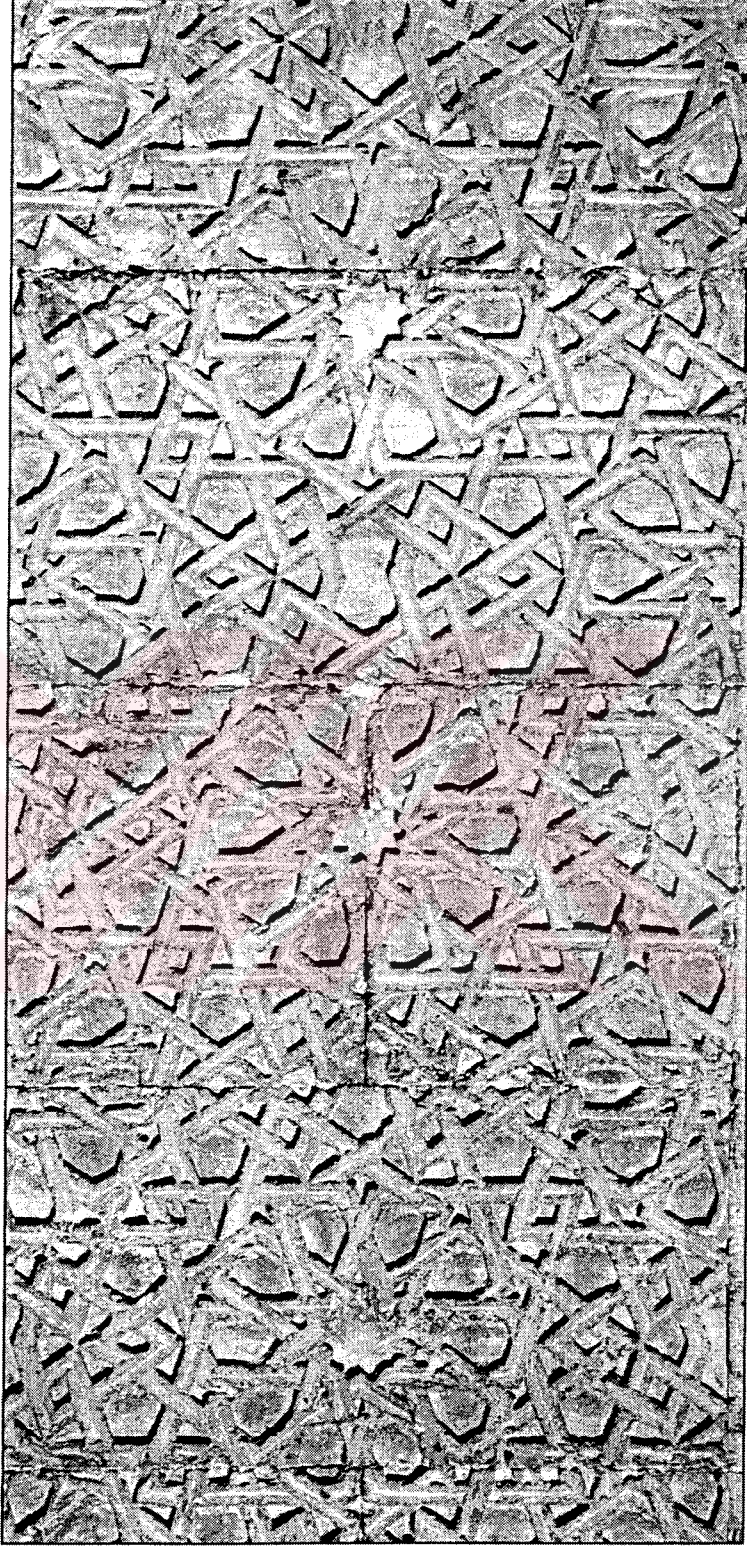
(1251)

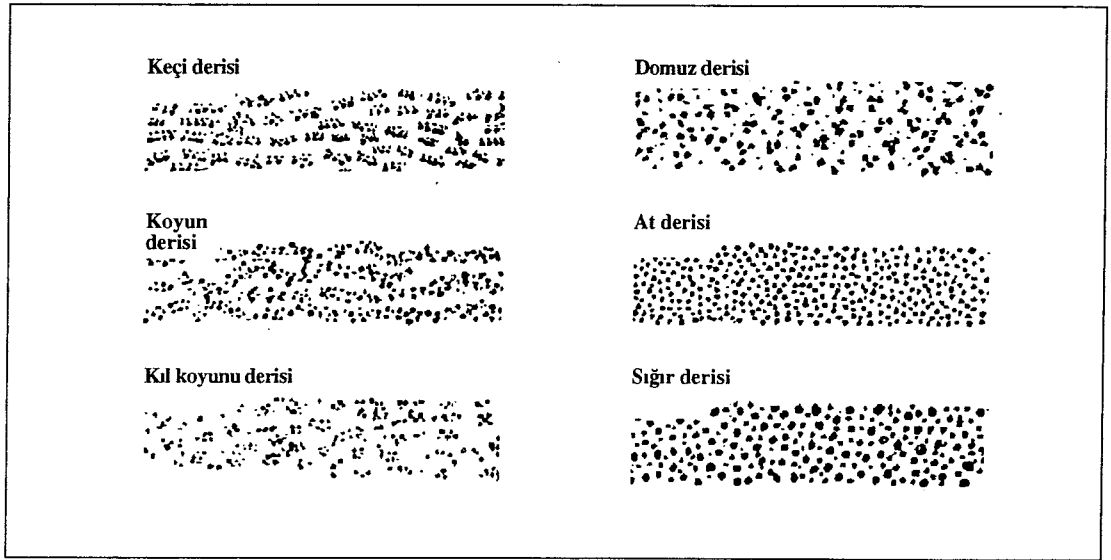
(Resim 64) Ankara - Hacı Hasan Camii arslanlı ahşap kapı. (XIII. y.y.)

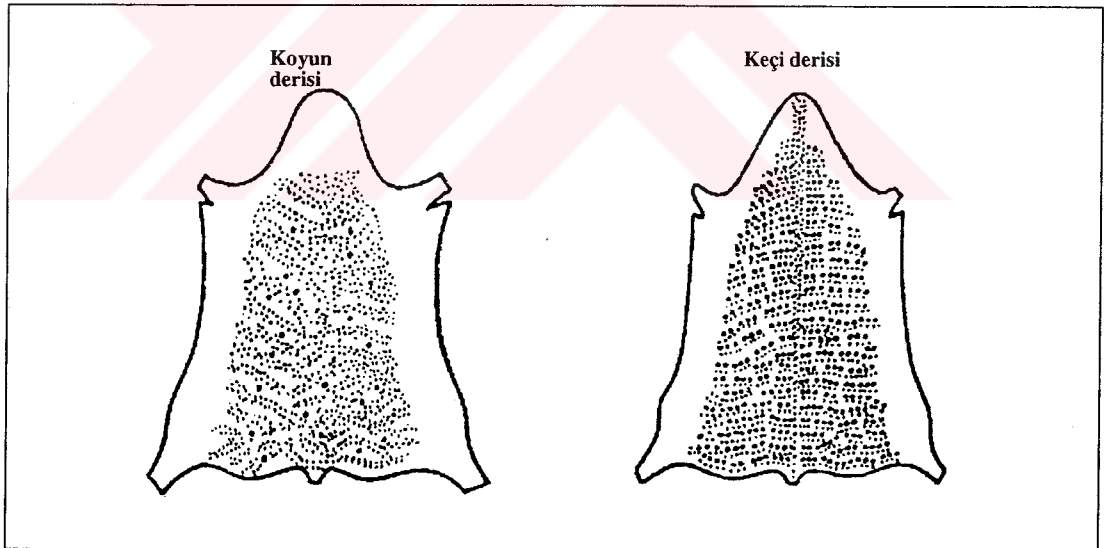
(Resim 65) Burçlarla bezeli piriñ tas. (XII - XIII. y.y.)

(Resim 66) Ağzı Karahan, taç kapıdan ayrıntı.

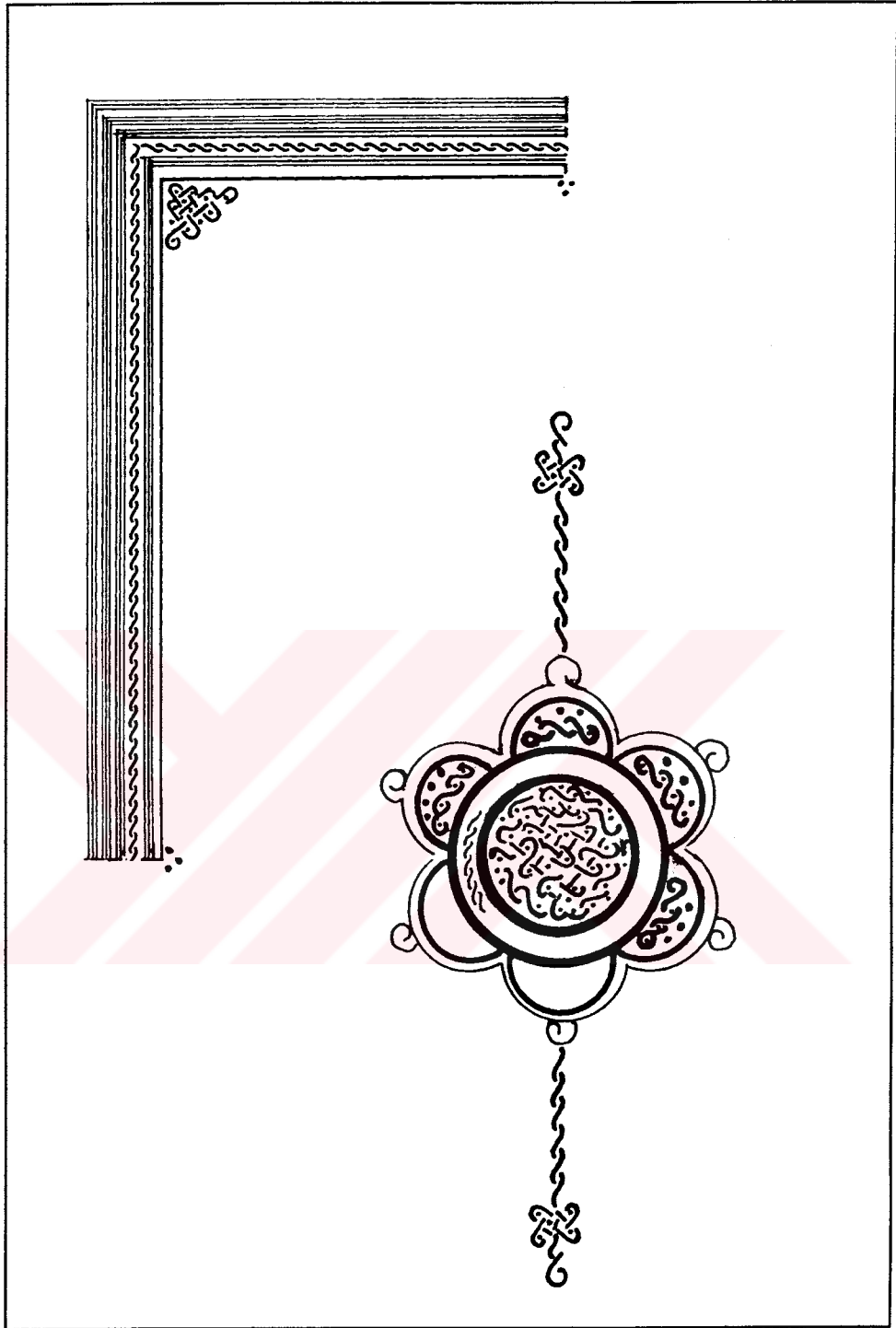

(Resim 67) Deri kıl gözeneklerinin biçimi.

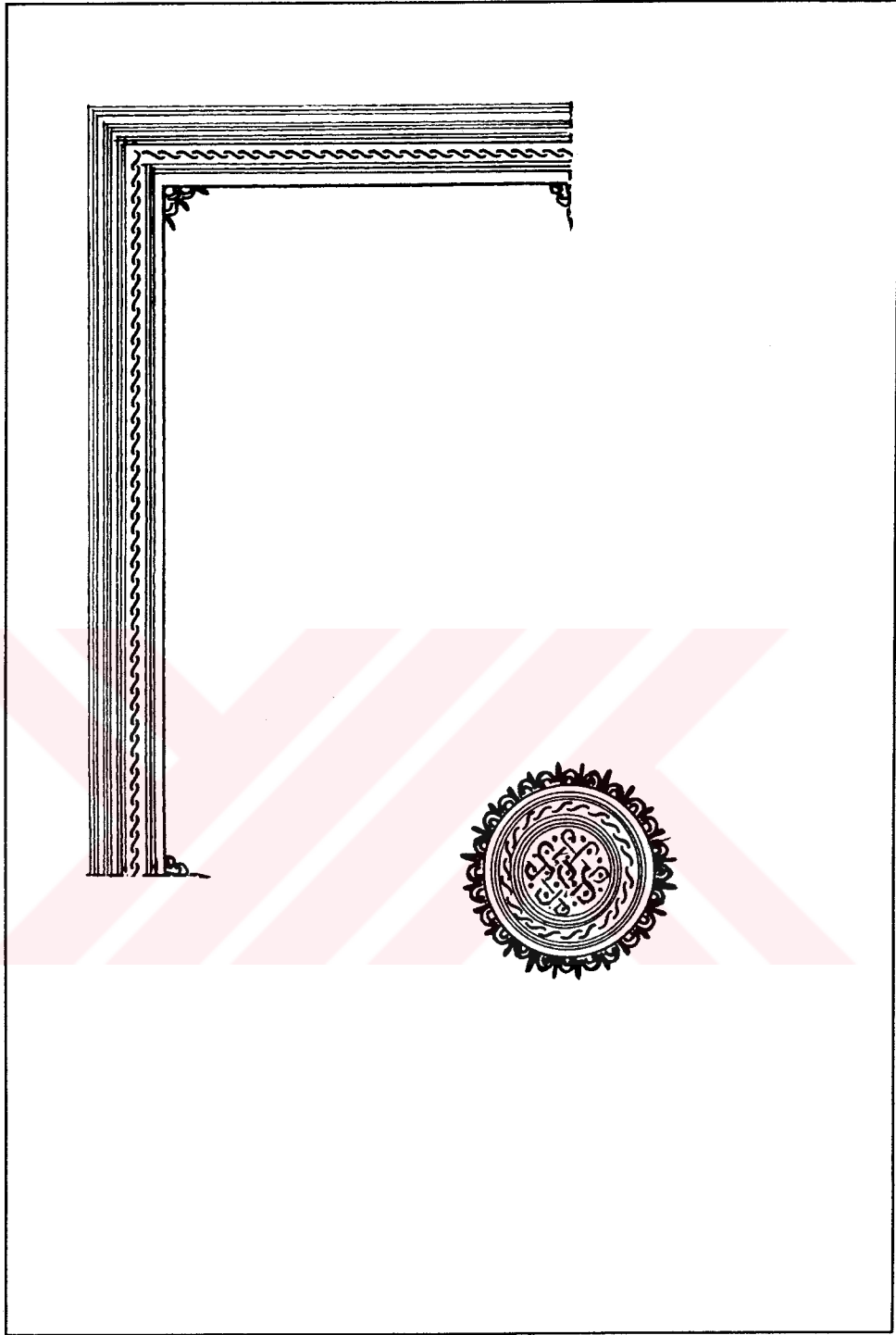

(Resim 68) Koyun ve keçi kıl gözeneklerinin dağılımı.

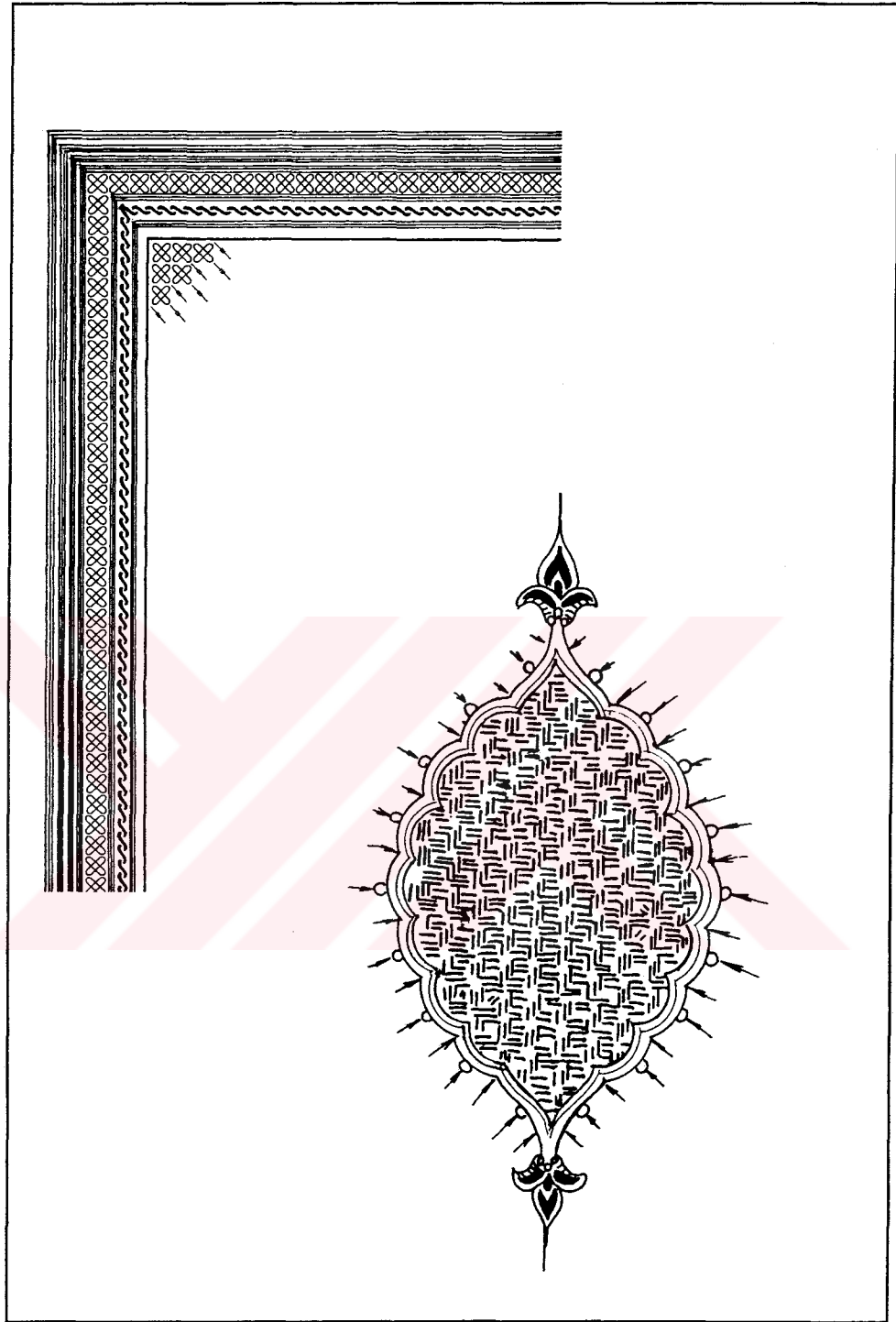

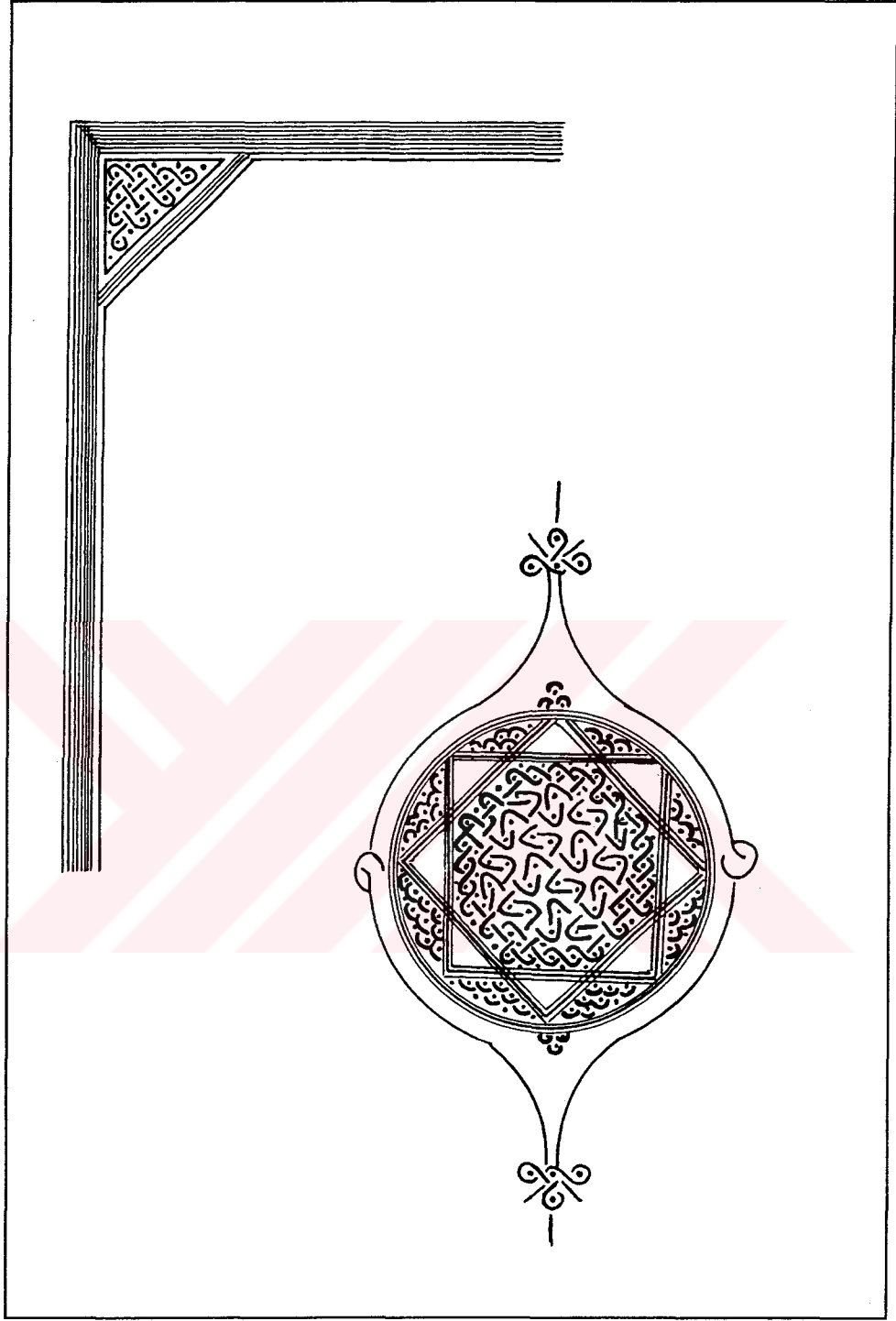
(Çizim 1) Fahri - nâme (dış kapak)

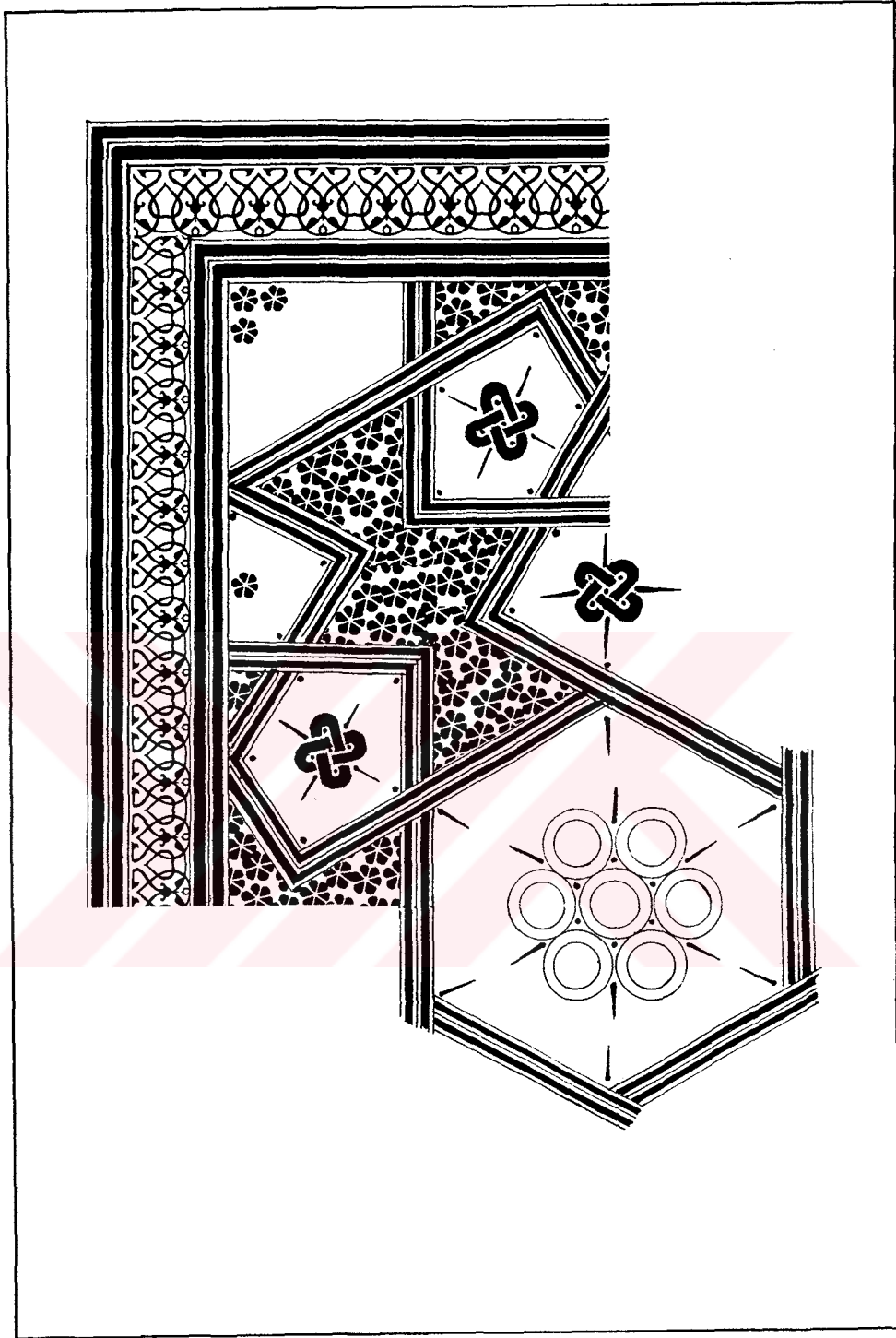
(Çizim 2) Fahri - nâme (iç kapak)

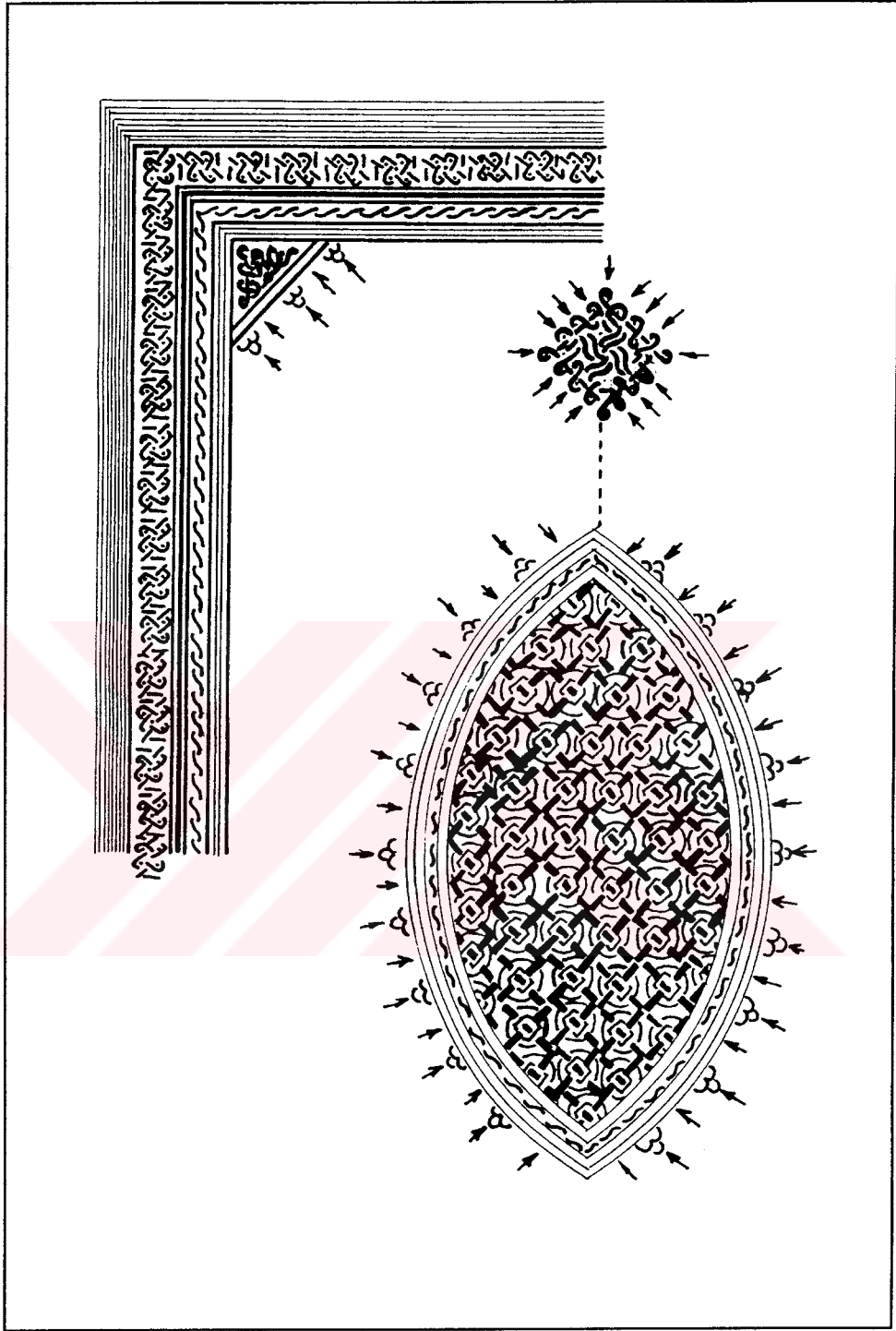
(Çizim 3) Şifa (sağ kapak)

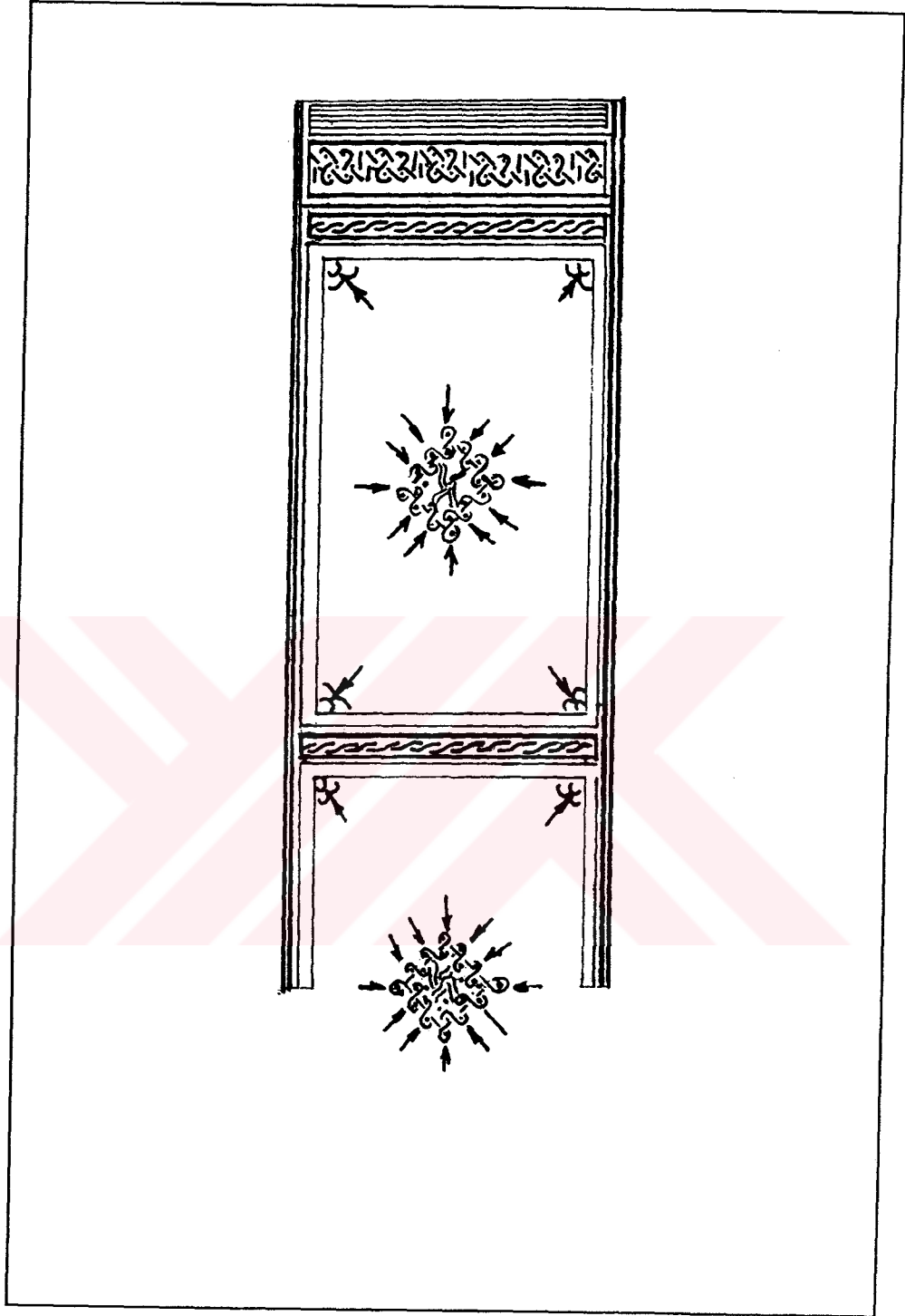
(Çizim 4) Şifa (sol kapak)

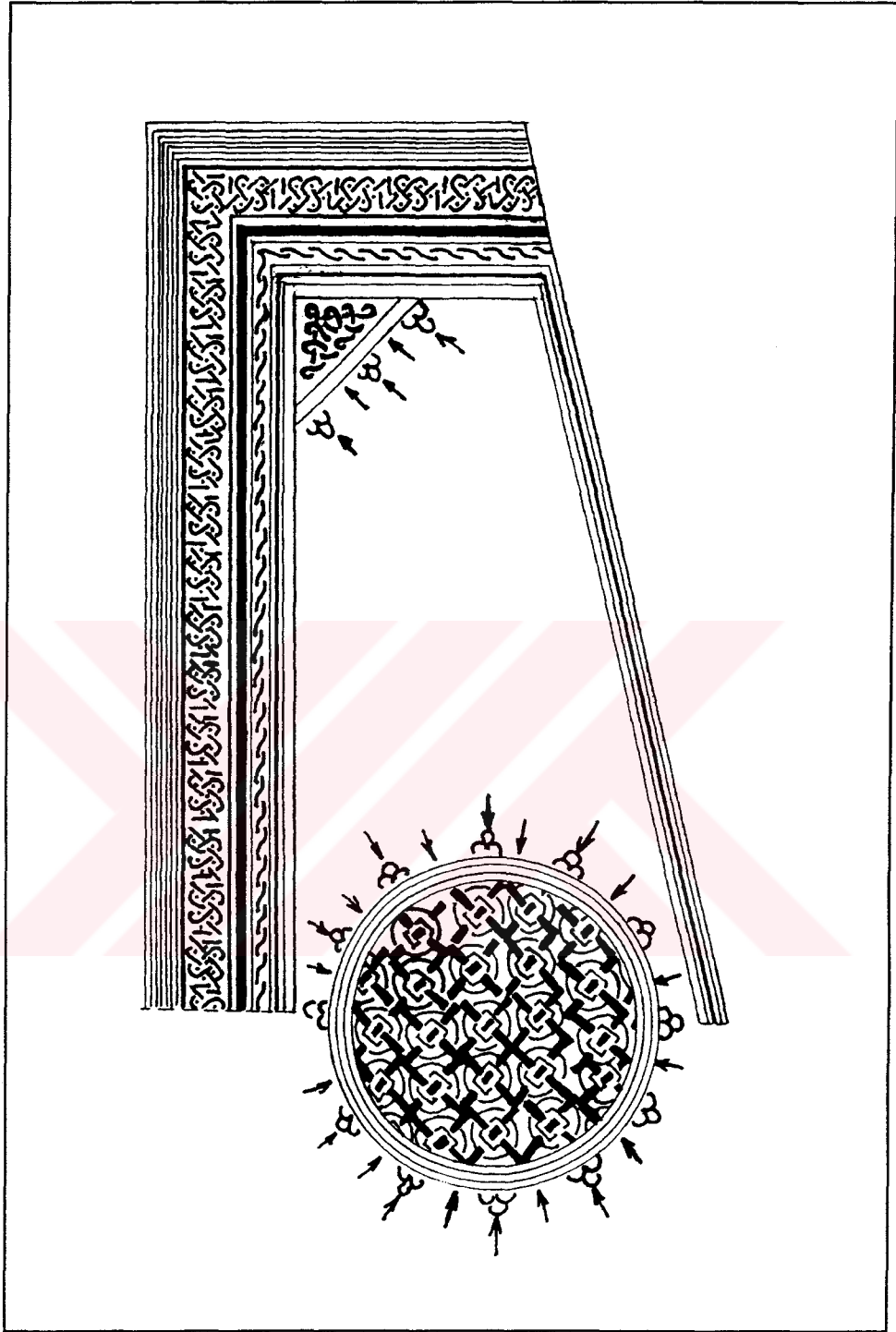
(Çizim 5) Tefsiru'l Ebulleys

(Çizim 6) Cami'ü'l - usûl li hadis al - Resûl

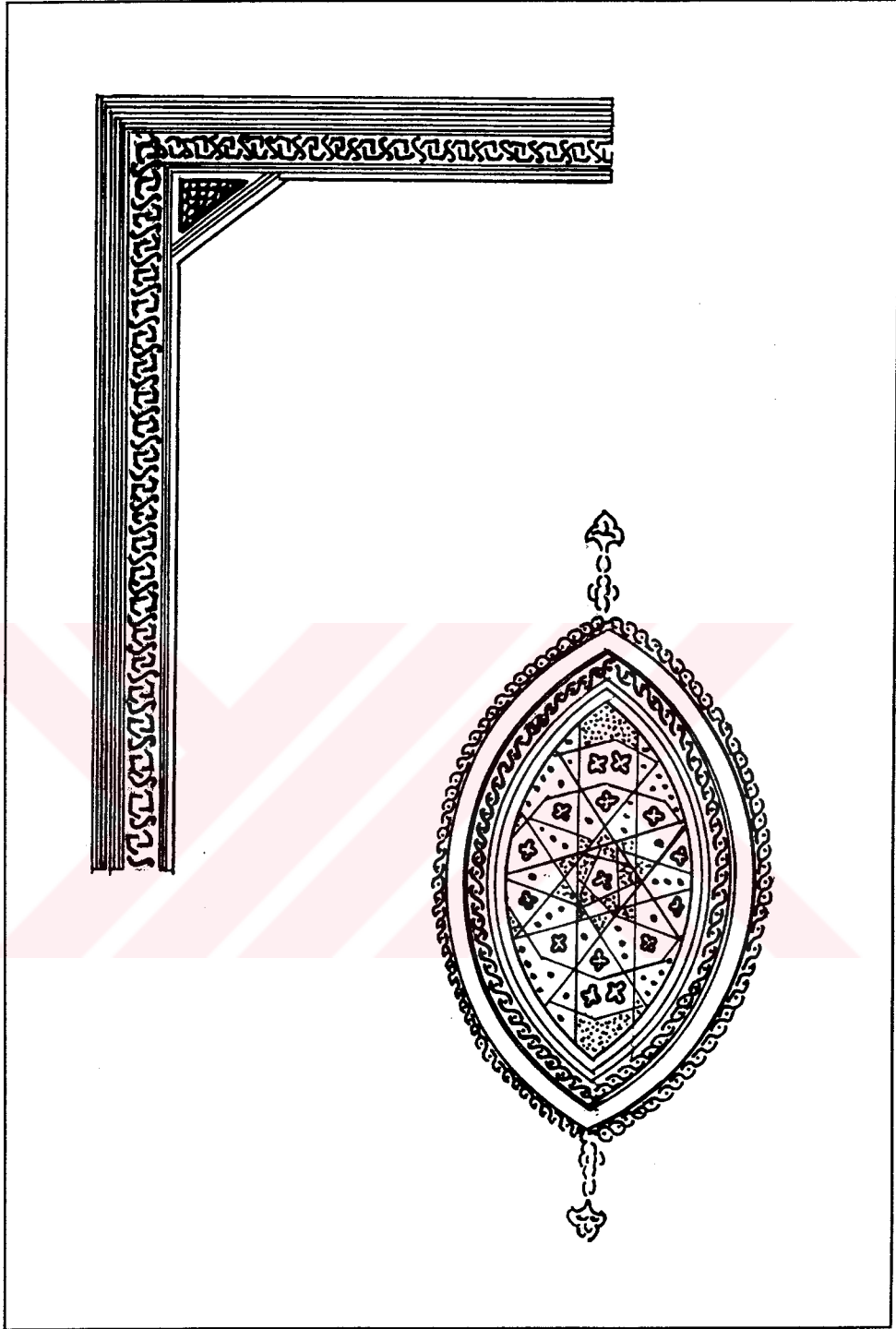

(Çizim 7) Cami'u'l - usûl li hadis al - Resûl (sertab)

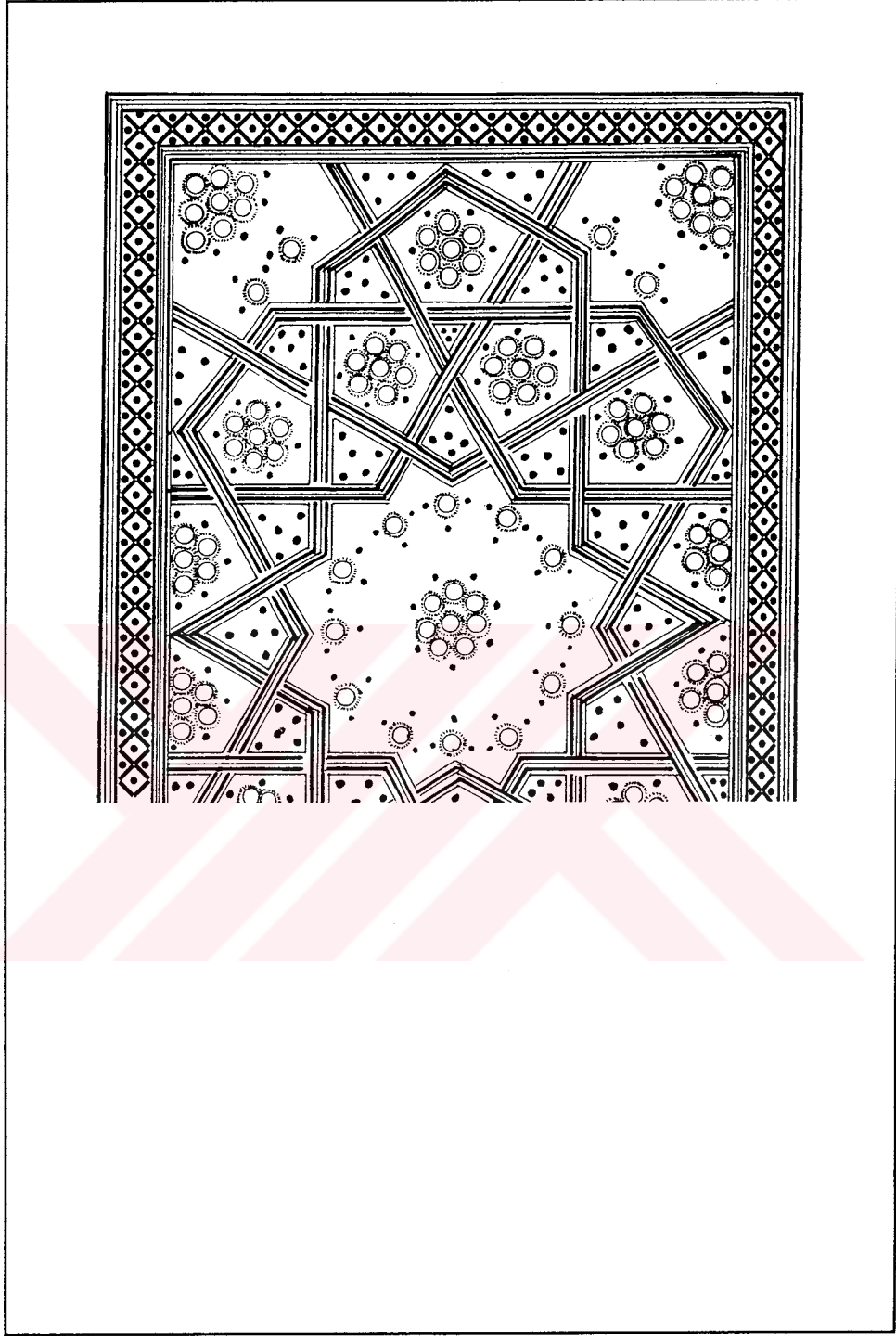

(Çizim 8) Cami'u'l - usûl li hadis al - Resûl (mikleb)

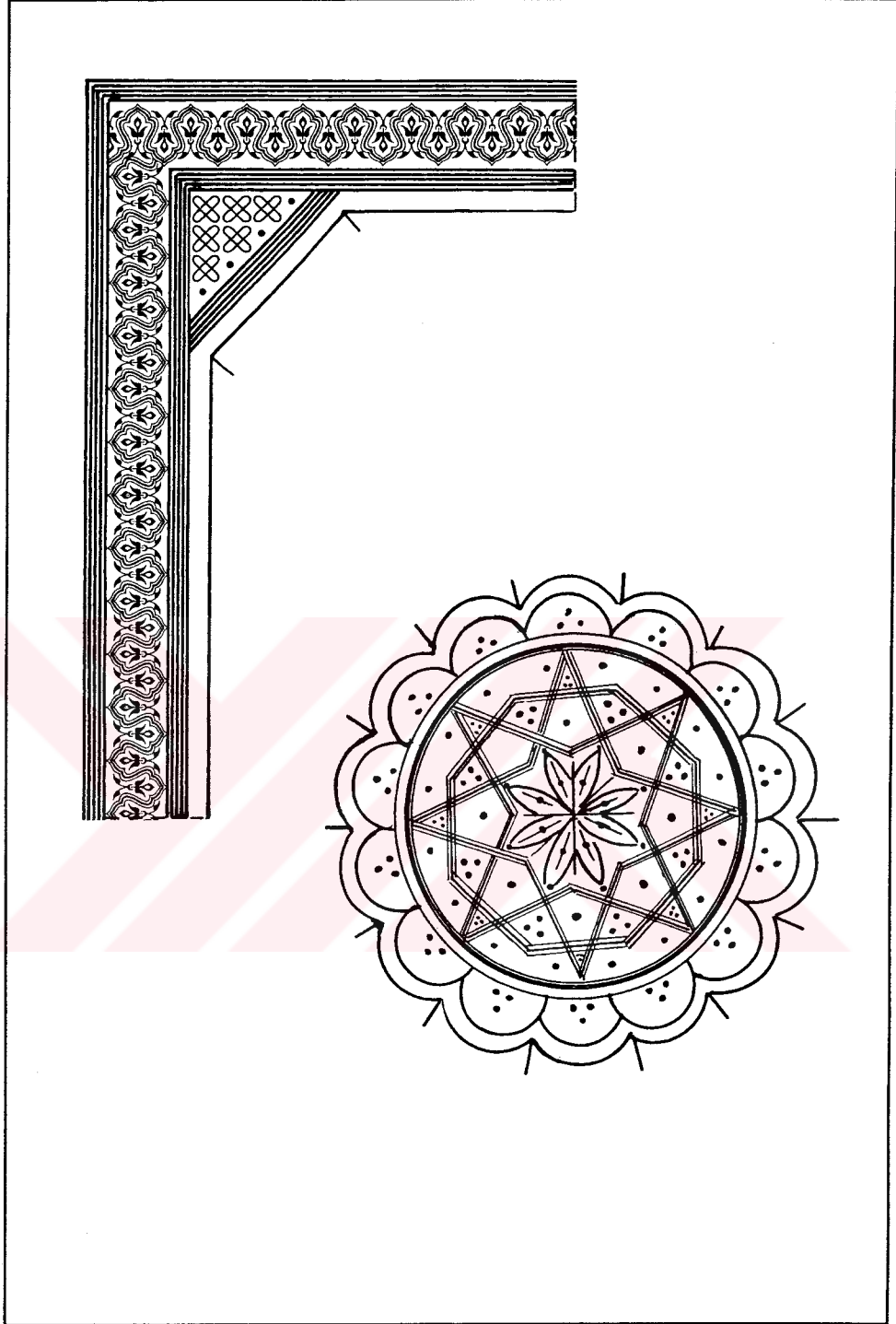

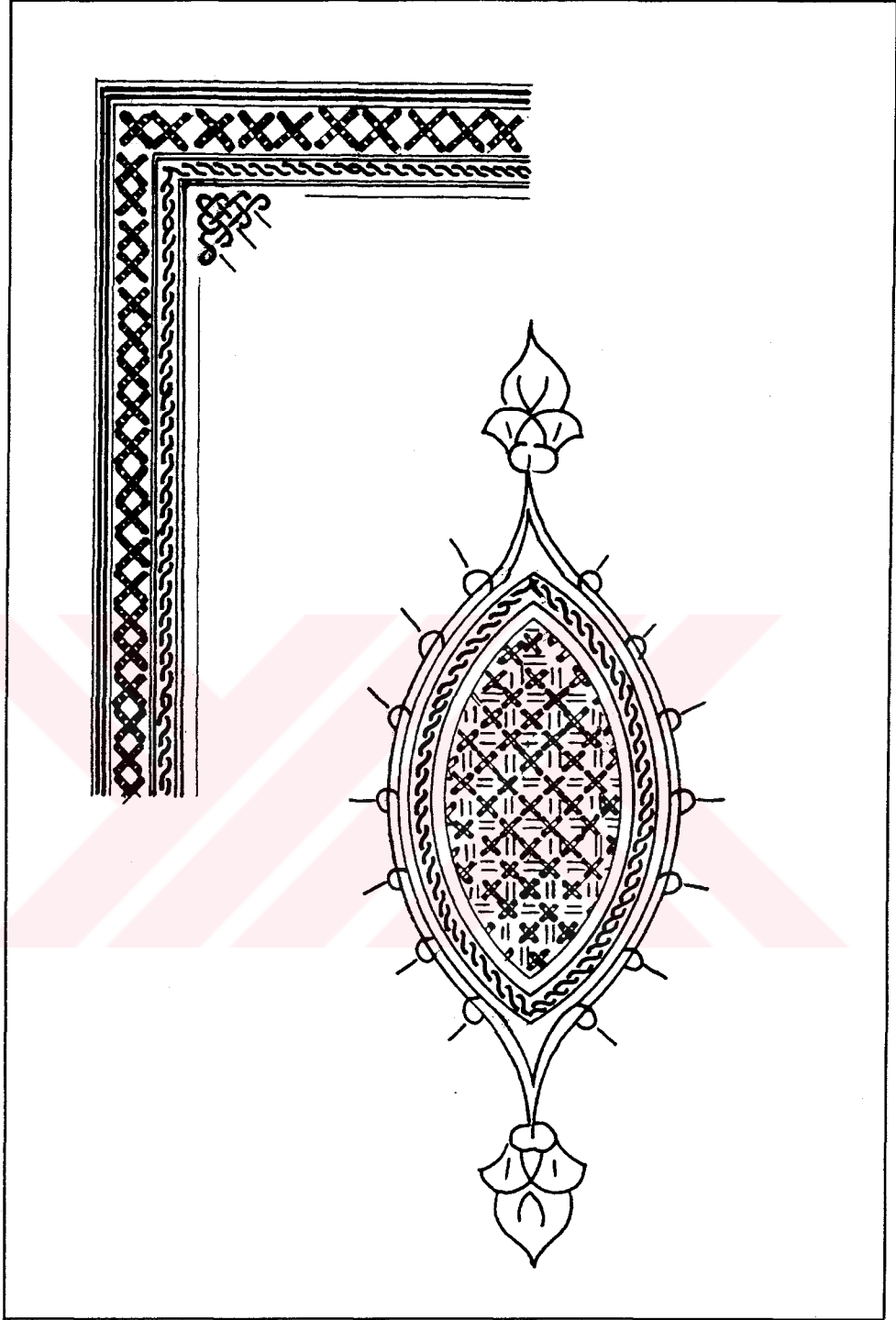
(Çizim 9) Esrârü'l - hitâb

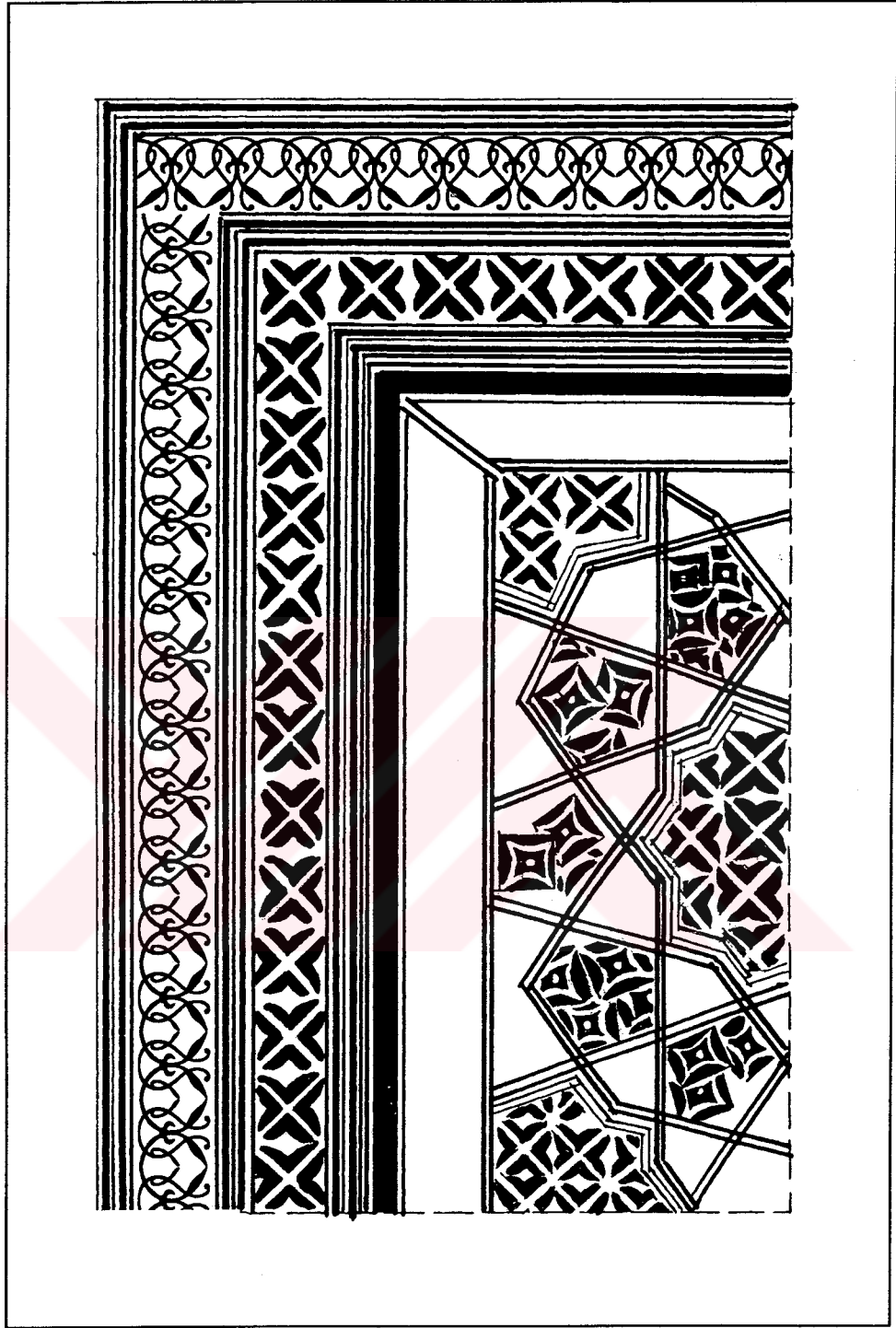
(Çizim 10) Tecrid al - usûl fi ehadis al - Resûl

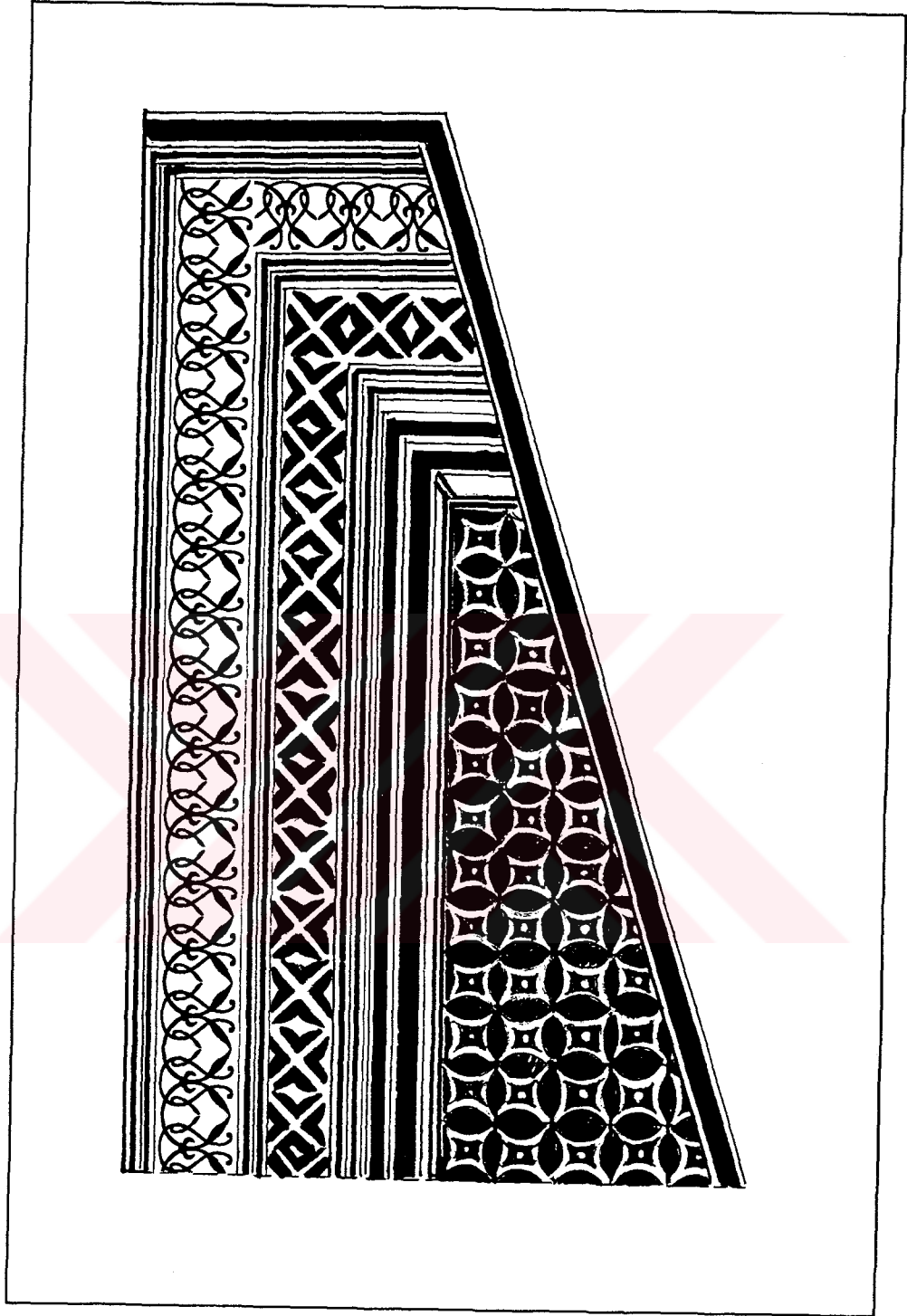
(Çizim 11) Kaş al asrar

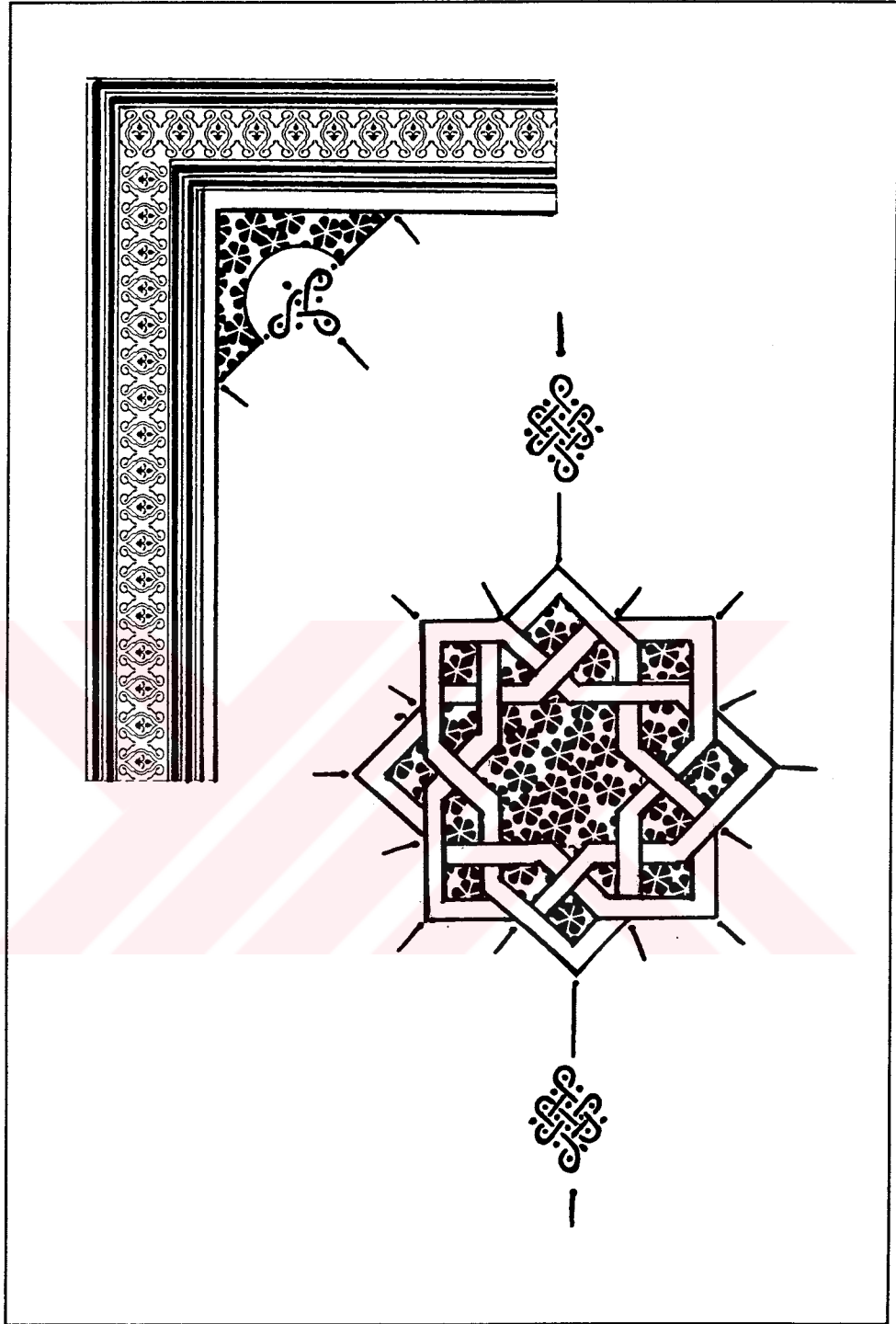
(Çizim 12) Atabetü'l - hakayık

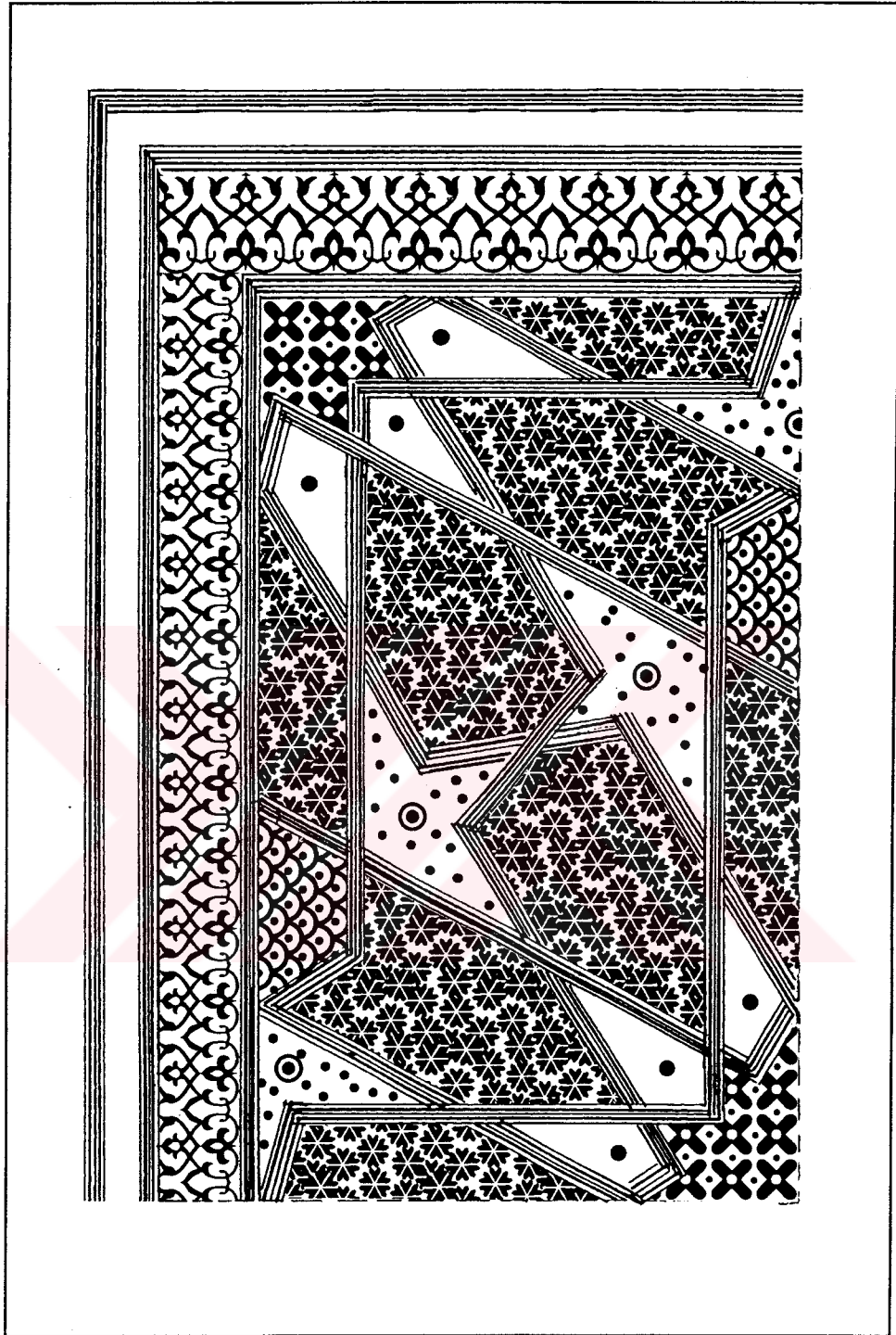
(Çizim 13) Mesâlikûl - ebsâr fi memâlikî'l - emsâr

(Çizim 14) Mesâlikûl - ebsâr fi memâliki'l - emsâr (mikleb)

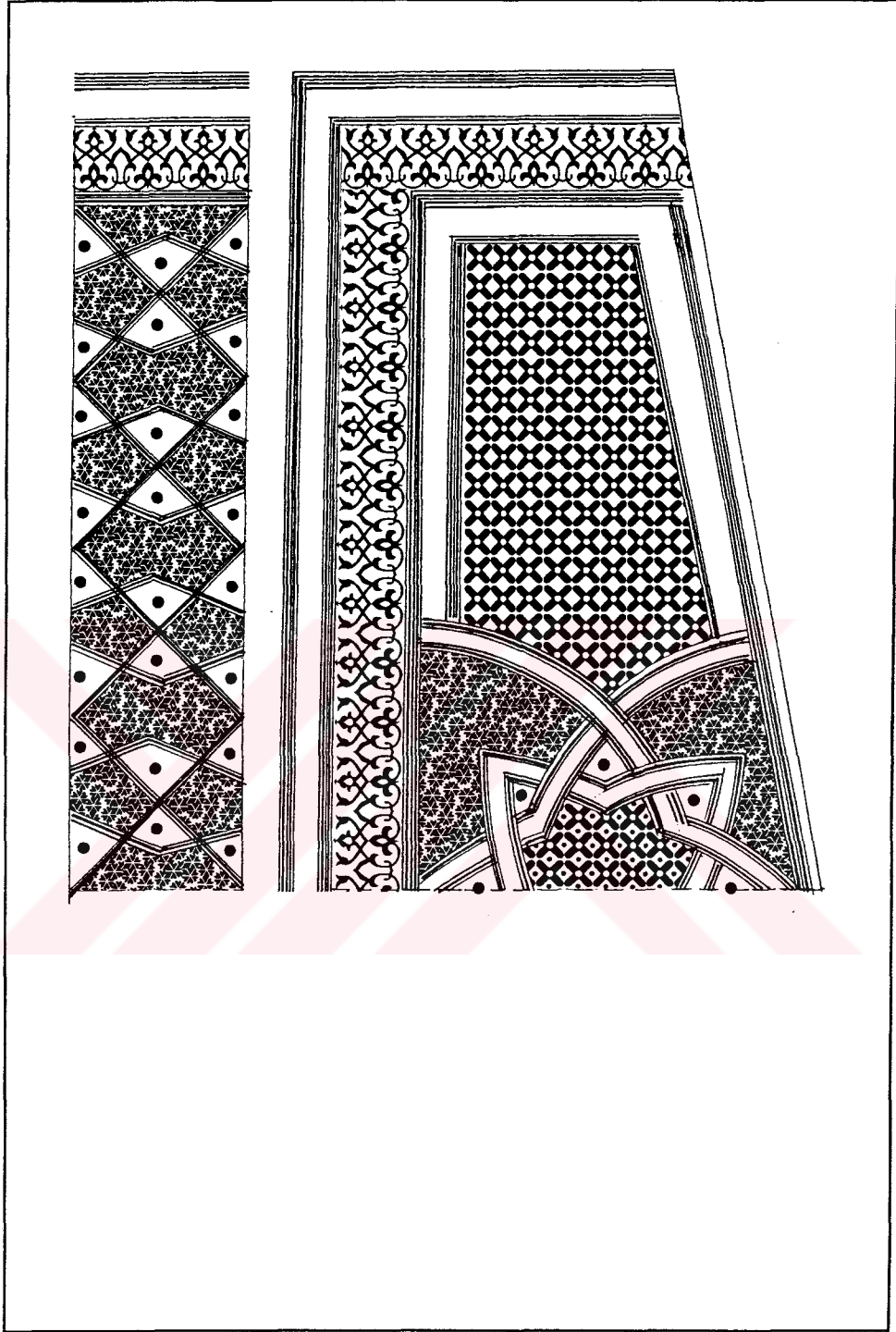

(Çizim 15) Mesâlikûl - ebsâr fi memâlikî'1 - emsâr (cilt 4)

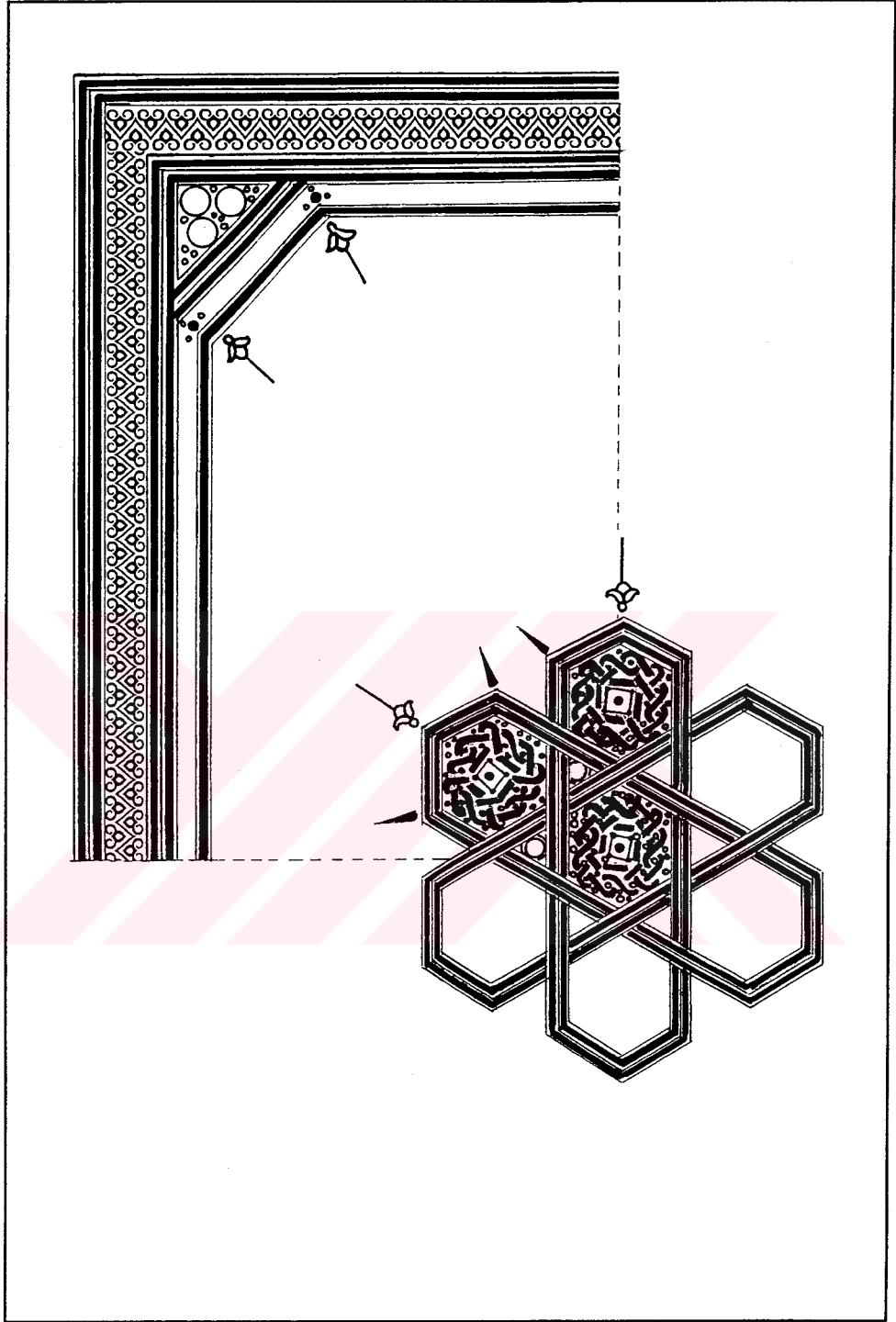

(Çizim 16) Mesâlikûl - ebsâr fi memâliki'l - emsâr (cilt 2)

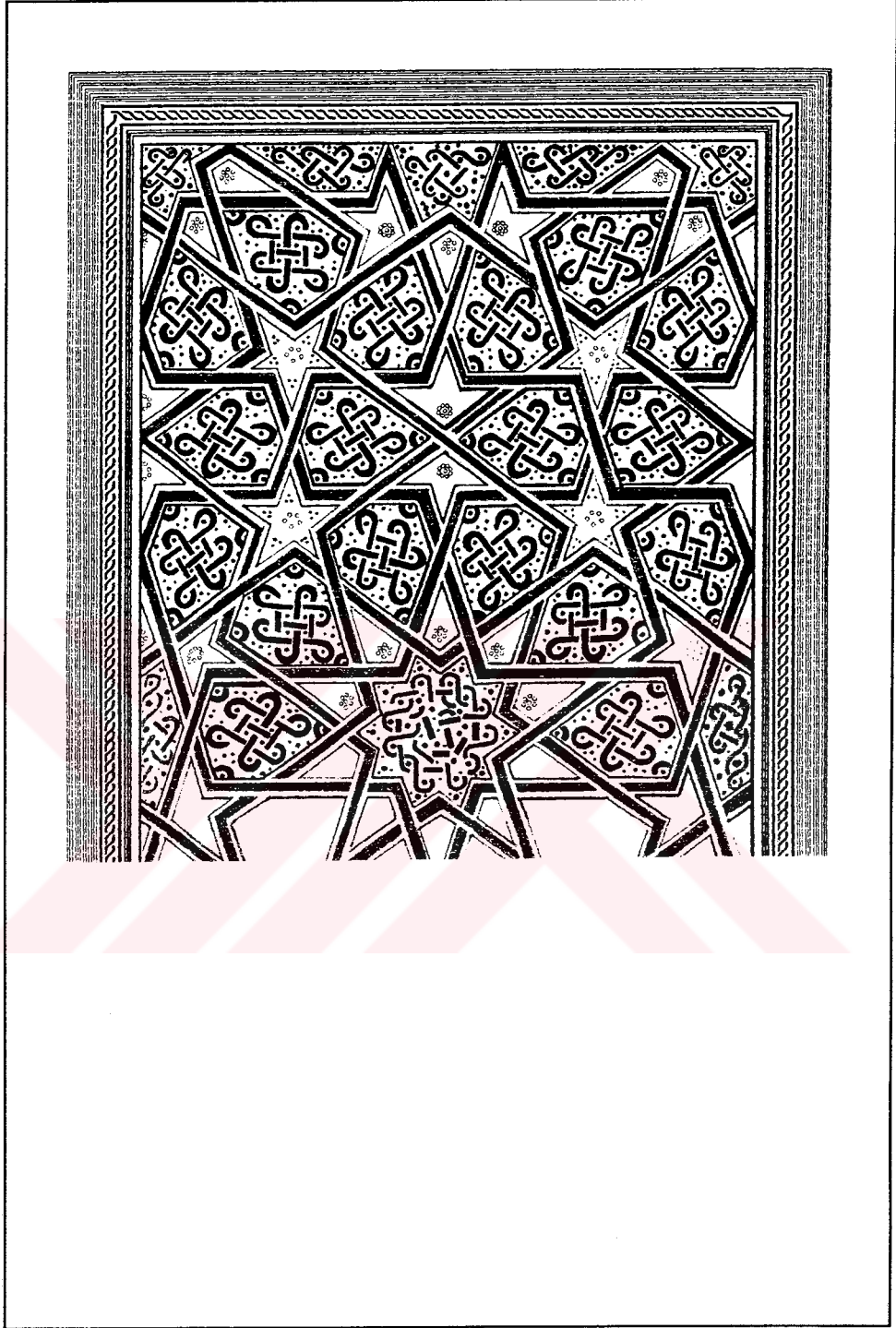

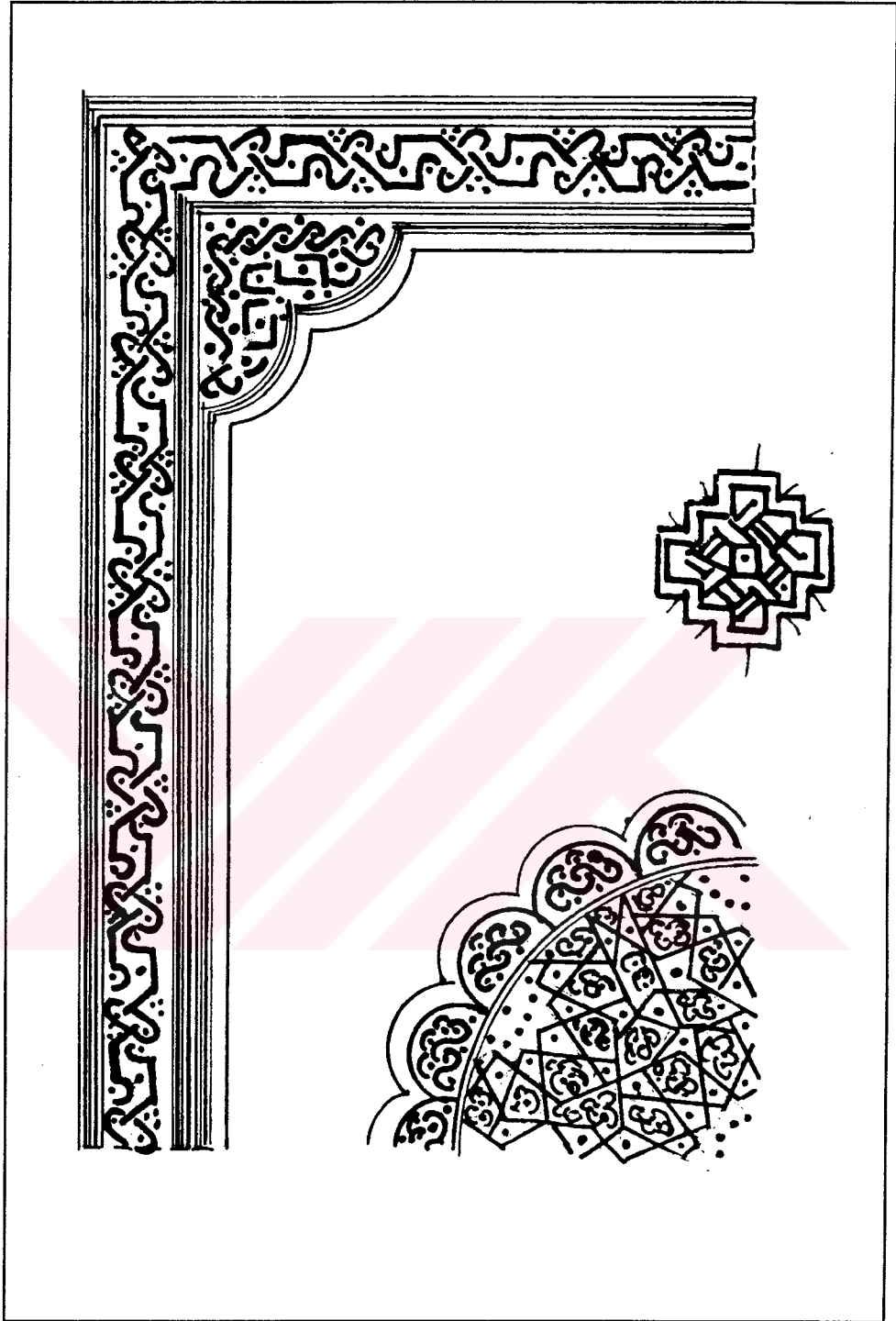
(Çizim 17) Mesâlikûl - ebsâr fi memâlikî'l - emsâr (cilt 2) (sertab - mikleb)

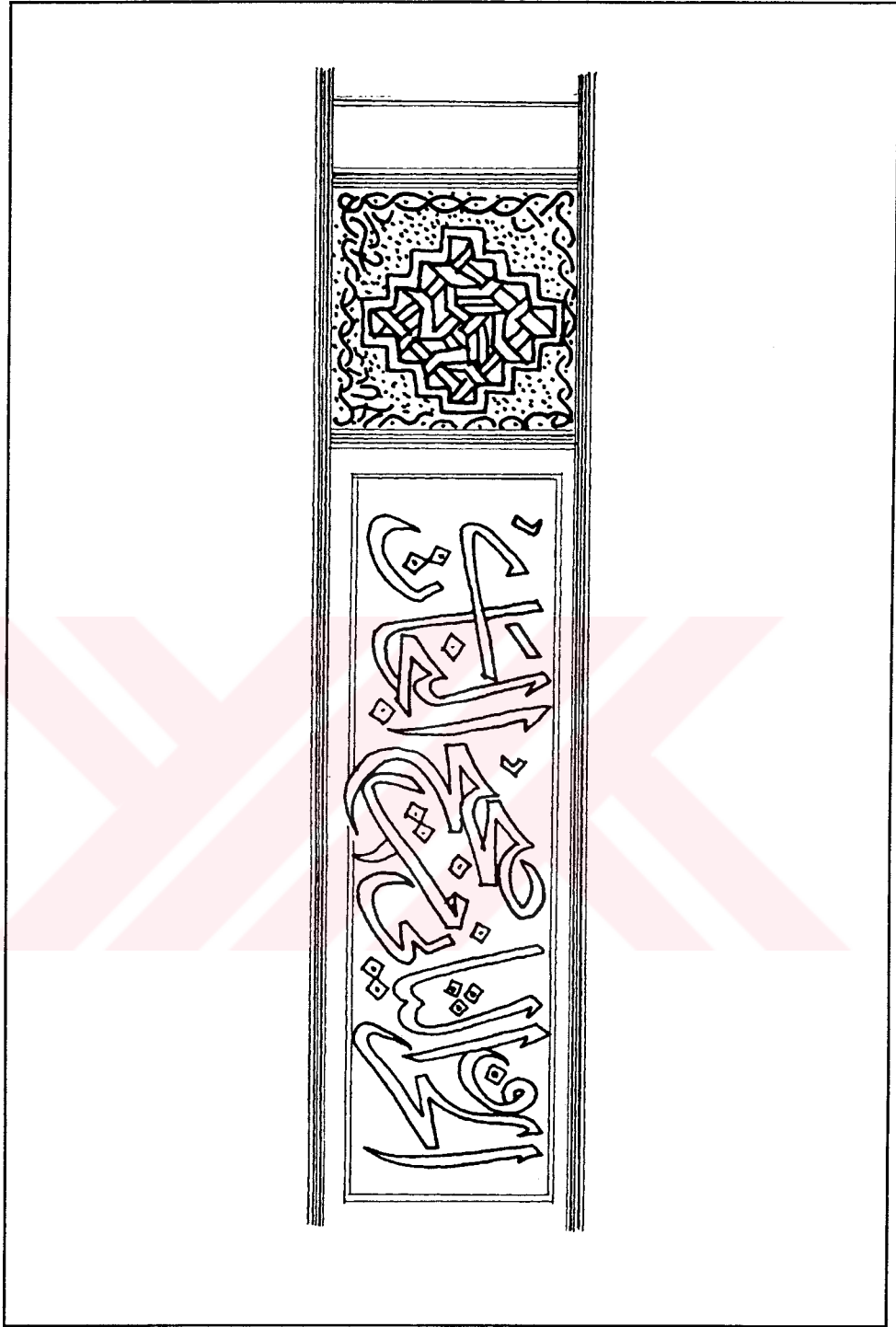
(Çizim 18) Ta'lika fil - feva'id

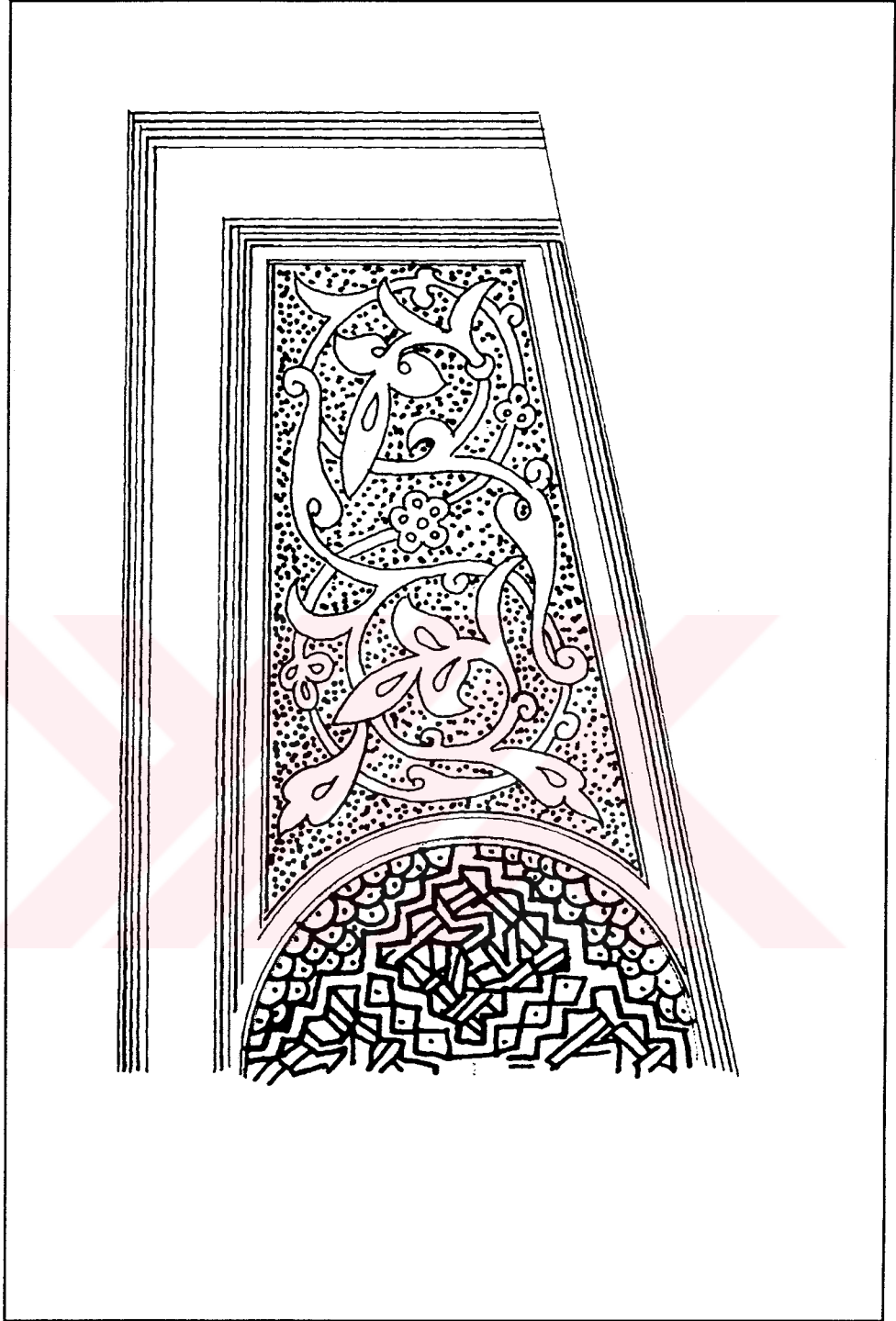
(Çizim 19) el - Maksud

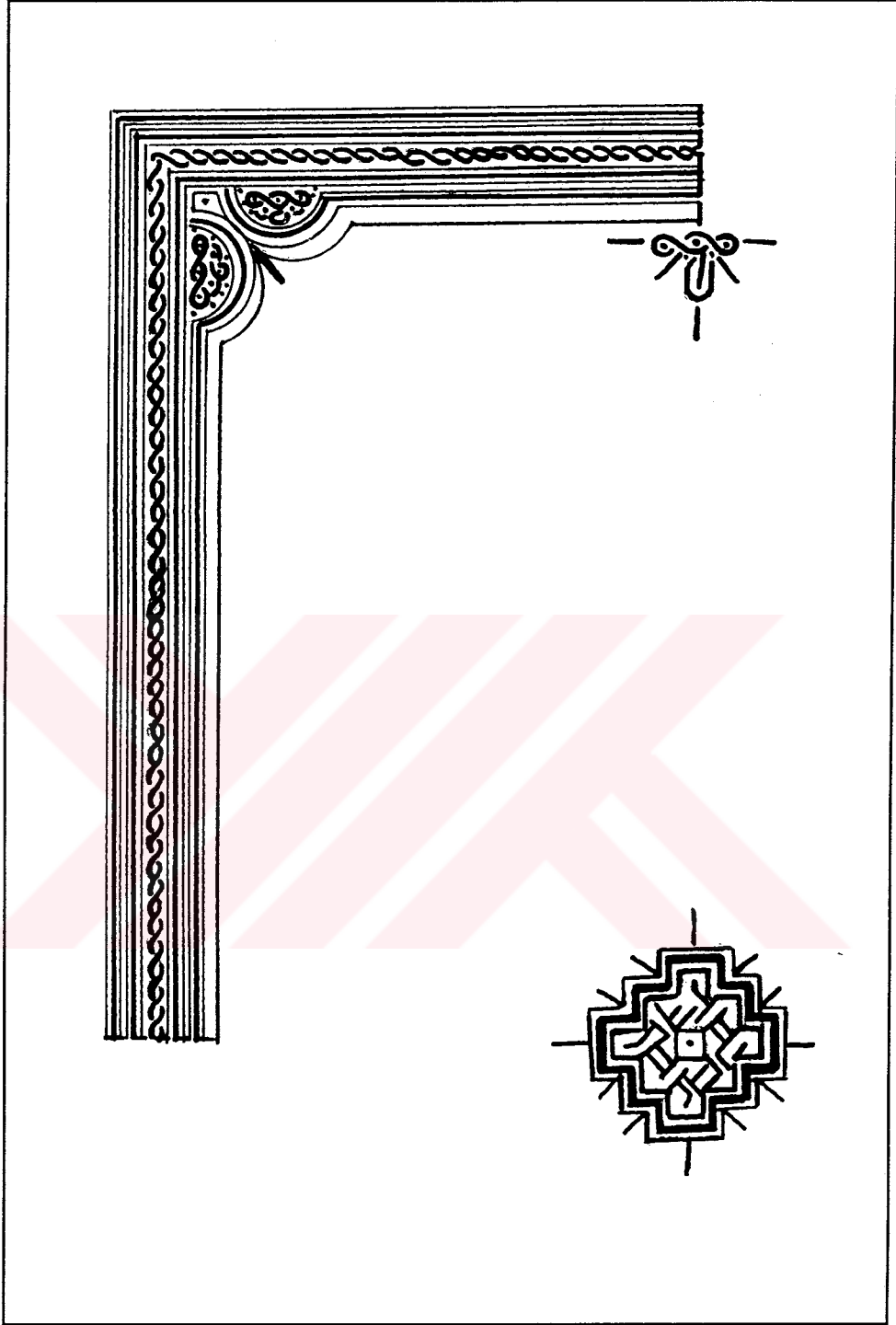
(Çizim 20) Câmî' u's - sahih

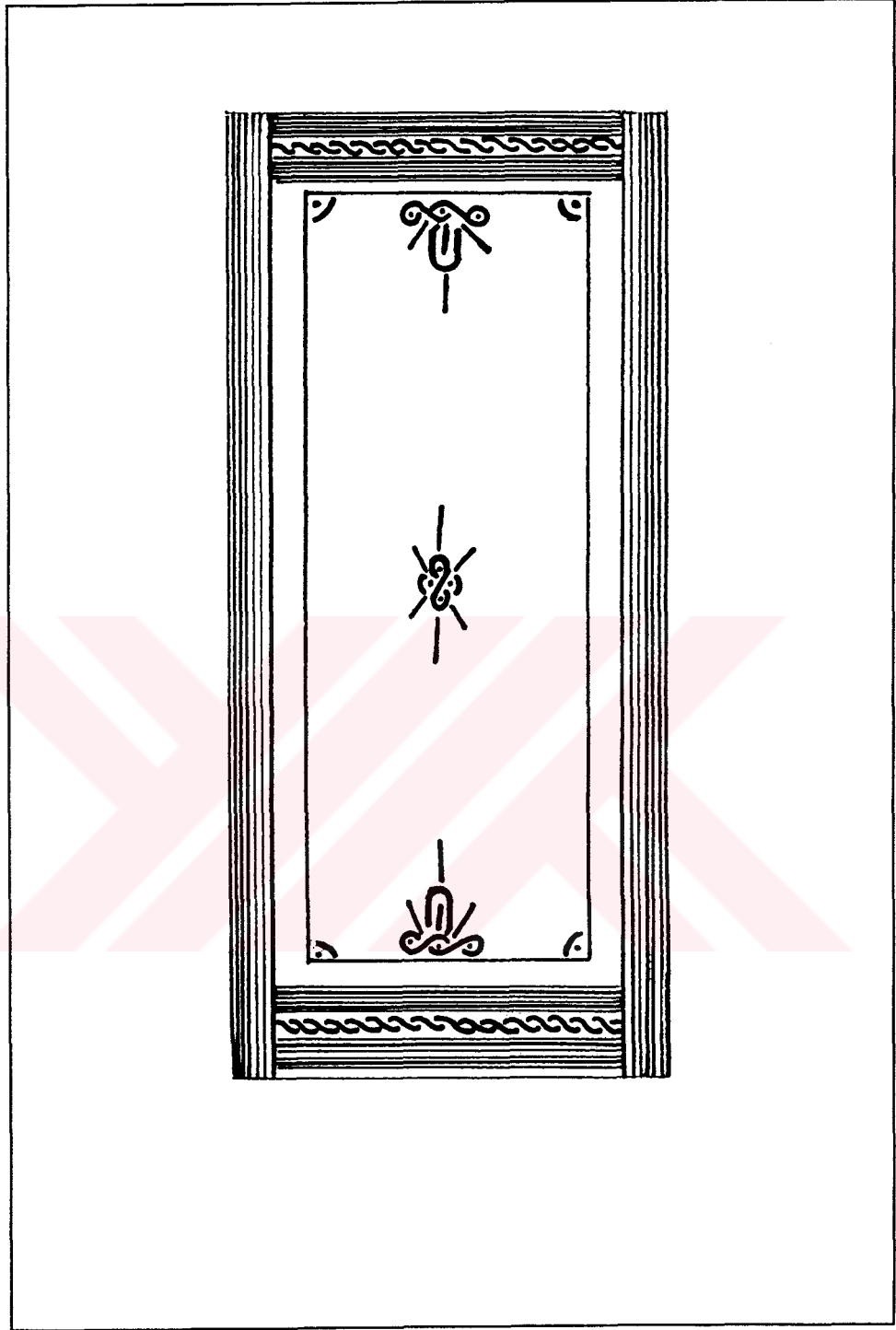
(Çizim 21) Câmi'û's - sahih (sertab)

(Çizim 22) Câmî'û's - sahih (mikleb)

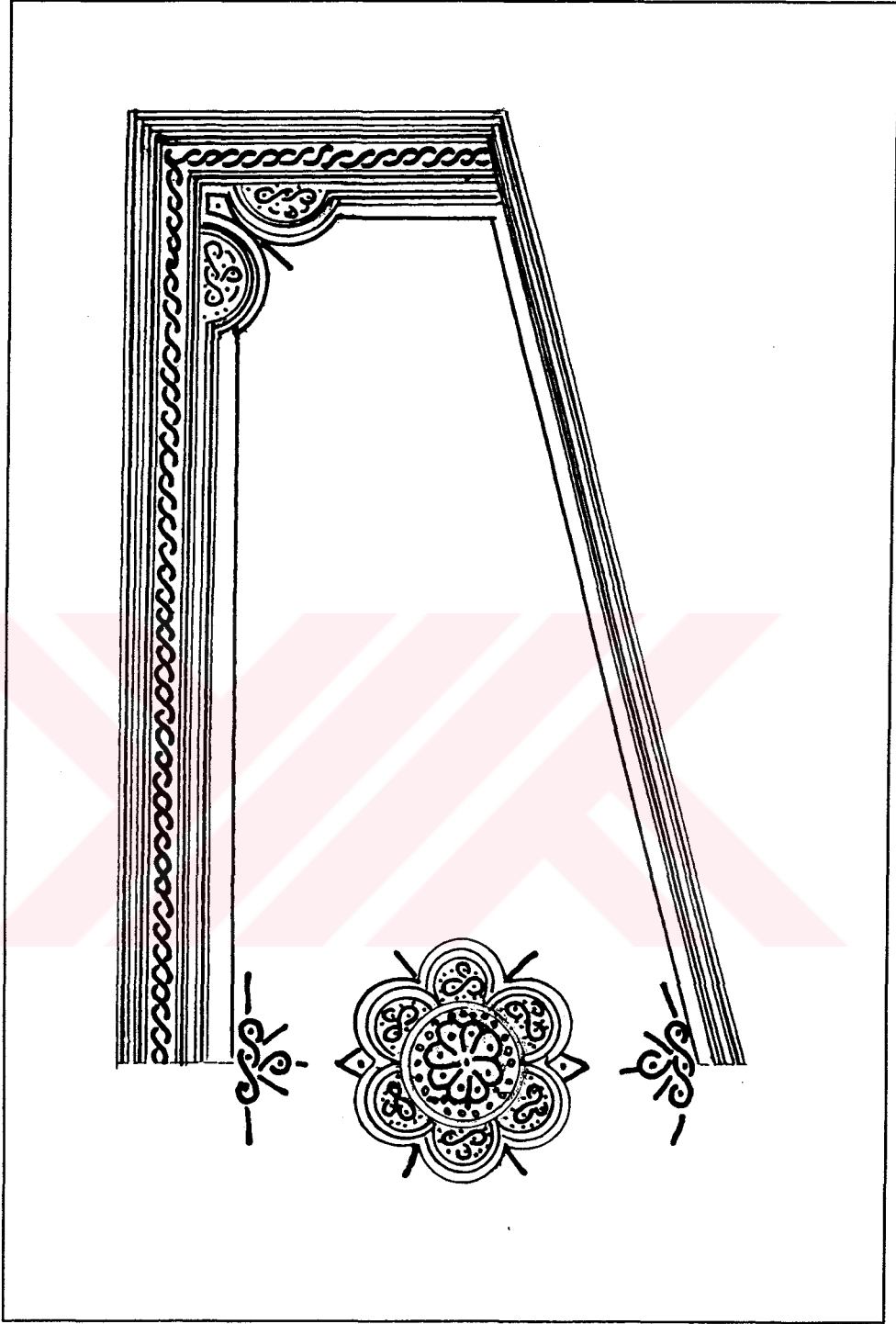

(Çizim 23) Câmi'û's - sahih (iç kapak)

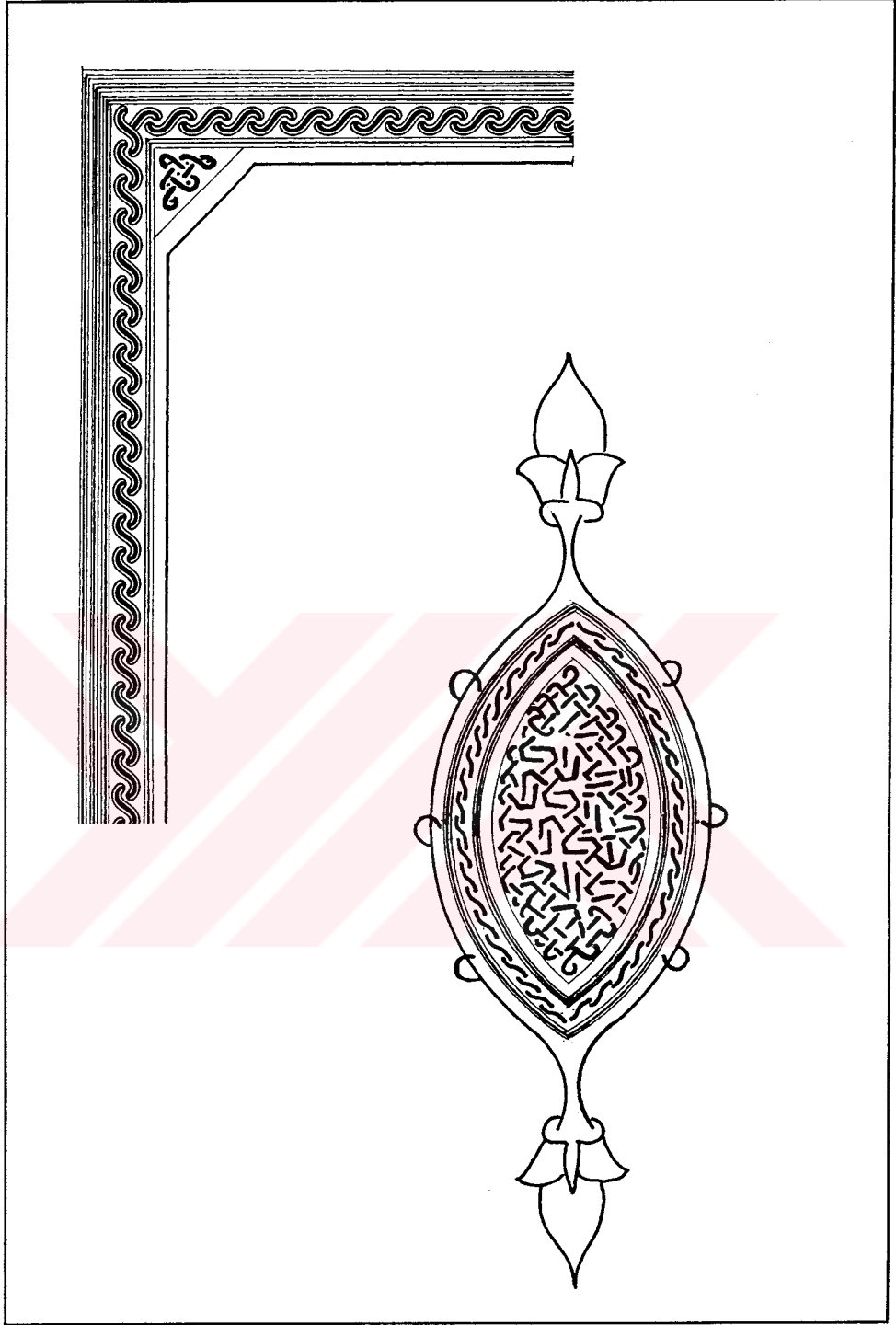

(Çizim 24) Câmî' u's - sahih (iç sertab)

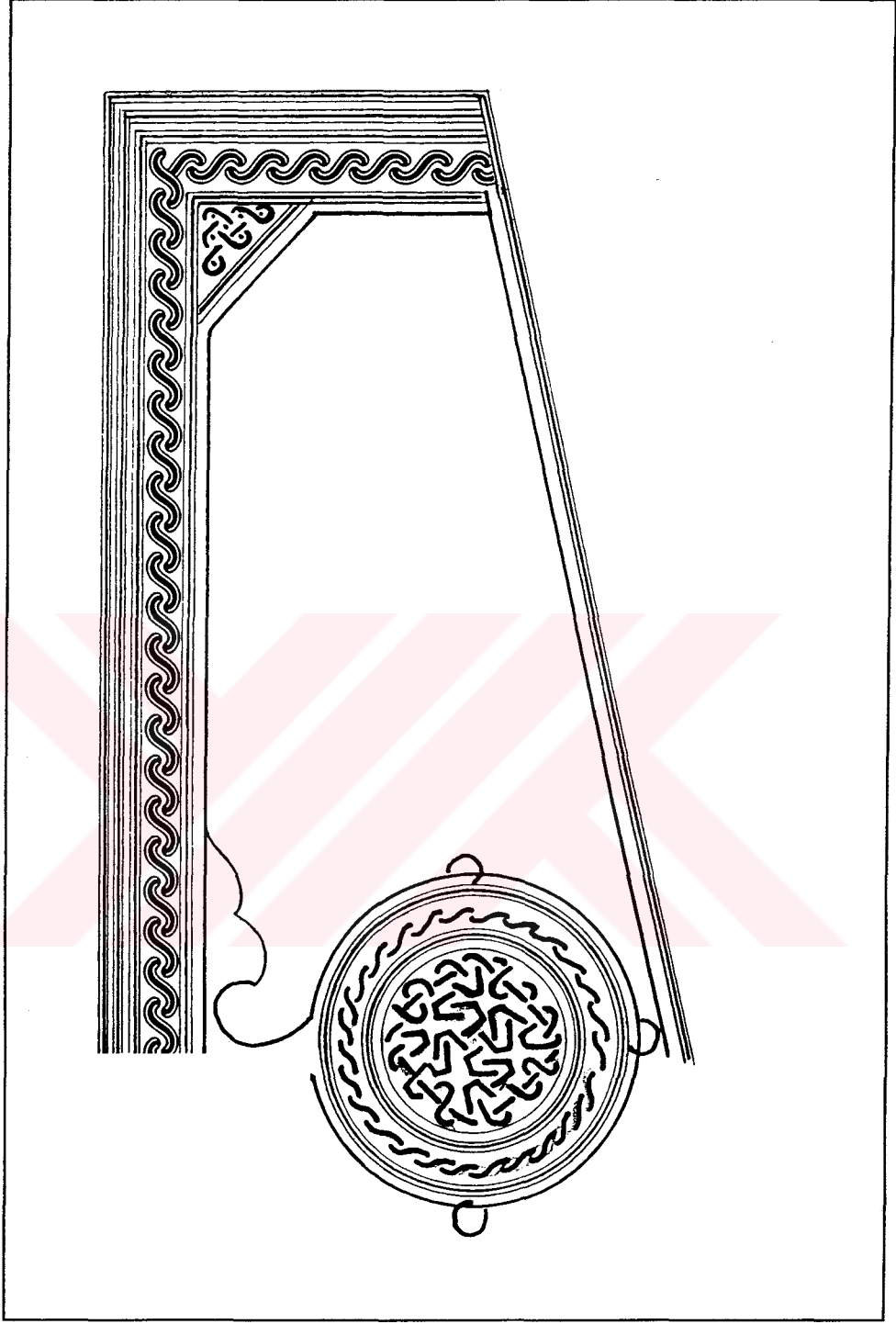

(Çizim 25) Câmi'û's - sahih (iç mikleb)

(Çizim 26) Sarh masâbih as - Sünnat (cilt 1)

(Çizim 27) Sarh masâbih as - Sünnat (cilt 1) (mikleb)

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Gürcan MAVİLİ 1965 Çorlu 'da doğdu .İlköğrenimini Çorlu'da bitirdikten sonra , Kepirtepe Devlet yatılı okulunda orta öğrenimini tamamladı.

1992 – 1993 yılında Mimar Sinan Üniversitesi , Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünden mezun oldu.

1990 senesinde kış ve yaz dönemlerinde Süleymaniye Kütüphanesi Patoloji bölümünde altı ay çalıştı.

1991 - 1992 öğrenim yılında Geleneksel Türk El Sanatları Kız Meslek Lisesi' nde Usta Öğretici konumunda ciltçilik dersleri vermeye başladı. 1998 senesine kadar bu göreve devam etti.

1992 yılında İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Mimarlar Odası 'nca düzenlenen Prof. Doğan Kuban tarafından gerçekleştirilen ,“RES-TORASYON KAVRAMLARI VE KURAMLARI” isimli seminere iştirak etti.

1993 yılında Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi'nde Öğretmenlik Formasyon Kursu' nu bitirdi.

1993 yılında Hatice Turhan Sultan Türbesinde çini onarım çalışmalarına katıldı.

1994–1996 yılında vatani görevini tamamladı.

1996 Mayıs , Geleneksel Türk El Sanatları Karma Öğrenci Sergisinde içinde bulunduğu grup çalışması olan 3. Ahmet Çeşme Rölövesi sergilendi.

1996 Başbakanlık Konutu Sait Halim Paşa Yalısı Rölöve, Restitüsyon Restorasyon projelerinde Uzman Süsleme Ressamı sıfatıyla çalıştı.

1997 İstiklâl Cad. üzerinde bulunan 19 yy'la ait binanın iki katındaki süslemelerin restorasyonu ve konservasyonu çalışmalarına katıldı. Ayrıca bina sahibine ait , 18 .ve 19. yy' lara tarihlenen altı adet aynanın restorasyon ve konservasyon çalışmalarında bulundu.

1996 - 1998 Alp Mimarlar , mimarlık bürosu'nda boğazda bir yalının restitüsyon projesinde tasarımcı olarak görev aldı.

1998 Ağustos ayından itibaren Mimar Sinan Üniversitesi ,Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Klasik Cilt Ana Sanat Dalında AraştırmaGörevlisi olarak atandı. Halen bu görevi sürdürmekte.

2000-2001 ,2001 – 2002 Öğretim yıllarında Araştırma Görevlileri Temsilciliğini yapmaktadır.

Katıldığı Karma Sergiler:

1999-3-Mart	Destek Reasürans Galerisi
1999-9-Mart	Mimar Sinan Üniversitesi Osman Hamdi Salonu.
1999-18-Mart	Tophane-i Amire Sanat ve Kültür Merkezi
1999-15 Mart	Bursa Uludağ Üniversitesi
1999-7-Temmuz	Cemal Reşit Rey Sergi salonu
1999-8-Temmuz	Star-Mar

TC MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
KLASİK CİLT ANA SANAT DALI

1999-8-Temmuz	Star-Mar
2000-1 Mart	Beytem Plaza
2001-31-Ocak	Ortaköy Kültür Merkezi
2002-2-Ocak	Devlet Güzel Sanatlar Galerisi
2002-21-Mart	Ortaköy Kültür Merkezi

